

Київський національний торговельно-економічний університет

Кафедра обліку та оподаткування

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

ОБЛІК, ОПОДАТКУВАННЯ ТА АНАЛІЗ ОПЕРАЦІЙ З ПОКУПЦЯМИ ТА ЗАМОВНИКАМИ

Студентки 2 курсу, 2М групи,
спеціальності 071 «Облік і
оподаткування»
спеціалізації «Облік і
оподаткування»

Штрайт Анастасії Олександрівни

Науковий керівник
к.е.н, ст. викл.

Кияшко Ольга Михайлівна

Гарант освітньої програми
д.е.н., професор

Бенько Микола Миколайович

Київ 2018

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ОБЛІКУ, ОПОДАТКУВАННЯ ТА АНАЛІЗУ ОПЕРАЦІЙ З ПОКУПЦЯМИ ТА ЗАМОВНИКАМИ.....	9
1.1. Сутність операцій з покупцями та замовниками як об'єкта обліку, аналізу та оподаткування.....	9
1.2. Огляд та аналіз нормативної бази і спеціальної літератури з теми дослідження.....	20
1.3. Організаційно-економічна характеристика ПАТ «Новоград-Волинський завод сільгоспмашин».....	29
Висновки до розділу 1.....	40
РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЯ І МЕТОДИКА ОБЛІКУ ОПЕРАЦІЙ З ПОКУПЦЯМИ ТА ЗАМОВНИКАМИ.....	43
2.1. Організація обліку операцій з покупцями та замовниками	43
2.2. Методика фінансового обліку та оподаткування операцій з покупцями та замовниками.....	48
2.3. Розкриття інформації про операції з покупцями та замовниками у звітності ПАТ «Новоград-Волинський завод сільгоспмашин».....	65
2.4. Облік операцій з покупцями та замовниками в управлінні ПАТ «Новоград-Волинський завод сільгоспмашин».....	71
Висновки до розділу 2.....	87
РОЗДІЛ 3. ОРГАНІЗАЦІЯ І МЕТОДИКА АУДИТУ ТА АНАЛІЗУ ОПЕРАЦІЙ З ПОКУПЦЯМИ ТА ЗАМОВНИКАМИ.....	89

3.1. Мета, завдання, інформаційні джерела аудиту і аналізу операцій з
покупцями та замовниками 89

3.2. Методика аудиту операцій з покупцями та
замовниками.....95

3.3. Методика і організація аналізу операцій з покупцями
та замовниками.....106

Висновки до розділу 3.....110

ВИСНОВКИ 112

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

ДОДАТКИ

ВСТУП

Актуальність теми. У сучасних умовах господарювання одним із найбільш складних і суперечливих питань українського обліку можна вважати облік операцій з покупцями та замовниками. Це пов'язано зі збільшенням ризику несплати або несвоечасної оплати рахунків в умовах нестабільної ринкової економіки. Підприємства України змушені шукати додаткові шляхи розширення ринку збуту та підвищення конкурентоспроможності, одним з яких виступає дебіторська заборгованість, яка є однією із найвагоміших складових оборотних активів підприємств. В період з 2011 року по 2016 рік частка дебіторської заборгованості в оборотних активах вітчизняних підприємств склала 56,92 – 61,22% і лише 2017 році незначно зменшилася порівняно з 2016 роком на 7,13% (додаток А). За даними Державної служби статистики України [СІТАTION Стат № 1058] спостерігається збільшення обсягу дебіторської заборгованості на 176,56% (в т. ч. дебіторська заборгованість в галузі – промисловість на 122,57%) та зменшення в 2017 році в порівнянні з 2016 роком на 14,06% (в т. ч. дебіторська заборгованість в галузі – промисловість на 15,07%) (додаток Б).

У зв'язку з тим, що дебіторська заборгованість для підприємства є однією із форм кредитування своїх клієнтів, проблеми із виникненням боргових зобов'язань потрібно вирішувати комплексно. Адже, якщо на підприємстві не буде ефективних механізмів стягнення боргів – виникатиме нестача грошей, що призведе до уповільнення оборотності товарів.

Сучасні умови господарювання вимагають вирішення цілого ряду облікових проблем. Зокрема, це є теоретичні і методичні аспекти класифікації та відображення дебіторської заборгованості в системі рахунків бухгалтерського обліку, невизначеність обліку простроченої і безнадійної заборгованості та її рефінансування, аудит та аналіз заборгованості.

Організація обліку, оподаткування, аналізу, аудиту та ефективного управління дебіторською заборгованістю має стратегічне значення для підприємств будь-якої галузі та форми власності. Результати цього процесу

безпосередньо впливають на фінансовий стан, досягнення пріоритетних цілей його розвитку в умовах ринку, забезпечення конкурентоспроможності та прибутковості господарської діяльності.

Вагомий внесок у розробку теоретичних питань, методики та практики організації обліку, оподаткування, аналізу операцій з покупцями та замовниками зробили вітчизняні вчені: І.О. Бланк, С.Л. Береза, М.Д. Білик, І.О. Буряк, Ф.Ф. Бутинець, В.О. Ганусич, Є.П. Гнатенко, С.Ф. Голов, В.П. Завгородній, О.М. Кияшко, В.М. Костюченко, Л.О. Лігоненко, А.А. Мазаракі, Г. Нашкерська, Н.М. Новікова, О.Є. Федорченко, О.А. Скоба, В. Сопко, І.В. Супрунова, а також зарубіжні вчені: Вахович мл. Джон М, Глен А. Велш, Керміт Д. Ларсон, М.Х.Б. Перера, Д. Стоун, Джон Дж. Уайд, Ван Хорн Джеймс К. та інші.

Незважаючи на значну кількість наукових праць вчених стосовно вирішення даної проблематики, на сьогоднішній день існує вагомий перелік як нерозв'язаних, так і дискусійних питань щодо теорії, методики, організації обліку, оподаткування, аналізу операцій з покупцями та замовниками, що становить значний науковий інтерес.

Метою випускної кваліфікаційної роботи є розробка на базі дослідження нормативно-правових актів і спеціальної літератури, зі застосуванням практичних матеріалів підприємства пропозицій щодо удосконалення організації обліку, оподаткування, аудиту й аналізу операцій з покупцями та замовниками.

Поставлена мета обумовила необхідність вирішення ряду взаємопов'язаних **завдань**:

1. Дослідити сутність операцій з покупцями та замовниками як об'єкта обліку, аналізу та оподаткування.
2. Здійснити огляд та аналіз нормативної бази і спеціальної літератури з теми дослідження.
3. Надати організаційно-економічну характеристику ПАТ «Новоград-Волинський завод сільгоспмашин».
4. Критично проаналізувати організацію обліку операцій з покупцями та замовниками та надати рекомендації щодо її удосконалення.

5. Розвинути методичні підходи до фінансового обліку та оподаткування операцій з покупцями та замовниками, надати пропозиції щодо їх удосконалення.
6. Розкрити інформацію про операції з покупцями та замовниками у звітності ПАТ «Новоград-Волинський завод сільгоспмашин».
7. Надати методичні рекомендації щодо удосконалення обліку операцій з покупцями та замовниками в управлінні ПАТ «Новоград-Волинський завод сільгоспмашин».
8. Окреслити мету завдання, інформаційні джерела аудиту і аналізу операцій з покупцями та замовниками.
9. Запропонувати і обґрунтувати методику аудиту операцій з покупцями та замовниками.
10. Удосконалити методику і організацію аналізу операцій з покупцями та замовниками.

Об'єктом дослідження є процес обліку, оподаткування, аудиту й аналізу операцій з покупцями та замовниками на ПАТ «Новоград-Волинський завод сільгоспмашин».

Предметом дослідження виступає сукупність організаційних, методичних, технічних прийомів організації обліку, оподаткування, аудиту й аналізу операцій з покупцями та замовниками.

Методи дослідження. Для досягнення мети роботи застосовувався комплекс загальнонаукових та спеціальних методів: аналізу, синтезу, історичного та теоретичного узагальнення і порівняння – для розкриття сутності розкриття сутності операцій з покупцями та замовниками, дослідження становлення поняття дебіторської заборгованості, визначення проблем та тенденцій розвитку обліку операцій з покупцями та замовниками; причинно-наслідкового зв'язку, абстрактно-логічний, системний підхід – для удосконалення класифікації дебіторської заборгованості, визначенні порядку її списання, дослідження якості обліку дебіторської заборгованості; статистичні методи та комплексний підхід - для обробки масивів статистичної інформації (визначення стану та динаміки дебіторської заборгованості), розробки соціологічних досліджень у формі

анкетних опитувань – для оцінки стану обліку і контролю дебіторської заборгованості та впливу її розмірів на фінансовий стан; методи формалізації – для розробки концептуальних основ обліку, оподаткування і аналізу дебіторської заборгованості в системі управління підприємством; графічні та табличні – для зображення статистичних матеріалів і схематичного зображення окремих теоретичних положень випускної кваліфікаційної роботи; абстрактно-логічні – для формулювання теоретичних висновків і узагальнень.

Інформаційною базою дослідження послужили законодавчі акти України, національні та міжнародні нормативні документи, що регламентують процес бухгалтерського обліку операцій з покупцями та замовниками, внутрішні нормативні документи, реєстри аналітичного та синтетичного обліку, фінансова, податкова звітність та інша документація ПАТ «Новоград-Волинський завод сільгоспмашин», статистичні дані Державної служби статистики України, наукові праці зарубіжних та вітчизняних вчених, інтернет-ресурси тощо.

Практичне значення одержаних результатів полягає в обґрунтуванні методичних положень та розробці практичних пропозицій стосовно вдосконалення ведення обліку, оподаткування, аудиту та аналізу операцій з покупцями та замовниками в системі управління підприємством. Застосування на практиці запропонованих рекомендацій сприятиме підвищенню ефективності облікової системи та оптимальному кругообігу коштів на ПАТ «Новоград-Волинський завод сільгоспмашин» та інших підприємствах України.

Наукова гіпотеза ґрунтується на припущенні, що обґрунтування методичних положень та розробка практичних пропозицій стосовно вдосконалення ведення обліку, оподаткування, аудиту та аналізу операцій з покупцями та замовниками в системі управління ПАТ «Новоград-Волинський завод сільгоспмашин» сприятиме, в найближчому майбутньому, підвищенню ефективності управління дебіторською заборгованістю.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у теоретичному обґрунтуванні та розробленні практичних рекомендацій з удосконалення обліку, оподаткування, аудиту та аналізу операцій з покупцями та замовниками в системі

управління ПАТ «Новоград-Волинський завод сільгоспмашин», з врахуванням його галузевих особливостей.

Апробація результатів дослідження. Основні положення і результати випускної кваліфікаційної роботи пройшли апробацію на студентській науковій конференції КНТЕУ, доповідь на тему «Облік розрахунків з покупцями та замовниками відповідно до вимог МСФЗ», публікація статті «Розрахунки з покупцями та замовниками: облік за національними та міжнародними стандартами» у збірнику наукових праць студентів КНТЕУ.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ОБЛІКУ, ОПОДАТКУВАННЯ І АНАЛІЗУ ОПЕРАЦІЙ З ПОКУПЦЯМИ ТА ЗАМОВНИКАМИ

1.1. Сутність операцій з покупцями та замовниками як об'єкта обліку, аналізу та оподаткування

Знання історичного розвитку бухгалтерського обліку дає змогу легше розуміти його сучасний стан та оцінювати перспективи на майбутнє. Кожен науковець, який вивчає еволюцію розвитку бухгалтерського обліку має своє розуміння і трактування методів її дослідження та вивчення.

Першим джерелом інформації про операції з покупцями та замовниками, а зокрема про рахунки дебіторської заборгованості можна знайти ще у Біблії, де зазначається висловлювання царя Соломона: «З ким постійно знаходишся у торгових відносинах, рахуй і оцінюй: що даєш і що отримуєш –запиши» [CITATION Захаров \l 1049]. З точки зору бухгалтерського обліку дуже важливим є те, що покупець повинен був не лише рахувати і записувати свої борги, а й оцінювати їх.

Існуючий спочатку рахунок контокоренту став попередником рахунку дебіторської заборгованості, на якому фіксувались не лише дебіторська заборгованість, але й кредиторська. Підтвердженням цього є іудейські записи, зокрема, Біблія. Припускається, що одним із вагомих стрибків у розвитку обліку є винахід першого лічильного пристрою (абаки) у Греції. Поступово бухгалтерський облік у Стародавній Греції набув правового характеру: за одержані цінності закріплювалась матеріальна відповідальність; підзвітних осіб вибирали тільки із забезпечених людей, які були спроможні внести велику заставу; нестачу покривали із застави або майна матеріально відповідальної особи, а якщо її було кваліфіковано як розтрату, то стягували в десятикратному розмірі.

Стародавній бухгалтерський облік завершив свій розвиток у Стародавньому Римі, де в облікову систему ввібрано всі переваги східного та грецького обліку.

Сучасна бухгалтерія, завдячуючи цій країні отримала книги та терміни, що застосовуються і в наш час.

Саме VI ст. до н.е. в Давньому Римі з'явився термін «дебітор». Дебітором вважалась особа, якій видана певна сума грошей чи грошова цінність, а дебіторською заборгованістю – видана сума.

В системі облікових реєстрів давньоримської бухгалтерії першою книгою була *Adversaria*, яка була необхідна для щоденних записів фактів господарського життя. А систематичний запис розподілявся за двома кодексами: *Codexacceptietexpensi* і *Codexrationumdomesticorum*, в одному наводились лише рахунки грошових коштів та розрахунків, в іншому – всі матеріально-речові рахунки. Оскільки систематичний запис розподілявся між двома кодексами, то цілком вірним є припущення, що *Adversaria* велася лише для операцій, пов'язаних з рухом коштів та розрахунків [3, с.24].

Першоджерелом сучасної бухгалтерії можна вважати книгу Луки Пачолі – «Сума арифметики, геометрії, вчення про пропорції і відношення», яка, в більшій мірі, була присвячена математиці і одночасно містила цілий розділ про подвійну бухгалтерію під назвою – трактат «Про рахунки і записи». Дивлячись на те, що у трактаті автор не дає чіткої класифікації рахунків, все-одно у нього вже помітне певне їх групування. Зокрема, вчений створює групу рахунків для обліку товарів, речей, грошей, розрахунків та капіталу. Значним досягненням Л. Пачолі є наведення першої класифікації джерел покриття заборгованості за товари: готівка; кредит; обмін товарів на товари; погашення дебіторської заборгованості кредиторською [4, с.40]. Хоча в своєму трактаті «Про рахунки і записи» автор не дає чіткої класифікації рахунків, однак у ньому вже відбувається їх певне групування. Л. Пачолі сформулював правило, яке залишилось актуальним і в сучасних умовах господарювання: «Ніхто не може стати боржником (дебітором) без його згоди» [5, с.78].

Питаннями дебіторської заборгованості цікавилися в кінці ХІХ на початку ХХ століття в німецькомовних країнах Г. Симон та П. Герстнер . Так, наприклад, при оцінці дебіторської заборгованості Г. Симон рекомендував резервування коштів для покриття можливих збитків (рахунок Делькредере). Самі борги повинні були, на думку П. Герстнера, поділятися в обліку на забезпечені та незабезпечені. Також науковець вважав недопустимим сальдування дебіторської та кредиторської заборгованостей [6, с.168].

Початково поняття «дебітор» і «дебіторська заборгованість» ототожнювалось з товаром, грошима, рахунком (регістром обліку). Так, наприклад, відомий науковець Дж. Луццато писав, що «подвійний аспект кожної операції став можливим тому, що в якості дебіторів та кредиторів почали фігурувати не лише особи, а й предмети» [7, с.376].

Цікавою є точка зору Якоб ван дер Шуера (1625 р.): «Дебітор – це той, хто має (власник), хто одержує або кому посилають; той, хто купує; кому поставляють, продають або від кого сподіваються отримати платіж; або, нарешті, той, хто повинен платити» [6, с.86].

Початок оформлення обліку сумнівних боргів і нарахування на них резерву описується в працях вчених, починаючи з ХІХ ст. Зокрема, нарахування резерву сумнівних боргів і ведення спеціального рахунку для них (рахунку Делькредере) пропонують здійснювати такі науковці, як Г. Симон, І.П.Бабенко, К.І. Арнольд, А. Гільбо.

У радянські часи об'єктами обліку виступили не окремо взяті грошові активи і дебіторська заборгованість, а розрахунки в цілому.

Сучасне трактування поняття «дебіторська заборгованість» з'явилося ще у VIII ст. Зокрема, особливо важливим і суттєвим є внесок французьких науковців

Е. Дегранжа і Дж. Дзаппи, котрі почали розглядати дебіторську заборгованість як один із показників, що характеризує фінансовий стан підприємства [8 ,с.29].

За довгий період свого розвитку визначення понять «дебітор» і, відповідно, «дебіторська заборгованість» суттєвих змін не зазнали, але з розвитком

бухгалтерського обліку і фінансів ці поняття все-таки удосконалювалися. Так, уже в 1904 році, А.З. Попов дебіторську заборгованість називає «боргом на користь підприємства» і визначає як «ту чи іншу частину господарських засобів підприємства, що вибула зі складу даного підприємства і перебуває у фактичному розпорядженні інших підприємств, виконуючи там роль капіталу» [9, с.6].

Різні підходи сучасних науковців до визначення сутності дебіторської заборгованості наведені в додатку В. Майже всі теоретики, з бухгалтерської точки зору, вбачають у розрахунках взаємну величину боргів. Проте дебіторська заборгованість є різностороннім явищем, яке не можна оцінювати однозначно. Більшість науковців (37%) дотримуються погляду, що дебіторська заборгованість є заборгованістю (боргом). Другу позицію (19%) займають автори з точкою зору стосовно дебіторської заборгованості як вимоги щодо оплати. На третьому місці знаходиться дебіторська заборгованість як право на одержання коштів (15%). Також категорію «дебіторська заборгованість» науковці розуміють, як фінансовий актив, вкладення в оборотні активи (частка оборотного капіталу), кошти в розрахунках, вилучений капітал (додаток В, рис. 1.1).

Рис. 1.1 Сучасне трактування поняття «дебіторська заборгованість»

Як бачимо, серед авторів немає єдиного розуміння поняття «дебіторська заборгованість», що підтверджується різноманіттям існуючих наукових поглядів, як серед вітчизняних, так і зарубіжних дослідників. На основі вивчення чинних національних і міжнародних стандартів бухгалтерського обліку та розгляду підходів науковців можна дійти висновку, що дебіторська заборгованість за своєю суттю, є заборгованістю дебіторів на певну дату, що утворився в результаті минулих подій, який підлягає поверненню в майбутньому у формі фінансових та/або майнових ресурсів.

Розглядаючи дебіторську заборгованість, не можна не помітити наявності широкого спектра її видів, що обумовлює необхідність розгляду питання класифікації дебіторської заборгованості як об'єкта бухгалтерського обліку. Оскільки нерозуміння теоретичних основ класифікації іноді призводить не тільки до некоректного застосування деяких термінів, понять, але й до помилок при класифікації та веденні обліку.

Дебіторська заборгованість може класифікуватися за різними ознаками. Саме така класифікація потрібна для забезпечення подання тієї облікової інформації, яка необхідна користувачам фінансової звітності для прийняття ефективних управлінських рішень.

Однак, при наявності різних класифікаційних ознак, дебіторська заборгованість найчастіше класифікується за однією певною ознакою в межах рахунків відповідно до «Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій». Це зумовлено тим, що облік в Україні чітко регламентований, на відміну від країн із ринковою економікою, де рішення про порядок розміщення різних видів дебіторської заборгованості в балансі та ступінь деталізації цих статей приймає фірма, а тому у кожній з них склад і структура дебіторської заборгованості в балансі можуть бути різними [10, с. 30]. На наш погляд, це неправильно, бо таким чином обмежуються права підприємств. Доцільно було б для вирішення даної проблеми внести зміни до Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 10 «Дебіторська заборгованість» (далі П(С)БО 10) стосовно віднесення до поточних активів

дебіторської заборгованості за продукцію, товари, роботи та послуги, внести зміни до Плану рахунків, що діє в Україні, які забезпечать диференційований облік довгострокової та поточної дебіторської заборгованості за продукцію, товари, роботи та послуги.

Як видно з табл. 1.1, багато науковців приділяли увагу проблемі класифікації дебіторської заборгованості, внаслідок чого виділено багато її видів за різними ознаками, оскільки інформаційні запити у процесі управління дебіторською заборгованістю є досить різними та визначаються цілями та підходами до процесу управління.

Згідно з П(С)БО 10 дебіторська заборгованість за терміном погашення поділяється на довгострокову та поточну.

Довгострокова дебіторська заборгованість – це сума дебіторської заборгованості, яка не виникає в межах нормального операційного циклу та буде погашена після дванадцяти місяців з дати балансу.

Поточна дебіторська заборгованість – це сума дебіторської заборгованості, яка виникає в межах нормального операційного циклу або буде погашена протягом дванадцяти місяців з дати балансу [СІТАЦІОН ПсБО10 \1 1058].

Таблиця 1.1

Огляд спеціальної літератури та нормативно-правової бази з моделювання дебіторської заборгованості як складної системи

№ з/п	Ознака класифікації	Джерело інформації	Вид дебіторської заборгованості
1	2	3	4
1	По відношенню до операційного циклу	П(С)БО 10 [СІТАЦІОН ПсБО10 \1 1058]	1. Довгострокова 2. Поточна:
	Залежно від терміну порушення договірних умов	Мазаракі А.А. [СІТАЦІОН Мазаракі \1 1058]	1 Заборгованість, термін сплати якої ще не настав 2 Заборгованість з порушеним терміном виконання зобов'язань
	В залежності від можливостей погашення		1. Заборгованість, що потенційно може бути погашена (ймовірність погашення оцінюється в інтервалі від

			0,7 до 1,0) 2. Заборгованість, факт погашення якої є сумнівним у зв'язку з тяжким фінансовим положенням боржників - сумнівна заборгованість (ймовірність погашення з урахуванням факторів ризику оцінюється від 0,3 до 0,6) 3. Заборгованість, що не може бути погашена - безнадійна заборгованість (ймовірність погашення нижче 0,2, термін прострочення виконання зобов'язань від трьох місяців до одного року).
2	За природою виникнення	Чоренька О.Б. [CITATION Чор \ 1 1058]	1. Об'єктивна 2. Штучно сформована

Продовження табл. 1.1

1	2	3	4
3	По формі погашення	Акімова Н.С., Топоркова О.В., Євлаш Т.О., Говоруха О.О. [CITATION Аксімова \ 1058]	1. Монетарна 2. Немонетарна
4	По забезпеченню	Волостникової А.Ю. [CITATION Волостикова \ 1058], Романюк А.А. [CITATION Романюк \ 1058], Кияшко О.М. [17, с.22-24]	1. Забезпечена: - векселі отримані; - гарантія; - застава; - порука 2. Незабезпечена - уся інша довгострокова і поточна дебіторська заборгованість
5	Залежно від проведеної роботи з приводу погашення дебіторської заборгованості	Кияшко О.М. [CITATION Кияшко \ 1058]	1. Дебіторська заборгованість досудового врегулювання 2. Дебіторська заборгованість судового врегулювання 3. Дебіторська заборгованість судового врегулювання
	Залежно від можливості передачі керування дебіторською заборгованістю іншій юридичній особі (аутсорсингу)		1. Призначена для продажу - факторинг; - форфейтинг; - цесія 2. Не призначена для продажу: вся інша дебіторська заборгованість
6	Галузева приналежність	Кватирка П. Б. [CITATION]	1. Промисловість, будівництво, сільське господарство

		Квартирка 1058]	II	2. Транспорт, зв'язок 3. Сфера послуг, торгівлі
	За видом активів (необоротні, оборотні)			1. Довгострокова 2. Короткострокова
	За ступенем вірогідності погашення			1. Бездоганна 2. Сумнівна 3. Безнадійна
	За видом розрахунків			1. Товари 2. Продукція 3. Роботи (послуги) 4. За нетоварними операціями
	За часовим аспектом (в днях)			1– 15; 15 – 30; 30 – 60; 60 – 90; 90 – 120; 120 – 180; 180 – 365; понад 365 днів
7	За новизною товару	Пропозиція автора		1. Дебіторська заборгованість за товари, які є новими на ринку 2. Дебіторська заборгованість за товари, які є популярними на ринку 3. Дебіторська заборгованість за за товари, що вибувають з ринку

Простими словами, поточна дебіторська заборгованість – це сума реалізованих товарів та робіт, послуг у кредит, тобто з відстроченням платежу.

Класифікацію поточної дебіторської заборгованості об'єктом якої є заборгованість з реалізації товарів, робіт, послуг представимо на рис. 1.2.

Зі схеми ми можемо побачити, що при реалізації товарів у кредит підприємство має ризик непогашення всієї дебіторської заборгованості. Якщо ж існує впевненість у погашенні боржником дебіторської заборгованості її називають нормальною. Поточну дебіторську заборгованість, яка не сплачена у відповідний

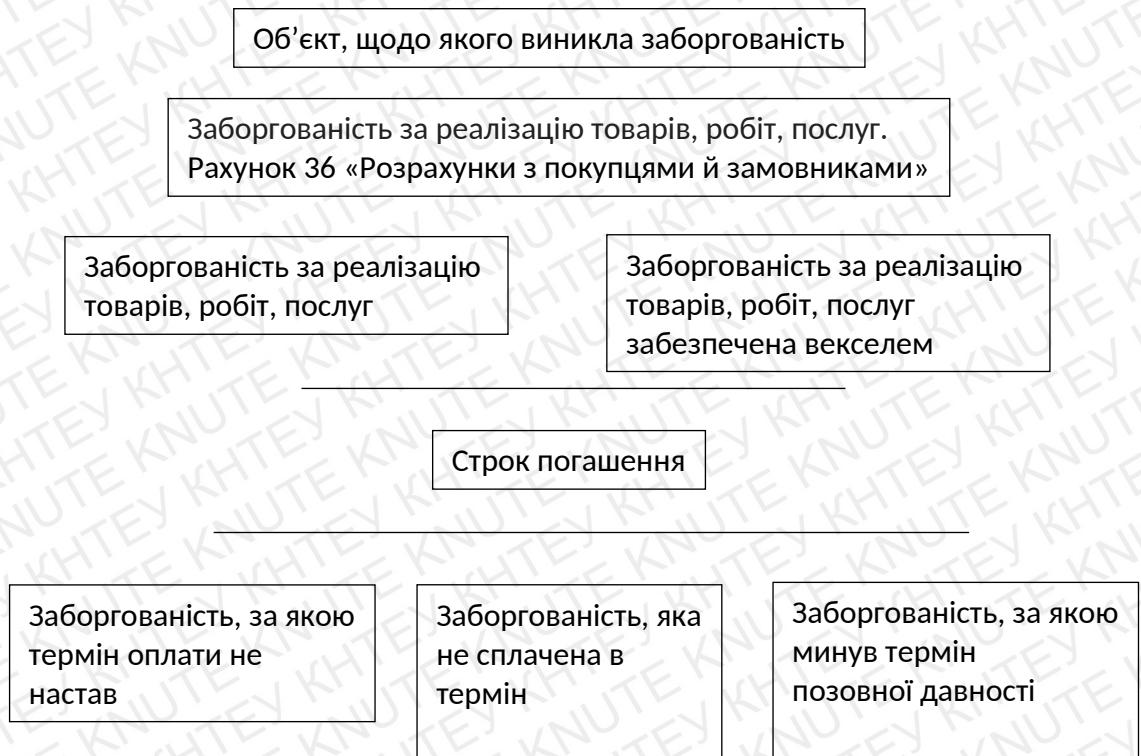

Рис. 1.2 Класифікація поточної дебіторської заборгованості об'єктом якої є заборгованість з реалізації товарів, робіт, послуг

термін і щодо якої існує невпевненість її погашення боржником, називають сумнівною. А якщо існує впевненість про її неповернення боржником або за якою минув строк позовної давності, то таку заборгованість називають безнадійною.

Відповідно цьому доречно розглянути класифікацію дебіторської заборгованості А.А. Мазаракі, який в залежності від терміну порушення договірних умов поділяв її на: заборгованість, термін сплати якої ще не настав та заборгованість з порушеним терміном виконання зобов'язань. А в залежності від можливостей погашення на:

- заборгованість, що потенційно може бути погашена (ймовірність погашення оцінюється в інтервалі від 0,7 до 1,0);
- заборгованість, факт погашення якої є сумнівним у зв'язку з тяжким фінансовим положенням боржників – сумнівна заборгованість (ймовірність погашення з урахуванням факторів ризику оцінюється від 0,3 до 0,6);

- заборгованість, що не може бути погашена – безнадійна заборгованість (ймовірність погашення нижче 0,2, термін прострочення виконання зобов'язань від трьох місяців до одного року) [CITATION Мазаракі \l 1058].

В абзаці 7-му п. 4 П(С)БО 10 дано визначення сумнівного боргу – поточна дебіторська заборгованість, щодо якої існує невпевненість її погашення боржником [CITATION ПсБО10 \l 1058].

Дане визначення дане в стандарті лише для того, щоб обґрунтувати необхідність створення резерва сумнівних боргів. Вказаний резерв, як відомо, потрібен для дотримання принципу обачності, згідно якого підприємство повинне визначити можливі витрати від неповернення частини боргів покупцями у момент визначення доходу від реалізації, а не в тому періоді, коли покупці не змогли оплатити товар.

При визнанні дебіторської заборгованості безнадійною її потрібно списати за рахунок резерву.

Проаналізувавши П(С)БО 10, ми дійшли висновку, що створення резерву є необхідним при таких умовах:

- 1) товари (роботи, послуги) реалізуються на умовах наступної оплати;
- 2) заборгованість повинна бути пов'язаною із реалізацією товарів (робіт, послуг).

Важливим доповненням до класифікацій дебіторської заборгованості представляється класифікація довгострокової дебіторської заборгованості, яку розглядають Н.С. Акімова, О.В. Топоркова, Т.О. Євлаш, О.О. Говоруха за такими видами: довгострокова дебіторська заборгованість за майно, що передано у фінансову оренду; довгострокова за товари, роботи, послуги; довгострокові векселі одержані у національній валюті; довгострокові векселі одержані у іноземній валюті; інша довгострокова дебіторська заборгованість [14, с. 55].

Цікавою є класифікація, яку подає О.Б. Чорненька: на засадах її поділу за природою виникнення на об'єктивну, яка природно виникає в результаті ведення господарської діяльності підприємства, та штучно сформовану, що утворюється,

як правило, між суб'єктами, пов'язаними відносинами власності, з метою штучного збільшення вартості їхніх активів, зниження податкових зобов'язань [13, с. 3].

Для обліку є важливою прийнята сучасна концепція поділу активів на монетарні і немонетарні. При цьому, монетарна дебіторська заборгованість представлена фіксованою (визначеною) сумою грошей, а немонетарна – не виражена. Така класифікація має значення при оцінці дебіторської заборгованості, вираженої в іноземній валюті, передбачена обов'язково Положенням (стандартом) бухгалтерського обліку 21 «Вплив змін валютних курсів». Відображення в обліку поділу статей на монетарні та немонетарні можна знайти в аналітичному обліку, в якому відображаються суттєві умови договорів і яким чином будуть погашені борги [СІТАЦІОН Аксімова \1 1058].

Важливого значення в обліку, в тому числі при визначенні сумнівності заборгованості, набуває значення поділ заборгованості за забезпеченістю (гарантія, застава, порука, вексель). Дана класифікація присутня в багатьох працях, зокрема О. М. Кияшко [СІТАЦІОН Кияшко \1 1058], А. Ю. Волостникової [СІТАЦІОН Волостикова \1 1058], А. А. Романюк [СІТАЦІОН Романюк \1 1058], які взагалом розкривають її більш, що дозволяє отримати розширену інформацію про заборгованість.

О.М. Кияшко пропонує класифікувати дебіторську заборгованість за класифікаційною ознакою «залежно від проведеної роботи з приводу погашення дебіторської заборгованості» на:

- дебіторську заборгованість досудового врегулювання, яка не вимагає втручання;
- дебіторську заборгованість судового врегулювання, яка вимагає втручання.

Дана класифікація підкреслює необхідність додаткової роботи щодо відшкодування дебіторської заборгованості [17, с.22-24]. Вважаємо, що вона підвищить гарантію повернення дебіторської заборгованості або надасть

можливість віднесення її до складу витрат, за вимогами податкового законодавства, у разі визнання її безнадійною.

Значущою за О.М. Кияшко є класифікація дебіторської заборгованості залежно від можливості передачі керування дебіторською заборгованістю іншій юридичній особі (аутсорсингу). На нашу думку, використання системи фінансових інструментів для оптимізації дебіторської заборгованості прискорить її трансформацію у грошові кошти [17, с.22-24]

Досить широку класифікацію надає П. Б. Кватирка [CITATION Кватирка \l 1058] з якою ми погоджуємося частково, оскільки поділ дебіторської заборгованості за галузевою приналежністю на мікрорівні є необґрунтованою та виділені ознаки «за видом активів» та «за часовим аспектом» по суті дублюють одна одну, а отже, їх одночасне використання є недоцільним.

Виходячи з доцільності урахування в процесі управління дебіторської заборгованості, можна поділяти її відповідно до життєвого циклу товару, що реалізується. Класифікація за ознакою новизни товару, за яким формується дебіторська заборгованість покаже на скільки активно покупці та замовники готові вкладати кошти в нові товари.

Таким чином за новизною товару дебіторську заборгованість можна поділити на:

- дебіторську заборгованість за товари, які є новими на ринку;
- дебіторську заборгованість за товари, які є популярними на ринку;
- дебіторську заборгованість за товари, що вибувають з ринку.

Велика заборгованість покупців та замовників за новий товар, який щойно вийшов на ринок і про який ще є мінімальною обізнаність, може говорити про те, що виробник зробив правильний вибір, впровадивши виробництво даного продукту та про ефективність маркетингу на підприємстві щодо нової продукції.

Якщо ж існує велика дебіторська заборгованість за старий продукт, який вже минув стадію зрілості, то це може бути показником ефективної кредитної політики

Важливо зауважити, що кожне підприємство, залежно від переслідуваних цілей управління, може самостійно обрати чи виділити ознаку класифікації дебіторської заборгованості.

1.2. Огляд та аналіз нормативної бази і спеціальної літератури з теми дослідження

Досить важливим питанням у розкритті теми є визначення нормативної бази,

яка регулює порядок та правильність здійснення обліку, оподаткування і аналізу операцій з покупцями та замовниками. Розуміння та знання нормативних джерел дозволяє приймати вірні та законодавчо обґрунтовані рішення на підприємстві.

Операції з покупцями та замовниками досить чітко регламентуються законами України, постановами Кабінету Міністрів, наказами міністерств, відомств, державної податкової адміністрації, Національного банку України. Ці нормативні акти мають певну ієрархічну підпорядкованість.

Рівні нормативно-правого регулювання обліку, оподаткування і аналізу операцій з покупцями та замовниками представлено на рис. 1.3.

Щодо першого рівня регламентації, то ці нормативні документи є досить вагомими, так як їм надається першочергова перевага при розгляді спірних питань.

При регулюванні відносин, що складаються в процесі взаємодії підприємства

з його клієнтами основна роль відводиться Цивільному кодексу України [СІТАЦІОН ЦКУ \1 1058], в якому міститься спеціальна глава, присвячена загальним положенням про надання послуг, де закріплено положення щодо договорів такого типу. Сторонами за договором про надання послуг є виконавець та замовник.

Виконавець зобов'язується за завданням замовника надати послугу, яка споживається у процесі вчинення певної діяльності, а замовник зобов'язується оплатити виконавцеві зазначену послугу. Виконавець повинен надати послугу особисто та має право залучати до договору іншу особу тільки тоді, коли це передбачено договором.

Рис. 1.3 Рівні нормативно-правового регулювання обліку, оподаткування і аналізу операцій з покупцями та замовниками [CITATION Гнатенко2 \l 1058]

Особливістю договору є те, що виконавець відшкодовує збитки, завдані невиконанням або неналежним виконанням договору про безоплатне надання послуг.

Договірні відносини між суб'єктами господарювання, відповідальність за невиконання договірних зобов'язань регулює Господарський кодекс України [CITATION код \l 1058].

Також питання регулювання відносин з покупцями та замовниками висвітлено в Законі України «Про захист прав споживачів» [CITATION ЗУзахистправспож \l 1058]. Він регулює відносини між споживачами товарів, робіт, послуг і виробниками, виконавцями, продавцями в умовах різних форм власності,

встановлює права споживачів і визначає механізм реалізації державного захисту їх прав. У цьому законі наводяться визначення таких термінів:

- споживач – громадянин, який набуває, замовляє, використовує або хоче набути, або замовити товари (роботи, послуги) для власних потреб;
- виконавець – підприємство, установа, організація або підприємець, що реалізують товари відповідно до договору купівлі-продажу;
- договір – усна або письмова домовленість між споживачем та продавцем про якість, термін, ціну і інші умови, за якими здійснюється купівля-продаж, роботи або послуги;
- термін дії – строк, встановлений виробником товару, під час якого органолептичні, фізико-хімічні, медико-біологічні та інші показники товару при дотриманні певних умов зберігання повинні відповідати вимогам нормативних документів.

Фундаментом здійснення всіх видів операцій є Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» [СІТАЦІОН ЗУБОФЗ № 1058]. Він визначає правові принципи регулювання, організації та ведення бухгалтерського обліку і складання фінансової звітності в Україні. У даному законі також визначене таке поняття як «зобов'язання». Відповідно до даного закону підприємство (організація) самостійно визначає облікову політику на рік, де відображаються основні засади організації та ведення обліку на підприємстві.

Податковий кодекс України (далі ПКУ) [СІТАЦІОН ПКУ № 1058] регулює відносини, що виникають у сфері справляння податків і зборів, зокрема, визначає вичерпний перелік податків та зборів, що справляються в Україні, та порядок їх адміністрування, платників податків та зборів, їх права та обов'язки, компетенцію контролюючих органів, повноваження і обов'язки їх посадових осіб під час здійснення податкового контролю, а також відповідальність за порушення податкового законодавства. Досить складним питанням в обліку операцій з покупцями та замовниками займає питання безнадійної дебіторської заборгованості, що може виникнути внаслідок погіршення фінансового стану дебітора, що є актуальним в сучасних умовах. Саме цьому питанню приділена пп.

«г» пп. 138.10.6 Податкового кодексу України, де надається визначення безнадійної дебіторської заборгованості, вказує особливості покриття даного виду заборгованості банками і небанківськими фінансовими установами. Національні стандарти та Податковий кодекс України дають різні визначення терміна «безнадійна дебіторська заборгованість, але його суть полягає в самій назві: немає надії на погашення.

Також дане питання розглядається в Законі України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» [CITATION ЗУпрвіднплатоспрборжн \l 1058]. В даному законі передбачено, що мирова угода – це домовленість між боржником і кредиторами стосовно відстрочення та розстрочення, а також списання боргів боржника, яка оформлюється угодою сторін. Окрім того, обумовлено, що мирова угода може бути укладена на будь-якій стадії провадження у справі про банкрутство.

Правові основи здійснення аудиторської діяльності в Україні визначає Закон

України «Про аудиторську діяльність» від 22.04.93 р. №3125-XII [CITATION ЗУауддіял \l 1058], який спрямований на створення системи незалежного фінансового контролю операцій з покупцями та замовниками з метою захисту інтересів власника, масштаб аудиторської перевірки, види звітів аудиторів, питання методики, а також базові принципи проведення аудиторських перевірок.

Нормативні документи другого рівня регулюють відображення господарських операцій на рахунках бухгалтерського обліку, про форму статистичної звітності з операцій з покупцями та замовниками. А саме, Постанова Кабінету Міністрів «Про результати суцільної інвентаризації дебіторської та кредиторської заборгованості і заходи щодо її скорочення» [CITATION ПКМУінвентар \l 1058] регулює відображення результатів суцільної інвентаризації дебіторської та кредиторської заборгованості, заходи щодо скорочення кредиторської та дебіторської заборгованості.

Важливим моментом є підготовка та подача фінансової звітності. Так, Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до

фінансової звітності» (далі НП(С)БО 1) [CITATION НПсБО1 \1 1058] визначає мету, склад і принципи підготовки фінансової звітності та вимоги до признання і розкриття її елементів. В даному стандарті відображено засади відображення інформації про дохід від реалізації в звіті про фінансовий результат, про дебіторську заборгованість на початок та кінець періоду в балансі. Щодо порядку та термінів подання фінансової звітності, то вони висвітлені в Постанові Кабінету Міністрів України «Порядок подання фінансової звітності» від 28.02.2000 р. № 419 [CITATION ПоданФЗ \1 1058].

Основним фундаментом обліку операцій з покупцями та замовниками є П(С)БО 10 [CITATION ПсБО10 \1 1058], де висвітлено інформацію про порядок визнання, оцінки, класифікації дебіторської заборгованості, наведено визначення безнадійної дебіторської заборгованості, запропоновані альтернативні варіанти розрахунку резерву сумнівних боргів. При відображенні в обліку і звітності операцій з покупцями та замовниками також слід враховувати вимоги інших національних стандартів, характеристика яких наведена в додатку Г.

Щодо Міжнародних стандартів фінансової звітності (далі МСФЗ) та Міжнародних стандартів бухгалтерського обліку (далі МСБО), то немає спеціального стандарту, який би регулював операції з покупцями та замовниками.

Питання щодо обліку дебіторської заборгованості за розрахунками з покупцями і замовниками регулюються декількома міжнародними стандартами: МСБО (IAS) 1 «Подання фінансової звітності» [CITATION МСБО1 \1 1058], МСБО (IAS) 32 «Фінансові інструменти: подання» [CITATION МС32 \1 1058], МСФЗ (IFRS) 9 «Фінансові інструменти» [CITATION МС9 \1 1058], МСФЗ (IFRS) 7 «Фінансові інструменти: розкриття інформації» [CITATION МС7 \1 1058].

При цьому, у названих міжнародних стандартах не дається чіткого визначення поняття дебіторської заборгованості.

Згідно з міжнародними стандартами дебіторська заборгованість визначається як фінансовий актив.

Відповідно до МСФЗ 32 фінансовий актив - це будь-який актив, який є контрактним правом отримувати грошові кошти чи інший фінансовий актив від іншого підприємства [CITATION МС32 \l 1058].

Зокрема, це може бути: заборгованість однієї сторони перед іншою за торговельними операціями, позиками і облігаціями; векселі до отримання.

На основі вивчення чинних національних і міжнародних стандартів бухгалтерського обліку та розгляду підходів науковців можна дійти висновку, що дебіторська заборгованість за розрахунками з покупцями і замовниками, за своєю суттю, є дебіторською заборгованістю на певну дату, що утворилась в результаті розрахунків з покупцями і замовниками, яким товари (роботи чи послуги) було відвантажено (виконано), а оплата на рахунки підприємства-постачальника від них ще не надійшла.

Не зважаючи на довгий процес зближення національних стандартів до міжнародних, до цього часу існує велика кількість відмінностей в двох діючих системах формування звітної інформації. Розглянемо відмінності обліку дебіторської заборгованості за розрахунками з покупцями та замовниками між національними та міжнародними стандартами в табл. 1.2.

Таблиця 1.2

Порівняльний аналіз ведення обліку дебіторської заборгованості за розрахунками з покупцями та замовниками відповідно до П(С)БО і МСБО/МСФЗ

№	Категорія	Вимоги	
		П(С)БО	МСБО/МСФЗ
1	2	3	4
1	Визначення	Дебіторська заборгованість – це сума заборгованості дебіторів підприємству на певну дату (п. 4 П(С)БО 10) [CITATION ПсБО10 \l 1058]	Фінансовий інструмент відповідно до МСФЗ 32. Визначення дебіторської заборгованості не надається [CITATION МС32 \l 1058]
2	Класифікація	1. Довгострокова (п. 4 П(С)БО 10) [CITATION ПсБО10 \l 1058]. 2. Поточна (п. 4 П(С)БО 10) [CITATION ПсБО10 \l 1058].	1. Непоточна (довгострокова) (§ 57 МСБО 1) [CITATION МСБО1 \l 1058]. 2. Поточна. Дебіторська заборгованість також ділиться на два види (п. «є» § 54

			МСБО 1): – торгова; – інша [СІТАЦІОН МСБО1 \ 1058]
3	Визнання	Визнається активом: 1) якщо існує ймовірність отримання підприємством майбутніх економічних вигод та може бути достовірно визначена її сума (п. 5 П(С)БО 10) [СІТАЦІОН ПсБО10 \ 1058]; 2) одночасно з визнанням доходу від реалізації продукції, товарів, робіт і послуг (п. 6 П(С)БО 10) [СІТАЦІОН ПсБО10 \ 1058]	Визнання фінансового зобов'язання відбувається тоді, коли підприємство стає стороною контрактних положень щодо цього інструмента (п. 3.1.1 МСБО 9) [СІТАЦІОН МС9 \ 1058]
4	Оцінка	Оцінюється за первісною вартістю (п. 6 П(С)БО 10) [СІТАЦІОН ПсБО10 \ 1058]. При наданні відстрочки платежу з утворенням різниці між справедливою вартістю та номінальною сумою майбутнього платежу різниця визнається доходом за нарахованими відсотками (п. 6 П(С)БО 10) [СІТАЦІОН ПсБО10 \ 1058]	Первісна оцінка дебіторської заборгованості здійснюється за справедливою вартістю мінус витрати на операцію, що прямо відносяться на фінансового зобов'язання (п.5.1. МСФЗ 9) [СІТАЦІОН МС9 \ 1058]. Після первісного визнання дебіторська заборгованість, яка є фінансовим інструментом оцінюється за амортизованою

Продовження табл. 1.2

1	2	3	4
			собівартістю за допомогою методу ефективного відсотка (п. 4.2.1 МСФЗ 9) [СІТАЦІОН МС9 \ 1058]
5	Відображення у фінансовій звітності	Поточна дебіторська заборгованість, яка є фінансовим активом (крім придбаної заборгованості), включається до підсумку балансу за чистою вартістю реалізації, яка дорівнює первісній вартості за вирахуванням суми резерву сумнівних боргів (далі - РСБ) (п. 4, 7 П(С)БО 10) [СІТАЦІОН ПсБО10 \ 1058]. При цьому первісна вартість і сума РСБ показуються в балансі окремими рядками. Довгострокова дебіторська заборгованість, яка підлягає погашенню протягом 12 місяців з дати балансу, відображається на	Торгова дебіторська заборгованість відображається в фінансовій звітності за чистою вартістю реалізації без вказівки початкової вартості і суми РСБ. Така оцінка не є згортанням (§ 33 МСБО 1) [СІТАЦІОН МСБО1 \ 1058]

		ту саму дату в складі поточної. А та, на яку нараховуються відсотки, відображається за реальну вартість. Визначення теперішньої вартості залежить від виду заборгованості та умов її погашення (п. 12 П(С)БО 10) [CITATION ПсБО10 \l 1058]	
6	Нарахування РСБ	П(С)БО 10 (п. 4) класифікує дебіторську заборгованість як звичайну, сумнівну і безнадійну. Це П(С)БО містить порядок створення і обліку РСБ (п. 8-11), а також приклади розрахунку [CITATION ПсБО10 \l 1058]	В МСБО та МСФЗ немає такої класифікації дебіторської заборгованості. Але класифікація, подібна до тієї, що наведена в П(С)БО 10, використовується на практиці. Критерії переведення заборгованості з одного класу в інший підприємство визначає самостійно, виходячи з професійного судження фахівця. В МСБО та МСФЗ немає алгоритму розрахунку РСД, проте методи розрахунку, описані в П(С)БО 10, застосовуються на практиці

Проаналізувавши особливості бухгалтерського обліку дебіторської заборгованості за міжнародними та національними стандартами встановлено, що існує проблема розбіжностей між обліковими стандартами, так зокрема:

1. У міжнародних стандартах дебіторська заборгованість трактується як фінансовий актив, а у П(С)БО 10 – як сума заборгованості дебіторів підприємству на певну дату [CITATION ПсБО10 \l 1058]. У зв'язку з цим можна стверджувати, що поняття дебіторської заборгованості за міжнародними стандартами є ширшим, ніж за національними.

2. Відповідно до П(С)БО 10 дебіторська заборгованість визнається активом, якщо існує ймовірність отримання підприємством майбутніх економічних вигод і її сума може бути достовірно визначена, а згідно з МСБО 9 – визнається у балансі, коли вона стає стороною контрактних зобов'язань.

3. При зарахуванні на баланс відповідно до П(С)БО 10 дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги оцінюється за первісною вартістю, а на дату балансу – за чистою реалізаційною вартістю, натомість за МСБО 1 – за справедливою та амортизованою вартістю.

4. В МСФЗ методи розрахунку величини резерву сумнівних боргів не передбачаються. Суперечності між національним та міжнародним стандартами викликані економічними та національними особливостями, що склалися в Україні. Крім того виявлено спільні риси щодо видів дебіторської заборгованості та розкриття інформації у фінансовій звітності. Вітчизняні підприємства, які співпрацюють з нерезидентами на міжнародних ринках повинні оформлювати та подавати свою звітність згідно МСФЗ.

Як бачимо, правила обліку за міжнародними стандартами мають суттєву різницю з національними, а, отже, необхідно внести відповідні коригування (оновлення) й на рівні національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку, а саме в П(С)БО 10.

Для удосконалення національного П(С)БО 10, пропонуємо звернути увагу на передбачену ним класифікацію фінансових інструментів і привести її у відповідність до МСФЗ 9. Це, у свою чергу, передбачає введення до стандарту терміну «бізнес-модель» компанії, чітке окреслення умов його застосування під час класифікації дебіторської заборгованості та введення методики обліку дебіторської заборгованості із відображенням змін у справедливій вартості у складі прибутків (збитків) звітного періоду або іншого сукупного доходу.

З метою полегшення практичного застосування П(С)БО 10, рекомендуємо деталізувати його зміст і конкретизувати умови (передбачити набір ситуацій), згідно з якими підприємству варто вибирати метод обліку за справедливою вартістю із віднесенням різниці в її змінах на інший сукупний дохід, як це зараз передбачено в оновленому МСФЗ 9.

Важливими для ведення бухгалтерського обліку є: План рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань та господарських операцій підприємств і організацій [CITATION Планрах \l 1058] та Інструкція № 291 [CITATION Інпрах \l 1058] про його застосування. Ці документи встановлюють позначення і порядок ведення рахунків бухгалтерського обліку для узагальнення методом подвійного запису інформації про наявність та рух активів, капіталу зобов'язань і фактів фінансово-господарської діяльності підприємств. Відповідно

до Інструкції № 291 для обліку дебіторської заборгованості призначені рахунки 1; 3 класів. Проте вона є застарілою і призначення субрахунків, які відображають групування інформації стосовно дебіторів, не відповідає реаліям життя.

П'ятим рівнем є внутрішні накази та розпорядження підприємства.

Досить важливого значення в обліку та аналізі операцій з покупцями та замовниками набуває Наказ «Про облікову політику підприємства», адже саме в ньому висвітлені всі елементи щодо її обліку, які є специфічними для даного підприємства, тобто в обліковій політиці вказано – який з альтернативних варіантів запропонованих в стандарті бухгалтерського обліку було обрано і має бути застосовано на практиці.

Кожне підприємство розробляє для себе робочий план рахунків, включаючи до нього лише ті рахунки, що мають практичне застосування на даному підприємстві. Робочий план рахунків затверджується керівником підприємства. Але порядок використання кожного рахунка є незмінним, встановленим інструкцією зі застосування плану рахунків. Також підприємства мають право розробляти власні спеціалізовані первинні документи, за умови наявності в них обов'язкових реквізитів (з метою внутрішнього управлінського обліку).

Отже, перелік нормативно-правових документів з обліку, аналізу та аудиту дебіторської заборгованості, за наведеними вище документами, не закінчується, а має велике продовження. Більший список даних документів наведений в додатку Г. Вміння орієнтуватися серед різних нормативно-правових актів, що суперечать один одному, допомагає правильно вести бухгалтерський та податковий облік на підприємстві, а також своєчасно здійснювати аналіз дебіторської заборгованості, щодо управління нею. Вважаємо, що вказаною та іншою нормативно-правовою базою обов'язково має бути забезпечене кожне робоче місце бухгалтера, відповідального за певну ділянку обліку, яка може бути представлена як у документарному, так і в електронному вигляді. Це, в свою чергу, значно полегшить роботу працівників бухгалтерії з покупцями та замовниками.

В ході кваліфікаційної роботи було розглянуто та використано спеціальну літературу стосовно питань обліку, оподаткування, аналізу і аудиту операцій з покупцями та замовниками огляд якої представлено в додатку Д.

1.3. Організаційно-економічна характеристика ПАТ «Новоград-Волинський завод сільгоспмашин»

Публічне акціонерне товариство «Новоград-Волинський завод сільгоспмашин» (ПАТ «Новоград-Волинськсільмаш») створене 1907 році. До 1994 року підприємство мало форму державного, і вже після рішення Мінмашпрому України від 30 березня 1994 року № 468 набуло форму Публічного акціонерного товариства відповідно до Указу президента України «Про корпоратизацію державних підприємств» від 15 червня 1993 року № 210/93. Свідоцтво про Державну реєстрацію юридичної особи зареєстроване Виконавчим комітетом Новоград – Волинської міської Ради від 27.04.1994 року № 1 307 1200000000079. У зв'язку зі зміною найменування товариства у 2010 році було змінено свідоцтво про державну реєстрацію підприємства – серія А01 № 326633 від 08.04.2010 року №1 307 105 00116 000079. ЄДРПОУ підприємства: 00238167.

ПАТ «Новоград-Волинськсільмаш» є одним з найстаріших підприємств України по виробництву зернопереробної, кормоприготувальної та землеобробної техніки. Основним видом діяльності товариства є виробництво машин і

устаткування для сільського та лісового господарства.

Підприємство створене з метою:

1. Задоволення потреб народного господарства та населення в продукції виробничо-технічного призначення, товарах широкого вжитку, різноманітних послугах.
2. Реалізація, на основі одержання прибутку, економічних і соціальних інтересів акціонерів Товариства.

ПАТ «Новоград-Волинськсільмаш» діє на основі статуту, який представлений в додатку Е.

Завод пройшов великий шлях розвитку та являє собою сучасне підприємство з високим рівнем технології, яке випускає більше 100 видів продукції, а саме: млини, зернодробарки, комбікормові установки для комбінатів хлібопродуктів, комбікормових заводів, а також приватних та фермерських господарств, шнеки, спіралі шнекові, запчастини для сільгосптехніки. Завод має зварювальне і механоскладальне виробництво, інструментальне виробництво для власних потреб та сучасне каркасо-складальне виробництво.

Основними споживачами продукції товариства є підприємства агропромислового комплексу України та країн СНД (Росія, Білорусія, Молдова). Загальна сума експорту у 2017 році склала – 39 943,7 тис. грн. В Україні реалізується 11,1 % продукції заводу, експортується – 88,9 %.

Для популяризації своєї продукції ПАТ «Новоград-Волинськсільмаш» щороку бере участь у національних виставках сільськогосподарської техніки. Це дає змогу знайти нові ринки збуту, нерідко угоди про поставки укладають безпосередньо під час роботи цих виставок.

Розвиток галузі, в якій працює ПАТ «Новоград-Волинськсільмаш» повністю залежить від попиту на продукцію. Основним ризиком в діяльності є низька платоспроможність основного споживача продукції заводу - сільгоспвиробника, неповна завантаженість виробничих потужностей підприємства, а також збут готової продукції. Реалізації продукції, товарів, робіт, послуг здійснюється

товариством покупцям і замовникам на підставі прямих договорів, по договірних цінам, але не нижче облікової ціни.

На ринку сільськогосподарської техніки України існує велика конкуренція. Основними конкурентами заводу являються ВАТ «Уманьферммаш», ВАТ «Могилів-Подільський машинобудівний завод», ВАТ завод «Автоштапм» м. Олександрія. В порівнянні з конкурентами, продукція заводу реалізовується на більш пільгових умовах з урахуванням фінансових можливостей покупця.

Організаційно-виробнича структура підприємства – це цілісна система. Вона спеціально розроблена таким чином, щоб працюючі в її рамках люди могли найефективніше досягти поставленої перед ними цілі.

З організаційно-виробничої структури ПАТ «Новоград-Волинськсільмаш» (рис. 1.4) випливає, що головними органами управління підприємства є:

- загальні збори;
- наглядова рада;
- генеральний директор.

Органом управління підприємства є збори учасників товариства. Загальні збори можуть вирішувати будь-які питання його діяльності. Рішення на зборах приймаються простою більшість голосів. Збори учасників повинні проводитися щороку не пізніше 30 квітня наступного за звітним року і не пізніше, ніж за 30 днів до дати проведення. Внесення змін до статуту приймається на зборах учасників. У відповідності до Господарського Кодексу учасники мають право приймати участь в управлінні справами, приймати участь у розподілі доходів, отримувати інформацію про діяльність (ознайомлюватися з річним балансом, звітами). Обов'язками учасників товариства є дотримання норм установчих документів і виконання всіх обов'язків перед ним (внесення вкладу в розмірі передбаченому установчими документами).

Наглядова рада ПАТ «Новоград-Волинськсільмаш» є органом, що здійснює захист прав акціонерів і в межах компетенції контролює та регулює діяльність Генерального директора.

Генеральний директор організовує всю роботу підприємства і несе повну відповідальність за його стан і діяльність перед державою і трудовим колективом.

Він представляє підприємство у всіх установах і організаціях, розпоряджається майном підприємства, укладає договори, видає накази по підприємству.

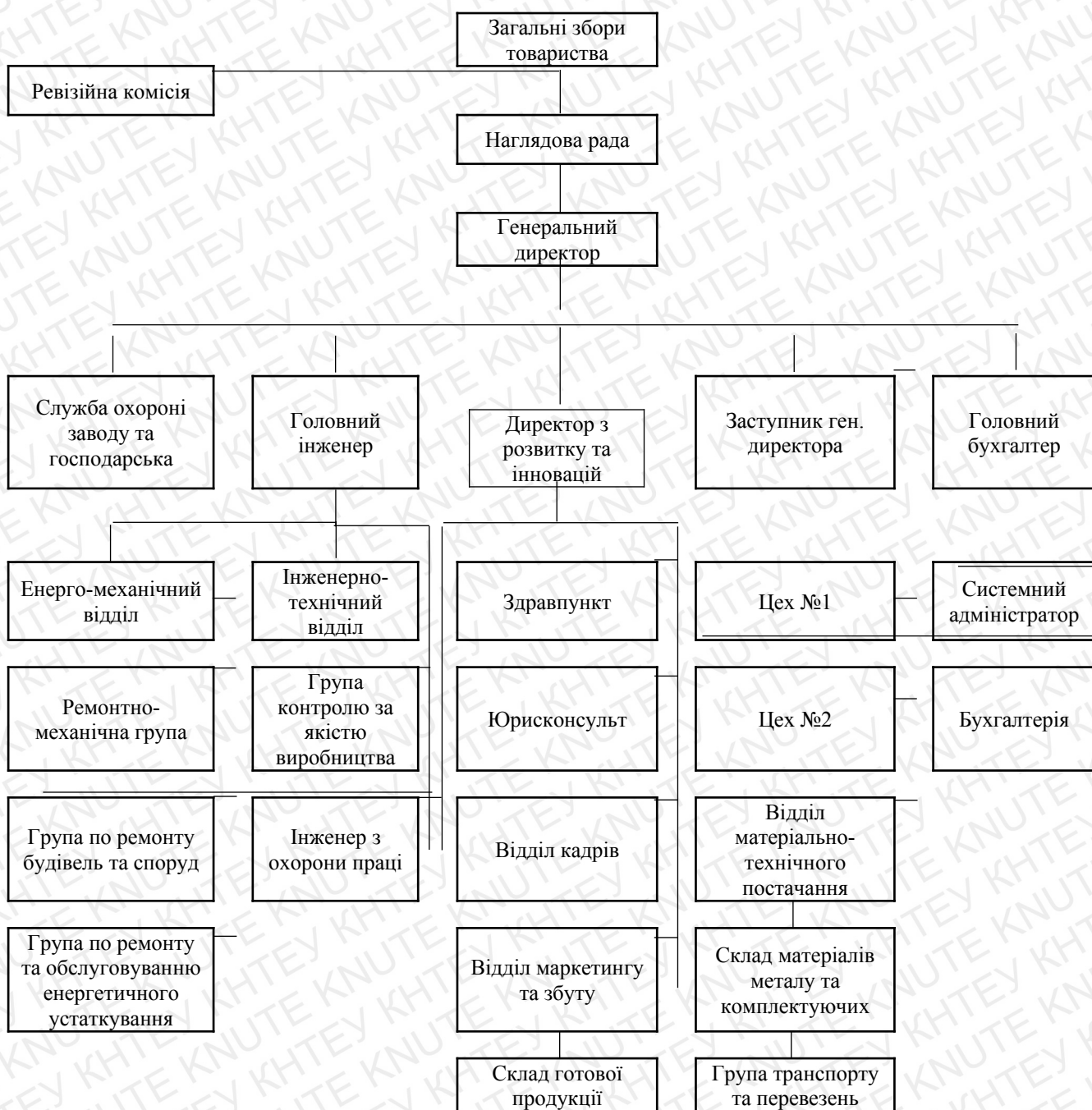

Рис. 1.4 Організаційно-виробнича структура ПАТ «Новоград-Волинський завод сільгоспмашин»

Бухгалтерія підприємства складається з головного бухгалтера, старшого бухгалтера та бухгалтера. Головний бухгалтер встановлює службові обов'язки для підлеглих йому працівників і підпорядковується безпосередньо керівнику.

Роль обліку полягає в ефективному вирішенні економічних завдань та визначається, насамперед, забезпеченням необхідною інформацією користувачів. Найважливішим джерелом такої інформації є дані обліку та, побудованої на їх основі, звітності [34, с. 483]. Користувачів облікової інформації ПАТ «Новоград-Волинськсільмаш» можна поділити на дві групи: внутрішні і зовнішні. Класифікацію користувачів облікової інформації представимо на рис. 1.5.

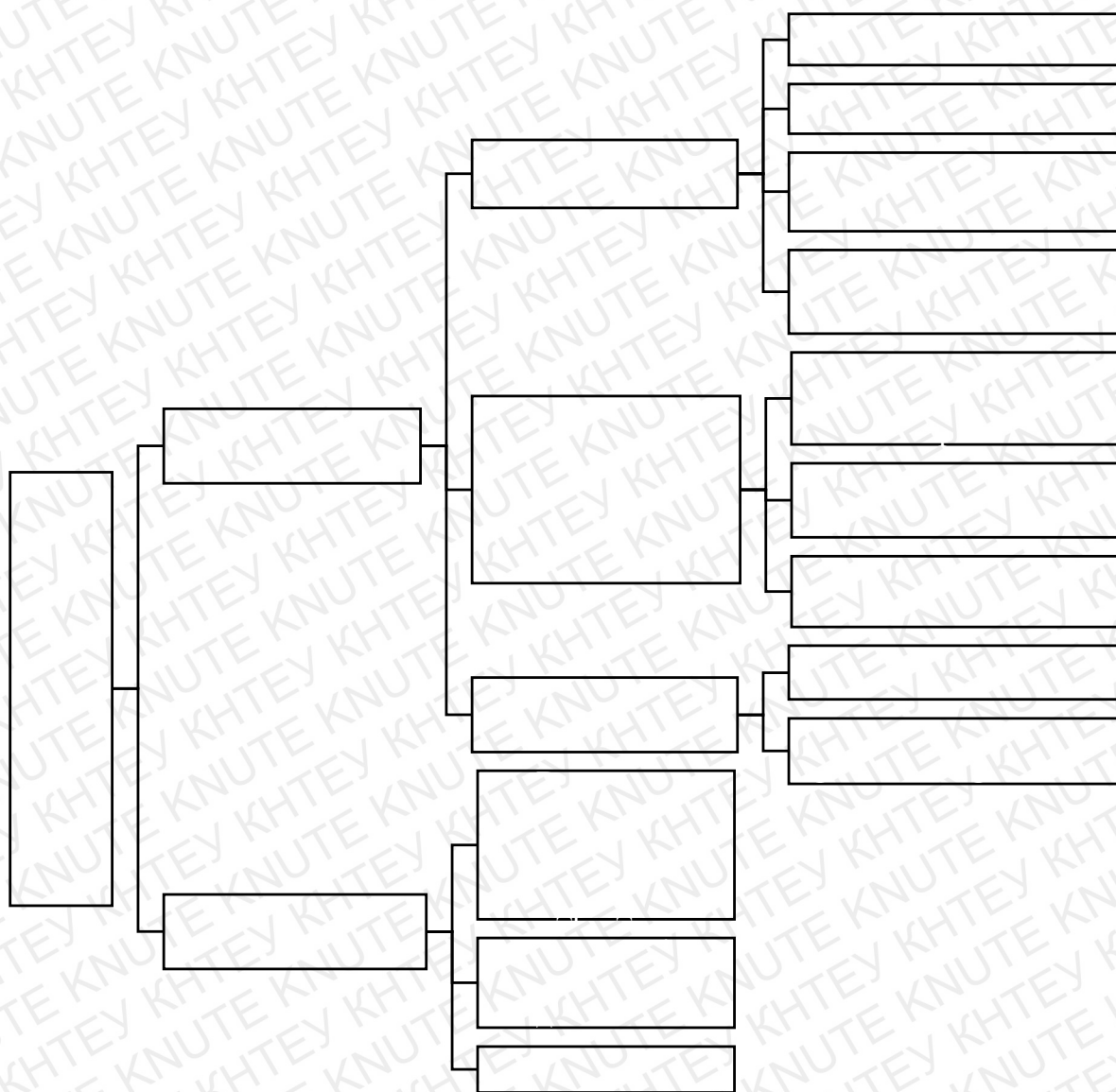

Рис. 1.5 Класифікація користувачів облікової інформації ПАТ «Новоград-Волинський завод сільгоспмашин»

Особливості інформаційних потреб користувачів ПАТ «Новоград-Волинськсільмаш» і мету використання облікової інформації наведено в табл. 1.3.

Таблиця 1.3

Особливості потреб видів користувачів ПАТ «Новоград-Волинський завод сільгоспмашин»

Види користувачів	Інформація і мета використання
1	2
Інвестори	Інформація про фінансовий стан підприємства, рентабельність, результати діяльності, можливість отримання прибутку і доцільність вкладення коштів
Покупці та замовники	Інформація про фінансовий стан підприємства, можливість отримання необхідних товарів і послуг
Постачальники та інші кредитори	Інформація про платоспроможність, можливість надання кредиту і його сплата
Банківські та інші кредитні установи	Фінансово-майновий стан підприємства, його платоспроможність, можливість надання кредитів, та їх повернення
Органи Державної фіскальної служби України	Інформація про своєчасну і повну сплату податків
Органи державної статистики	Узагальнення і аналіз звітності
Профспілки	Фінансовий стан підприємства, переговори з питань праці
Громадськість і громадські організації	Інформація про вплив підприємства на суспільство і навколишнє середовище, фінансування соціальних проєктів
Власники, управлінський персонал, керівники різних підрозділів	Інформація для оцінки ефективності використання коштів, загального фінансового стану підприємства, рівня його розвитку
Менеджери різних напрямів діяльності	Інформація про функціонування відповідних підрозділів, результати ефективності прийнятих рішень, розширення напрямків діяльності
Працівники	Інформація про стабільність підприємства, його прибутковість, збереження робочих місць і оплати праці

ПАТ «Новоград-Волинськсільмаш» використовує для ведення бухгалтерського обліку автоматизовану форму бухгалтерського обліку за допомогою комплексної бухгалтерської програмної системи «1С: Бухгалтерія».

Для електронної подачі звітів ПАТ «Новоград-Волинськсільмаш» використовує систему електронного документообігу «М.Е.Дос».

При цьому підприємство складає та подає до органу Державної служби статистики України такі форми фінансової звітності складені відповідно до застосовної концептуальної основи фінансової звітності, МСФЗ, МСБО та НП(С)БО 1:

- Баланс (Звіт про фінансовий стан) (форма №1);
- Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід) (форма № 2);
- Звіт про рух грошових коштів (за прямим методом) (форма № 3);
- Звіт про власний капітал (форма № 4);
- Примітки до річної фінансової звітності, що містять стислий виклад суттєвих облікових політик та іншу пояснювальну інформацію (додатки Ж, З, И, К, Л).

Для проведення перевірки фінансово-господарської діяльності ПАТ «Новоград-Волинськсільмаш» збори обирають Ревізійну комісію. Річна фінансова звітність підлягає обов'язковій перевірці незалежним аудитором.

Відповідно до Витягу з Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань ПАТ «Новоград-Волинськсільмаш» є платником податку на прибуток на загальних підставах за базовою (основною) ставкою – 18%.

Формування ринкової економіки, наявність різних форм власності, розширення міжнародних економічних зв'язків українських підприємців є основою для впровадження в організацію бухгалтерського обліку облікової політики, яку підприємство визначає самостійно. Прийняті облікові політики та облікові оцінки при складанні фінансової звітності за МСФЗ відповідно до вимог МСБО 8 «Облікові політики, зміни в облікових оцінках та помилки» Так

визначена облікова політика ПАТ «Новоград-Волинськсільмаш» оформлена документально у вигляді Наказу «Про організацію бухгалтерського обліку та облікову політику» від 04.01.2017 ПАТ «Новоград-Волинський завод сільгоспмашин» (додаток М).

Основними положеннями даної облікової політики є:

- здійснювати ведення бухгалтерського обліку на підприємстві згідно з принципами та методами, передбаченими МСБО;
- для визначення суттєвості окремих об'єктів обліку, що належать до активів, зобов'язань та капіталу поріг суттєвості встановлюється у розмірі 3% від валюти балансу;
- обліковувати необоротні активи за собівартістю. Собівартість об'єкта основних засобів - це історична вартість або собівартість будівництва. Історична вартість об'єкта основних засобів включає ціну придбання, та будь-які витрати, пов'язані з доставкою та приведення його у стан, необхідний для його експлуатації. Вартісна межа для віднесення до складу основних засобів складає 6 000,00 грн.
- оцінку зменшення корисності необоротних активів та необхідність переоцінки до справедливої вартості визначається комісією товариства;
- амортизацію об'єктів основних засобів нараховувати прямолінійним методом. Термін корисного використання об'єктів основних засобів встановлюється комісією, затвердженою наказом по підприємству;
- амортизацію малоцінних необоротних матеріальних активів нараховувати у першому місяці їх використання в розмірі 100% їх вартості;
- амортизацію нематеріальних активів нараховувати прямолінійним способом;
- методом оцінки руху запасів є метод фактичної собівартості;
- при відпуску малоцінних та швидкозношуваних предметів в експлуатацію, їх вартість списується з балансу з подальшою організацією оперативного кількісного обліку таких предметів за місцями експлуатації та відповідними особами протягом строку їх фактичного використання;

- створювати забезпечення наступних витрат і платежів (на виплату наступних відпусток працівникам, виконання гарантійних зобов'язань тощо);
- резерв сумнівних боргів визначати за методом абсолютної суми сумнівної заборгованості;
- поточну дебіторську заборгованість включати до підсумку балансу за її первісною вартістю;
- доходи та витрати відображати у звітному періоді на основі принципу нарахування.

Важливо оцінити господарську діяльність, виявити причинні взаємозв'язки і взаємодії різних факторів техніки та економіки, резервів виробництва, опрацювання заходів для раціоналізації використання ресурсів. Тому проаналізуємо основні техніко-економічні показники ПАТ «Новоград-Волинськсільмаш», які характеризують матеріально-виробничу базу, використання знарядь і предметів праці, організацію виробництва, затрати на виробництво продукції (додаток Н).

На основі проведених розрахунків можна зробити такі висновки: у 2017 році порівняно із попереднім, середня вартість сукупного капіталу ПАТ «Новоград-Волинськсільмаш» збільшилась на 3 020,50 тис. грн, тобто обсяг його фінансових ресурсів збільшився на 8,86%. Власний капітал теж збільшився на 3 098,00 тис. грн.

Середня вартість основних засобів у 2017 році збільшилася на 2 517,00 тис. грн у порівнянні з 2016 роком. Щодо оборотних активів, то можемо спостерігати тенденцію їх збільшення, так з 2013 року по 2017 рік вони збільшилися 4 378,5 тис. грн або на 37,43%.

Аналізуючи економічні показники, можна зазначити, що чистий доход від реалізації продукції з 2013 року стрімко збільшувався, так в 2017 році він був більшим на 31 791,00 тис. грн ніж в 2013 році. А собівартість реалізованої продукції – 29 114,00 тис. грн (216,73%).

Аналізуючи фінансові результати спостерігаємо, що з 2013 року до 2016 року вони збільшувалися, а вже в 2017 році знизилися. Валовий прибуток від 2016 року знизився на 2 239,00 тис. грн, тобто на 44,85%. Чистий прибуток в 2017 році теж знизився на 4 067,00 тис. грн (72,61%).

Абсолютний приріст прибутку від операційної діяльності та від звичайної діяльності до оподаткування знизився на 3 919,00 тис. грн з 2 464,00 тис. грн в 2016 році, в результаті чого – збиток, та на 4 988,00 тис. грн відповідно. Зниження вищевказаних показників свідчить про зниженні ефективності роботи підприємства.

Щодо коефіцієнту обіговості оборотних засобів, то спостерігаємо його збільшення, так з 1,15 в 2013 році він зріс до 2,82 в 2017 році, тобто на 144,01%. Що свідчить нам про ефективне їх використання та раціональну організацію виробничих запасів.

Прискорення обороту оборотних засобів дозволяє підприємству вивільняти значні суми і таким чином збільшити об'єм виробництва без додаткових фінансових ресурсів, а ресурси, що вивільнилися використати на потреби підприємства.

Аналіз рентабельності підприємства дозволяє визначити, що ефективність вкладення коштів в підприємство та ефективність їх використання знизилися порівняно з 2016 роком. Зокрема, сукупного капіталу – на 15,10, власного капіталу – на 14,66, валова та операційна рентабельність продажу – на 6,99 та 9,66 відповідно, а чиста рентабельність продажу – на 11,27. Загалом, прибутковість в 2017 році порівняно з попередніми роками знизилася.

З метою поглиблення дослідження ПАТ «Новоград-Волинськсільмаш» проаналізуємо показники платоспроможності та фінансової стабільності підприємства (табл. 1.4)

Проаналізувавши дані показники фінансової стійкості, можна зробити такі висновки:

1. Коефіцієнт загальної ліквідності (покриття) свідчить про спроможність покриття своїх боргів протягом звітного періоду за рахунок мобілізації коштів. Даний коефіцієнт за період аналізу виходить за межі нормативного значення, тому виникають сумніви щодо ефективності використання оборотних активів підприємства.

2. Коефіцієнт абсолютної ліквідності в 2013, 2015, 2016 роках виходить за нормативні межі, що вказує нам на можливі проблеми та неефективну стратегію управління фінансовими ресурсами - значна частина капіталу відволікається на формування непродуктивних активів. Проте коефіцієнт абсолютної ліквідності на 31.12.2017 року дорівнює 0,46, що є позитивним моментом. Це означає, що 1 гривня поточних зобов'язань негайно може бути погашена тільки в межах 46 копійок. Даний коефіцієнт з 2013 року по 2017 рік в межах нормативного значення, проте спостерігається позитивна тенденція в порівнянні з минулим періодом.

Таблиця 1.4

**Показники платоспроможності та фінансової стабільності
ПАТ «Новоград-Волинськільмаш» (активи) за 2013-2017 роки**

Показники	Формула для розрахунку	Рік					Примітки (теоретичне значення)
		2013	2014	2015	2016	2017	
1	2	3	4	5	6	7	8
Коефіцієнт загальної ліквідності (коефіцієнт покриття)	Оборотні активи (ф. 1 ряд. 1195) / поточні зобов'язання (ф. 1 ряд. 1695)	7,33	4,91	2,83	3,05	3,08	1,0-2,0
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	Грошові кошти та поточні фінансові інвестиції (ф. м р.1160+р.1165) / поточні зобов'язання (ф. 1 ряд. 1695)	0,54	0,37	0,59	0,64	0,46	0,25-0,5
Коефіцієнт фінансової стійкості (або	Власний капітал (ф. 1 ряд. 1495) / валюта балансу (ф.	0,93	0,90	0,84	0,85	0,87	Більше 0,5

платоспроможності або автономії)	1 ряд. 1900)						
Коефіцієнт покриття зобов'язань власним капіталом	Довгострокові та поточні зобов'язання (ф. 1 ряд. 1595 + ряд. 1695) / Власний капітал (ф. 1 ряд. 1495)	0,07	0,11	0,20	0,18	0,15	0,5-1,0
Коефіцієнт фінансової залежності	Валюта балансу (ф. 1 ряд. 1900) / Власний капітал (ф. 1 ряд. 1495)	1,07	1,11	1,20	1,18	1,15	Більше 0,5

3. Коефіцієнт фінансової стійкості свідчить про вагу капіталу у структурі балансу. Станом на 31.12.2017 року цей показник дорівнює 0,87. Даний коефіцієнт більший нормативного, як і в попередніх роках. Це свідчить про те, що підприємство здійснює свою діяльність за рахунок власного капіталу.

4. Коефіцієнт фінансової стійкості свідчить про вагу капіталу у структурі балансу. Станом на 31.12.2017 року цей показник дорівнює 0,87. Даний коефіцієнт більший нормативного, як і в попередніх роках. Це свідчить про те, що підприємство здійснює свою діяльність за рахунок власного капіталу.

5. Коефіцієнт фінансування (коефіцієнт покриття зобов'язань власним капіталом) станом на 2017 рік дорівнює 0,15, що свідчить про фінансову стійкість ПАТ «Новоград-Волинськсільмаш».

6. Коефіцієнт фінансової залежності починаючи з 2014 року виходить за нормативи, так 2017 року він становить 1,15. Це свідчить про те, що підприємство не залежить від зовнішніх джерел фінансування.

Загалом, фінансування діяльності ПАТ «Новоград-Волинськсільмаш» за аналізований період проводилось за рахунок його власних коштів. Згідно з показниками фінансового стану товариство має достатньо робочого капіталу для поточних потреб та високі коефіцієнти абсолютної та загальної ліквідності. Для покращення ліквідності товариству необхідно вирішити головне завдання – це

збільшення завантаженості виробничих потужностей, збільшення випуску та реалізації продукції, робіт, послуг.

Висновки до розділу 1

У результаті проведеного дослідження сутності операцій з покупцями та замовниками, зокрема дебіторської заборгованості, як об'єкта обліку, аналізу та оподаткування здійснено наступні висновки та надані пропозиції:

1. Під час розгляду історії та сучасних тенденцій дебіторської заборгованості було виявлено, що серед вітчизняних та зарубіжних науковців не існує єдиного розуміння сутності дебіторської заборгованості. Більшість з них дотримуються погляду, що дебіторська заборгованість є заборгованістю (боргом). Ми підтримуємо цю позицію. В результаті чого пропонуємо надати визначення дебіторської заборгованості у наступній редакції: «дебіторська заборгованість є заборгованістю дебіторів на певну дату, що утворився в результаті минулих подій, який підлягає поверненню в майбутньому у формі фінансових та/або майнових ресурсів». У процесі написання кваліфікаційної роботи розкрито основні сутнісні характеристики та підходи до класифікації дебіторської заборгованості. Враховуючи сучасні тенденції розвитку успішних світових економік, запропоновано нову класифікаційну ознаку: залежно новизни товару, який реалізується.

2. Досить важливим питанням у розкритті теми обліку дебіторської заборгованості є визначення нормативної бази, яка регулює порядок та правильність здійснення обліку, оподаткування, аудиту та аналізу операцій з покупцями та замовниками. Знання та розуміння нормативних джерел, що інколи суперечать один одному, дозволяє приймати вірні та законодавчо обґрунтовані рішення на підприємстві стосовно дебіторської заборгованості. Такі дії сприяють підвищенню ефективності прийняття управлінських рішень на підприємстві. Крім того, для гармонізації обліку та аналізу операцій з покупцями та замовниками необхідно внести відповідні коригування (оновлення) на

рівні національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку, а саме в П(С)БО 10 відповідно до міжнародних стандартів. Це у свою чергу, підвищить суттєвість, повноту та достовірність облікової інформації для ефективного управління дебіторською заборгованістю.

3. ПАТ «Новоград-Волинськсільмаш» є одним з найстаріших підприємств України по виробництву зернопереробної, кормоприготувальної та землеобробної техніки. Розглянувши виробничо-організаційну структуру підприємства, видно, що головними органами управління є: загальні збори, наглядова рада, генеральний директор. Органом управління є збори учасників підприємства. Бухгалтерія складається з головного бухгалтера, старшого бухгалтера та бухгалтера. ПАТ «Новоград-Волинськсільмаш» для ведення бухгалтерського обліку використовує автоматизовану форму за допомогою комплексної бухгалтерської програмної системи «1С: Бухгалтерія». Аналіз техніко-алітичних показників показує, що підприємство є фінансово стійким, рентабельність діяльності свідчить про зниження ефективності господарської діяльності, пов'язаної з отриманням прибутку. Фінансування діяльності підприємства проводиться за рахунок його власних коштів.

РОЗДІЛ 2

ОРГАНІЗАЦІЯ І МЕТОДИКА ОБЛІКУ ОПЕРАЦІЙ З ПОКУПЦЯМИ ТА ЗАМОВНИКАМИ

2.1. Організація обліку операцій з покупцями та замовниками

Одним із завдань організації обліку на підприємстві є створення належних умов для організації та повного відображення в обліку операцій з покупцями та замовниками. Організація обліку розрахунків з дебіторами на практиці стикається з певними труднощами, які можуть бути спровоковані як суб'єктивними внутрішніми причинами, так і зовнішніми. Внутрішні причини визначаються діями чи їх відсутністю працівників підприємства, наприклад, бухгалтерського чи менеджерського складу, зовнішні зумовлені діями чи бездіяльністю контрагентів підприємства.

Зазвичай керівництво суб'єктів підприємницької діяльності мало приділяє уваги питанням організації обліку, вважаючи його, в кращому випадку, другорядним по важливості.

В Україні організація і ведення обліку операцій з покупцями та замовниками регламентується Законом України «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні» [23 ст. 8-10]. Складовими даного процесу є:

1. Безперервність ведення бухгалтерського обліку дебіторської заборгованості (ст. 8.1).
2. Відповідальність за організацію бухгалтерського обліку розрахунків з дебіторами (ст.8.2-8.3).
3. Вибір форми організації і облікова політика (ст. 8.4, 8.5).
4. Посадові обов'язки керівника і головного бухгалтера (ст. 8.5, ст. 8.6).
5. Первинні облікові документи та реєстри бухгалтерського обліку (ст.9).
6. Інвентаризація дебіторської заборгованості (ст. 10).

Організацію обліку висвітлено в працях авторів, які представленні в табл. 2.1.

Таблиця 2.1

Висвітлення методик організації обліку дебіторської заборгованості

Автор	Запропонована методика організації
Бурак І.О. [CITATION Бурак \l 1058]	Організація обліку дебіторської заборгованості висвітлена через призму облікової політики
Кияшко О.М. [CITATION Кияшко2 \l 1058]	Розглянуто організацію обліку дебіторської заборгованості через необхідність внутрішнього забезпечення регулюючими та установчими документами.
Кудрицька Ж.В, Апарова О.В. [CITATION Кудрицька \l 1058]	Розглянуто особливості документального оформлення обліку дебіторської заборгованості по розрахункам з покупцями та замовниками на умовах наступної оплати та постачальниками і підрядниками на умовах попередньої оплати
Супрунова І.В. [CITATION Супрунова \l 1058]	Розглянуто проблеми обліку дебіторської заборгованості та частково перелічено і описано елементи облікової політики

Вказані публікації є важливими для розвитку питання організації обліку і є підтвердженням необхідності її здійснення.

Інформаційне забезпечення організації обліку дебіторської заборгованості підприємства регламентується відповідно до вимог нормативно-правових і законодавчих актів, які регулюють фінансовий і податковий облік. Потреба у його вдосконаленні залежить від потреб управлінського персоналу та з внутрішньої регламентації управлінського обліку операцій з покупцями та замовниками. Це безпосередньо буде мати вплив на інформаційні вимоги та поєднає їх у єдину інформаційну систему забезпечення організації обліку дебіторської заборгованості.

Підприємству варто доповнювати вимоги внутрішніми документами, які розробляються кожним окремим підприємством відповідно до законодавства. Ці вимоги становитимуть складову управлінського обліку операцій з покупцями та замовниками. Це дозволить уточнити вимоги до управління станом дебіторської заборгованості, розширити інформаційні джерела, запровадити етапи керування

управлінським обліком; розробити форми документів та реєстрів системи

Управлінського обліку, що у свою чергу спростить керування дебіторською заборгованістю та підвищить її деталізацію.

Організація первинного, поточного та узагальнюючого обліку є складовими системи фінансового обліку операцій з покупцями і замовниками (рис. 2.1).

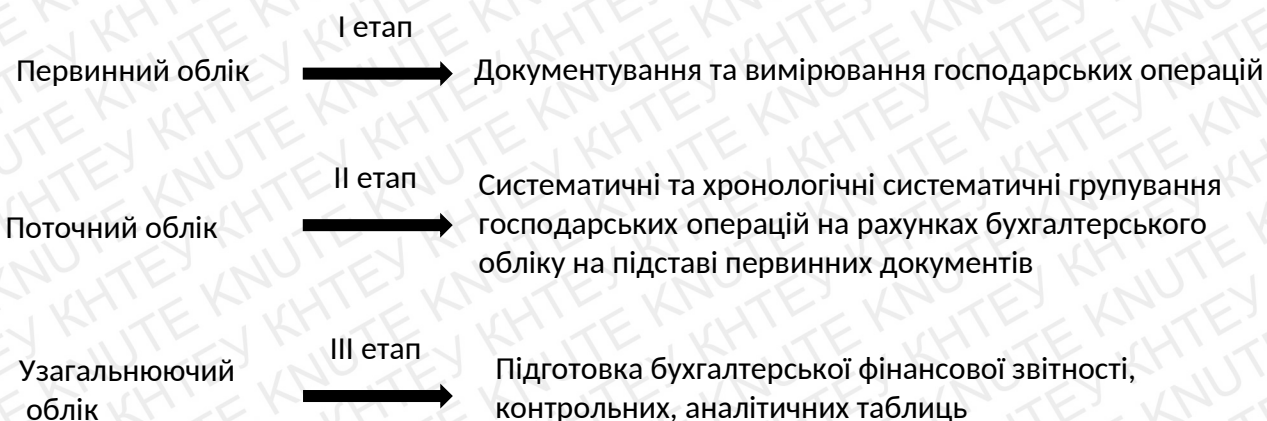

Рис. 2.1 Інформаційне забезпечення фінансового обліку операцій з покупцями і замовниками

Організація обліку дебіторської заборгованості передбачає виконання таких завдань, як:

- визначення об'єктів облікової політики дебіторської заборгованості;
- достовірне, своєчасне та повне відображення операції пов'язаних з дебіторською заборгованістю;
- вибір методу формування резерву сумнівних боргів;
- організація передачі інформації з облікових реєстрів до головного бухгалтера;
- складання звітності про стан дебіторської заборгованості тощо.

Організацію обліку дебіторської заборгованості необхідно починати з процедури підготовки якісної облікової політики, яка є важливим моментом в організації обліку на підприємстві.

Загально прийнято, що Наказ про облікову політику формується в три етапи:

1. Організаційний етап – керівник призначає групу працівників, які беруть участь у підготовці Наказу про облікову політику.
2. Технологічний етап – створюються варіанти побудови бухгалтерської служби, типу структури бухгалтерії, форми організації облікового процесу.
3. Заключний етап – готують і обговорюють Наказ про облікову політику і після врахування пропозицій та внесення змін керівник затверджує його своїм підписом [40, с. 87].

В Наказі «Про організацію бухгалтерського обліку та облікову політику» від 04.01.2017 ПАТ «Новоград-Волинський завод сільгоспмашин» (додаток М) щодо дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги висвітлено такі питання:

1. Дебіторську заборгованість за продукцію і товари відображати в балансі за чистою реалізаційною вартістю на дату балансу, що дорівнює сумі дебіторської заборгованості за продукцію і також за вирахуванням резерву сумнівних боргів.
2. Величина резерву сумнівних боргів визначається за абсолютною сумою сумнівної заборгованості величина резерву визначається на підставі аналізу платоспроможності окремих дебіторів.

Перш за все, варто наголосити, що облікова політика підприємства у сфері дебіторської заборгованості представлена лише в загальних рисах, тому достатньо доречним буде доповнення Наказу «Про організацію бухгалтерського обліку та облікову політику» (додаток М) такими елементами обліку, як: величина сумнівних боргів, класифікація дебіторської заборгованості за кожним покупцем та замовником, графік документообігу, графік та порядок проведення інвентаризації, списання дебіторської заборгованості з балансу.

Це надасть ПАТ «Новоград-Волинський завод сільгоспмашин» змогу повніше висвітлювати питання організації бухгалтерського обліку та підвищити контроль за операціями з покупцями та замовниками.

Необхідно зазначити, що підприємство не може змінювати облікову політику за власним бажанням. Її зміна може відбуватися відповідно до чинного законодавства, а всі доповнення та зміни підприємство повинно відображати в Примітках до фінансової звітності.

Не викликає сумнівів, що автоматизація обліку дозволяє значно полегшити роботу бухгалтерії в цілому та кожного бухгалтера окремо, особливо при впровадженні телекомунікаційного обміну інформацією між автоматизованими робочими місцями облікових працівників з використанням комп'ютерних мереж. Тому, ведення повністю автоматизованого обліку з використанням програмного продукту «1С: Бухгалтерія» значно прискорює ведення обліку операцій з покупцями та замовниками на ПАТ «Новоград-Волинський завод сільгоспмашин».

Аналізуючи організацію обліку операцій з покупцями і замовниками на ПАТ «Новоград-Волинський завод сільгоспмашин» виділимо її недоліки та напрями вдосконалення (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Недоліки та напрями вдосконалення організації обліку операцій з покупцями та замовниками на ПАТ «Новоград-Волинський завод сільгоспмашин»

№ з/п	Недолік організації обліку	Напрямок вдосконалення
1	Недостатній контролю з боку, як головного бухгалтера підприємства, так і керівника	Обов'язкова внутрішня перевірка документів. При якій якість підготовки і достовірність документів значно зросте
2	Несвоєчасне надання до бухгалтерії документації з боку відділу збуту, що сприяє зростанню числа помилок в обліку	Правильна організація внутрішнього документообігу, який повинен встановлюватися наказом керівника. Для цього необхідно чітко і наочно налагодити облік надходження до бухгалтерії документів
3	Невиконання правила перевірки документів (зведених, платіжних, звітності), підготовлюваних бухгалтерією, самими працівниками бухгалтерії, тобто після складання документа одним працівником бухгалтерії інший не перевіряє повністю цей документ	Організувати систему внутрішнього контролю за дебіторською заборгованістю
4	Невчасно проводиться інвентаризація	Робити аналіз дебіторської заборгованості по

	розрахунків, що не сприяє своєчасному виявленню простроченої заборгованості та вжиття заходів до її погашення	кожному покупцеві та замовнику, а також щодо термінів утворення заборгованості або терміни їх можливого погашення, що дозволить своєчасно виявляти прострочену заборгованість і вжити заходів до її стягнення
--	---	---

Дані недоліки є характерними для більшості підприємств України, тому наступні напрями вдосконалення варто було б прийняти всім.

2.2. Методика фінансового обліку та оподаткування операцій з покупцями та замовниками

Фінансовий облік операцій з покупцями та замовниками – це необхідний елемент управління підприємства, він передбачає дослідження виконання виробничої програми, відхилення від плану и завданих параметрів, напрямки перспективного розвитку підприємства після прийняття відповідних управлінських рішень.

Таким чином, фінансовий облік операцій з покупцями і замовниками в управлінні підприємством потребує якісної організації облікового процесу.

Розглянемо поетапно організацію фінансового обліку операцій з покупцями та замовниками та проаналізуємо її на основі ПАТ «Новоград-Волинський завод сільгоспмашин».

Фінансовий облік операцій з покупцями та замовниками, які виникають на договірних засадах, в системі управління підприємством повинен здійснюватися, першочергово з підписання договору (додаток П), у якому вказуються суть та умови договору, обов'язки сторін та відповідальність сторін у разі порушення таких зобов'язань. На підставі такого договору постачальником здійснюється надання послуг (одиничне або періодичне (за визначеним в договорі графіком)), а покупцем – оплата. Першим може бути здійснена оплата, причому вона може бути здійснена в повному обсязі або частково (90%, 50%). Таким же чином може бути здійснене і постачання. Те, як здійснюються постачання й оплата, має значення для податкового і бухгалтерського обліку.

Якщо покупець чи замовник здійснює передплату за товар чи послуги які він отримає в майбутньому, то в даному випадку підприємство-продавець буде

дебітором (підприємство буде винне покупцю продукцію чи послуги). В такому разі стан розрахунків підприємства з покупцями та замовниками буде характеризуватися наявністю зобов'язань підприємства перед покупцями та замовниками. Якщо ж, навпаки, першою постачається продукція, а оплата за неї отримується пізніше, то підприємство є кредитором (підприємству покупці будуть винні певну суму за поставлену продукцію).

Бухгалтерські записи підприємства в облікових регістрах формуються в момент переходу права власності на товари (роботи, послуги), підставою для здійснення яких є первинні документи наведені в табл. 2.3.

Порядок опрацювання первинної документації ПАТ «Новоград-Волинський завод сільгоспмашин» визначається системою програмного забезпечення – «1С: Бухгалтерія». Первинна інформація вводиться у комп'ютерну систему бухгалтером, який опрацьовує дану інформацію. Надалі за допомогою друкуючого пристрою отримує відповідні машинограми (документи, реєстри синтетичного й аналітичного обліку, оборотно-сальдові відомості, баланси та інших форми звітності).

Таблиця 2.3

**Первинні документи за операціями з покупцями та замовниками ПАТ
«Новоград-Волинський завод сільгоспмашин»**

Вітчизняні покупці/замовники	Іноземні покупці/замовники
Виникнення дебіторської заборгованості за розрахунками з покупцями і замовниками	
Рахунок (додаток Р)	«Invoice» (інвойс) (додаток Т)
Накладна, акт виконаних робіт, наданих послуг (додаток С)	GTD – вантажно-митна декларація (додаток У)
Податкова накладна	Транспортна накладна (CMR) (додаток Ф)
Товарно – транспортна накладна (ТТН)	Платіжні документи на перерахування платежів до митниці
Видатковий касовий ордер	
Погашення або забезпечення дебіторської заборгованості за розрахунками з покупцями і замовниками	
Виписка банку	Виписка банку
Прибутковий касовий ордер	
Короткостроковий вексель	

Невід'ємною складовою організації бухгалтерського обліку є раціональна організація документообороту. На ПАТ «Новоград-Волинський завод сільгоспмашин» немає графіку документообороту. Тому першим, що потрібно зробити на підприємстві це розробити графік документообороту. Що в свою чергу забезпечить: стабільність роботи бухгалтерії, оперативність та чіткість руху обробки документів, своєчасність прийняття управлінських рішень [СІТАЦІОН Бутинець \1 1058].

Можна запропонувати графік документообороту (табл. 2.4), який передбачатиме оптимальну кількість підрозділів і виконавців для проходження кожним первинним документом і визначатиме мінімальний строк його знаходження у підрозділі.

При цьому контролювати дотримання графіка виконавцями буде старший бухгалтер, а його вимоги обов'язкові для всіх підрозділів підприємства. Сам графік документообороту впроваджується в систему управління підприємством наказом керівника.

Протягом циклу проходження документа від моменту його виписки постачальником до моменту реєстрації та обліку в замовника зростає ризик несвоєчасності та неповноти відображення даних у поточному обліку. Зрозуміло, що чим більшим є цикл документообороту, тим більша ймовірність втратити документ. Тому раціональною, на наш погляд буде схема документообороту розрахунку з покупцями та замовниками підприємства представлена на рис. 2.2

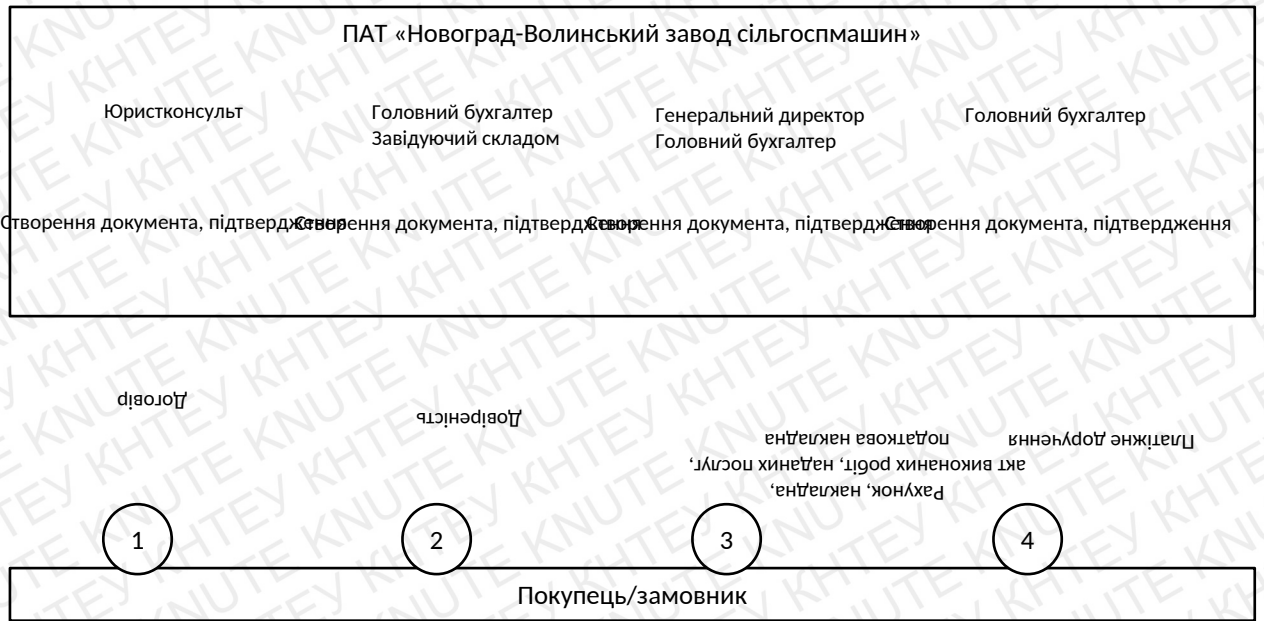

Рис. 2.2 Схема документообороту дебіторської заборгованості за розрахунками з покупцями і замовниками ПАТ «Новоград-Волинський завод сільгоспмашин»

На базовому підприємстві для синтетичного обліку дебіторської заборгованості покупців і замовників застосовується рахунок 36 «Розрахунки з покупцями й замовниками» (додаток Ц) відповідно до Інструкції про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань та господарських операцій підприємств та організацій, затвердженою наказом Міністерства фінансів України від 30. 11. 99 р. № 291 зі змінами та доповненнями [CITATION Іппрах \l 1058]. Цей рахунок призначений для обліку розрахунків з покупцями та замовниками за відвантажену продукцію, товари, виконані роботи та надані послуги, крім заборгованості, забезпеченої векселем. Крім того за даним рахунком узагальнюється інформація про розрахунки з учасниками промислово-фінансових груп [42, с. 60].

За дебетом рахунку 36 «Розрахунки з покупцями та замовниками» відображається продажна вартість реалізованої продукції, товарів, виконаних робіт, наданих послуг, яка включає ПДВ, акцизи, збори, які підлягають перерахуванню до бюджетів та позабюджетних фондів і включені до вартості реалізації. За кредитом даного рахунку відображається сума платежів, що надійшли на розрахункові рахунки підприємства в банках, в касу підприємства та інші види розрахунків

Аналітичний облік ведуть на таких субрахунках 36 рахунку:

- 361 «Розрахунки з вітчизняними покупцями» – використовується для обліку розрахунків з покупцями і замовниками, що знаходяться на митній території України;
- 362 «Розрахунки з іноземними покупцями» – використовується для обліку розрахунків з іноземними покупцями і замовниками з експортних операцій. На ньому ведеться облік сум, аналогічних тим, що обліковуються на субрахунку 361. на субрахунку 362 «Розрахунки з іноземними покупцями», крім того, аналітичний облік ведеться в гривнях та валюті, обумовленій договором.
- 363 «Розрахунки з учасниками ПФГ» – використовується для обліку операцій з учасниками промислово-фінансових груп;
- 364 «Розрахунки за гарантійним забезпеченням» – використовується

для обліку розрахунків за гарантійним забезпеченням, пов'язаним зі здійсненням операцій з деривативами.

Аналітичний облік операцій з покупцями та замовниками має забезпечити отримання даних про заборгованість, строк сплати за якою ще не настав, а також заборгованість, несплачену в строк.

На ПАТ «Новоград-Волинський завод сільгоспмашин» аналітичний облік операцій з покупцями та замовниками ведеться за кожним покупцем та замовником, за кожною операцією, за кожним пред'явленим до сплати рахунком.

Проаналізувавши поняття «покупець» та «замовник», можна сказати, що перше є вужчим ніж друге, оскільки не враховує всіх додаткових умов при реалізації товарів, робіт, послуг підприємства.

Можемо побачити, що 36 рахунок не містить субрахунків для детального відображення розрахунків із замовниками підприємства, що також не передбачено Інструкцією про застосування плану рахунків бухгалтерського обліку розрахунки із замовниками. Уніфікація застосування субрахунків на підприємстві не дозволяє деталізувати перелік дебіторів, що значно обтяжує відстеження можливості виникнення сумнівної дебіторської заборгованості, а також перетворення її в безнадійну. Проаналізувавши літературні джерела виявлено, що декілька науковців, таких як А.П. Неживенко, О.М. Кияшко зійшлися на спільній думці і пропонують доповнити субрахунки рахунка 36 «Розрахунки з покупцями і замовниками» субрахунками 365 «Розрахунки з вітчизняними замовниками» і 366 «Розрахунки з іноземними замовниками» з відповідним корегуванням характеристик субрахунків 361 і 362 Інструкції про застосування плану рахунків, [43, 17]. Дійсно, запропоновані зміни підвищать аналітичність розрахунків з дебіторами, розділивши покупців та замовників, дозволять відокремити передачу готової продукції замовникам та реалізації товарів покупцям.

Якщо від покупців та замовників підприємство отримує передоплату, то відповідно до пп. 6.3 і 6.4 Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 15 «Дохід» [CITATION ПсБО15 \l 1058] суми попередньої оплати продукції (товарів,

робіт, послуг) і суми авансу в рахунок оплати продукції (товарів, робіт, послуг) доходами не визнають. Для обліку такої заборгованості застосовують субрахунок 681 «Розрахунки за авансами одержаними». Щоб розмежувати аванси у гривні та в іноземній валюті, до субрахунку 681 відкривають відповідні субрахунки другого порядку.

Отримуючи аванс, підприємство відображає в обліку проводку: Дт 30, 31 — Кт 681. Після постачання товарів, робіт, послуг підприємство показує погашення кредиторської заборгованості за авансами (Дт 681) у кореспонденції з кредитом відповідного субрахунку рахунка 36. Також по дебету субрахунку 681 відображають суми передоплат, повернені покупцям та замовникам, у кореспонденції з рахунками обліку грошових коштів.

Розглянемо облік операцій з вітчизняними покупцями (поточної дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги) (табл. 2.5).

Таблиця 2.5

Кореспонденція рахунків бухгалтерського обліку господарських операцій з вітчизняними покупцями та замовниками

№ пор.	Первинний документ	Зміст операції	Типова кореспонденція рахунків		Кореспонденція рахунків, яку застосовує підприємство		
			Дебет	Кредит	Дебет	Кредит	Сума, грн.
1	2	3	4	5	6	7	8
Облік операцій з вітчизняними покупцями							
<i>Вихідні дані. ПАТ «Новоград-Волинський завод сільгоспмашин» продає резиденту товари. Договірна вартість товару — 4 000,00 грн (з урахуванням ПДВ). Собівартість наданих послуг — 2 200,00 грн.</i>							
1	Виписка банку	Надійшла передоплата за товар	311	681	311	6811	4 000,00
2	Податкова накладна	Відображено суму податкових зобов'язань з ПДВ	643	641/ПДВ	6431	6411	800,00
3	Договір, накладна	Відвантажено покупцеві товар	361	702	361	702	4 000,00
4	Довідка бухгалтерії	Списано раніше відображену суму податкових зобов'язань з ПДВ	702	643	702	6431	800,00
5	Довідка	Проведено залік	681	361	6811	361	4 000,00

	бухгалтерії	заборгованостей					
6	Товарний звіт	Списано собівартість реалізованого товару	902	281	902	281	2 200,00

Продовження табл. 2.5

1	2	3	4	5	6	7	8
7	Віднесено на фінансовий результат:						
	Довідка бухгалтерії	- дохід від реалізації товарів	702	791	702	791	3 200,00
	Довідка бухгалтерії	- собівартість реалізованого товару	791	902	791	902	2 200,00

Порядок оподаткування операцій з вітчизняними покупцями для зручності сприйняття подано в табл. 2.6.

Таблиця 2.6

Оподаткування операцій з вітчизняними покупцями та замовниками

Податкові доходи			Податкові зобов'язання з ПДВ	
Категорія доходу	Дата збільшення	Пункт ПКУ	Дата виникнення	Пункт ПКУ
1	2	3	4	5
Вітчизняні покупці та замовники				
Дохід від реалізації товарів	Дата переходу до покупця права власності на такий товар	п. 137.1	У загальному випадку — дата першої з подій: — або дата надходження коштів від покупця на банківський рахунок (до каси) платника податку в оплату товарів/послуг; — або дата відвантаження товарів чи оформлення документа, що підтверджує факт надання послуг.	пп. 187.1, 187.7
Дохід від виконання робіт і надання послуг	Дата складання документа, що підтверджує факт виконання робіт або надання послуг			
Інші доходи	Дата виникнення таких доходів за бухгалтерськими правилами, якщо інше не передбачено нормами розд. III ПКУ		При здійсненні операцій з постачання товарів/послуг з оплатою їх вартості за рахунок бюджетних коштів датою виникнення податкових зобов'язань з ПДВ є дата зарахування коштів на поточний рахунок платника податків	

Можемо зазначити, що з податком на прибуток у підприємств пролем не виникає. Адже в загальному випадку вести окремо податковий облік доходів і витрат не потрібно, а об'єкт обкладення податком на прибуток визначається на підставі бухгалтерського фінансового результату.

Операції з реалізації товарів, робіт, послуг вітчизняним покупцям та замовникам є об'єктом обкладення ПДВ (п.п. «а» п. 185.1 ПКУ) . Отже, здійснюючи такі операції, підприємство – платник ПДВ повинно нарахувати податкові зобов'язання з цього податку на дату події, яка сталася раніше (п. 187.1 ПКУ):

- на дату зарахування грошових коштів від покупця на банківський рахунок платника податку як оплати товарів, що підлягають постачанню. При цьому у разі постачання товарів за готівку такою датою буде дата оприбуткування грошових коштів у касі платника податку, а в разі відсутності такої – дата інкасації готівки у банківській установі, що обслуговує цього платника податку;
- на дату відвантаження товарів [СІТАЦІОН ПКУ \ 1058].

Базу обкладення ПДВ операцій з продажу покупцям та замовникам визначають виходячи з договірної вартості з урахуванням загальнодержавних податків та зборів (абзац перший п. 188.1 ПКУ). При цьому вона не може бути нижче ціни придбання таких товарів, за винятком товарів, ціни на які підлягають державному регулюванню (абзац другий п. 188.1 ПКУ) [СІТАЦІОН ПКУ \ 1058].

Причому, якщо реалізується імпортований товар, база обкладення ПДВ визначається в загальному порядку.

ПАТ «Новоград-Волинський завод сільгоспмашин» відправляє свою продукцію на експорт, тому доцільно розглянути облік з іноземними покупцями та замовниками.

Так само, як і у разі реалізації вітчизняним покупцям та замовникам, дохід від реалізації товару на експорт визнається при виконанні умов, передбачених у п. 8 П(С)БО 15 [СІТАЦІОН ПсБО15 \ 1058], тобто у загальному випадку – на дату

відвантаження. У той же час дохід від реалізації товарів за грошові кошти в іноземній валюті відображають у гривні.

Оскільки заборгованість виражено в іноземній валюті, для її відображення в бухгалтерському обліку керуйтеся правилами, установленими Положенням (стандартом) бухгалтерського обліку 21 «Вплив змін валютних курсів» [СІТАЦІОН ПсБО21 \ 1058]. Згідно з п. 5 цього стандарту операції в іноземній валюті при первісному визнанні перераховують у гривню за курсом НБУ, що діє на початок дня дати здійснення операції (дати визнання доходів та активів). Отже, валютну заборгованість перераховують за «ранковим» курсом Національного банку України на дату її виникнення.

У разі експорту товарів, робіт, послуг облікові особливості залежатимуть від того, яка подія сталася першою – відвантаження товарів або ж оплата їх вартості (рис. 2.3).

Рис. 2.3 Визначення доходу та курсових різниць у разі експорту товарів

Облік розрахунків за експортними операціями здійснюється на субрахунку 362 «Розрахунки з іноземними покупцями». Аналітичний облік ведеться в гривнях та валюті, обумовленій договором.

Кореспонденцію рахунків бухгалтерського обліку господарських операцій з іноземними покупцями та замовниками наведено в табл. 2.7.

Таблиця 2.7

Кореспонденція рахунків бухгалтерського обліку господарських операцій з іноземними покупцями та замовниками

№ пор.	Первинний документ	Зміст операції	Типова кореспонденція рахунків		Кореспонденція рахунків, яку застосовує підприємство		
			Дебет	Кредит	Дебет	Кредит	Сума, грн.
1	2	3	4	5	6	7	8
Облік операцій з надання послуг іноземному замовнику							
<i>Вихідні дані. Підприємство надає нерезиденту послуги з місцем постачання на території України. Договірна вартість послуг — \$300,00 (з урахуванням ПДВ). Собівартість наданих послуг — 19000,00 грн.</i>							
1	Акт виконаних робіт	Відображено надання послуг нерезиденту (курс НБУ — 27,86 грн./\$)	362	703	362	703	\$300,00 8 358,00
2	Податкова накладна	Відображено податкові зобов'язання з ПДВ	703	641/ПДВ	703	66411	1 671,60
3		Списано собівартість послуг	903	23	903	231	5 200,00
4	Віднесено на фінансовий результат:						
	Довідка бухгалтерії	- дохід від реалізації	703	791	703	791	6 686,40
		- собівартість наданих послуг	791	903	791	903	5 200,00
5	Розрахунок бухгалтера	Відображено курсову різницю щодо заборгованості на дату балансу (курс НБУ — 28,10 грн./\$) (\$300,00 x (28,10 грн./\$ - 27,86 грн./\$))	362 714	714 791	362 714	714 791	72,00 72,00
6	Банківська виписка	Отримано від нерезидента оплату за надані послуги (курс НБУ — 27,60 грн./\$)	314	362	312	362	\$300,00 8 358,00

7	Розрахунок бухгалтера	Відображено курсову різницю щодо монетарної заборгованості на дату її погашення (\$300,00 x (27,60 грн./\$ - 28,70 грн./\$))	945	362	945	362	330,00
			791	945	791	945	330,00

Розглянемо порядок оподаткування операцій з іноземними покупцями (табл. 2.8).

Відповідно до п.п. 140.5.1 ПКУ необхідно збільшувати фінансовий результат податкового (звітного) періоду на суму перевищення звичайних цін над договірною (контрактною) вартістю реалізованих товарів при здійсненні контрольованих операцій у випадках, визначених ст. 39 ПКУ [СІТАЦІОН ПКУ № 1058].

Операції з вивезення товарів за межі митної території України є об'єктом обкладення ПДВ (п.п. «г» п. 185.1 ПКУ) [СІТАЦІОН ПКУ № 1058]. Це означає, що податкові зобов'язання у разі експорту товарів виникають, але за ставкою 0 %. Базу оподаткування визначають за загальними правилами. Тобто, базою обкладення ПДВ є договірна вартість товарів (з урахуванням загальнодержавних податків і зборів), але не нижче ціни їх придбання. Якщо операція не є об'єктом обкладення ПДВ згідно зі ст. 196 ПКУ, нульова ставка ПДВ при експорті не застосовується.

Датою виникнення податкових зобов'язань у разі експорту товарів є дата оформлення відповідно до законодавства митної декларації, що засвідчує факт перетинання митного кордону України (п.п. «б» п. 187.1 ПКУ) [СІТАЦІОН ПКУ № 1058]. Тобто правило першої події при експорті не діє. Якщо має місце передоплата за товари, що експортуються, то вона не призводить до виникнення податкових зобов'язань.

Таблиця 2.8

Оподаткування операцій з іноземними покупцями та замовниками

Податкові доходи	Податкові зобов'язання з ПДВ
------------------	------------------------------

Категорія доходу	Дата збільшення	Пункт ПКУ	Дата виникнення	Пункт ПКУ
1	2	3	4	5
Іноземні покупці та замовники				
Дохід від реалізації товарів, робіт, послуг	Перша подія – відвантаження. Дохід, отриманий в іноземній валюті від продажу товарів (робіт, послуг), у частині їх вартості, не оплаченої в попередніх звітних періодах, перераховується в національну валюту за курсом НБУ*, що діяв на	пп.153.1.1	Дата оформлення експортної митної декларації. Отримання попередньої (авансової) оплати вартості товарів, що експортуються, на ПДВ – облік не впливає і до нарахування	пп. 187.1, пп. 187.11

Продовження табл. 2.8

1	2	3	4	5
	дату його визнання. Перша подія – отримання передоплати. На дату отримання оплати дохід не відображається (п.п. 136.1.1 ПКУ). На дату відвантаження товарів (робіт, послуг) відображається дохід за курсом НБУ на дату отримання передоплати (авансу).		податкових зобов'язань не призводить.	
Дохід від курсової різниці	Результати розрахунку відображають у податковому обліку таким чином: - додатне значення курсових різниць уключають до складу інших податкових доходів та показують у рядку 03.19 додатка ІД до декларації з податку на	п.п. 135.5.11, п.п. 138.12.1		

	прибуток; - від'ємне значення курсових різниць включають до складу інших податкових витрат та показують у рядку 06.4.12 додатка ІВ до декларації.		
--	--	--	--

Проводячи анкетування облікових працівників ПАТ «Новоград-Волинський завод сільгоспмашин» (додаток X) виявлено, що на підприємстві використовується метод нарахування резерву сумнівних боргів: застосування абсолютної суми сумнівної заборгованості, що й вказано в обліковій політиці.

При застосуванні методу абсолютної суми сумнівної заборгованості резерв визначається шляхом оцінки платоспроможності окремих дебіторів. Це означає – підприємство здійснює аналіз дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги на предмет виявлення сум сумнівної заборгованості, після чого створює резерв на загальну суму виявленої суми заборгованості та відображає її в своєму обліку. Вважаємо, що даний метод є найбільш точним, так як досліджуються дійсні дебітори, а не розраховуються середньостатистичні коефіцієнти.

Проте, існують і мінуси даного методу, які вказані на рис. 2.4.

На нашу думку, даний метод можна покращити, вводячи певні критерії сумнівності. Наприклад, прострочення сплати боргу на певну кількість днів, порушення справи про банкрутство, наявність претензій з боку покупців чи замовників. Кожне підприємство може розширювати даний список критеріїв в залежності від специфіки його діяльності.

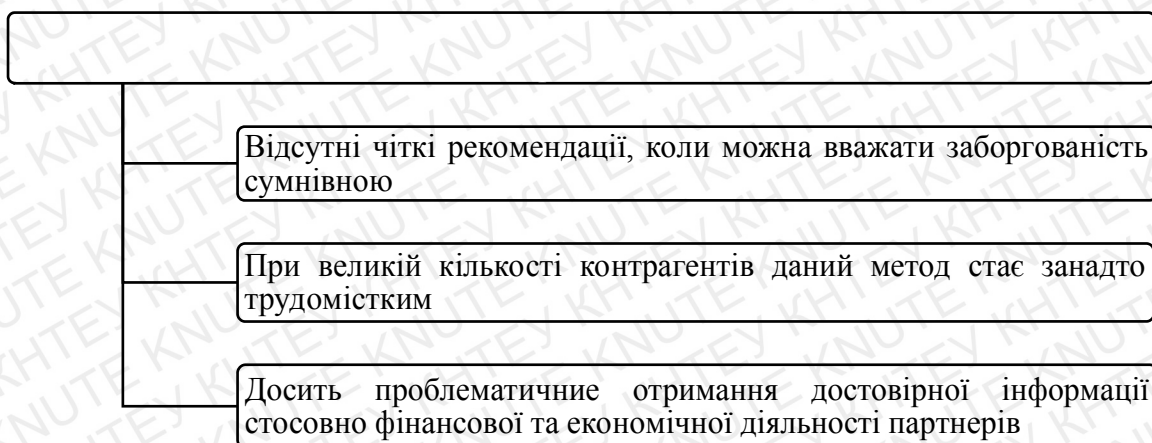

Рис. 2.4 Мінуси методу абсолютної суми сумнівної заборгованості

Для ПАТ «Новоград-Волинський завод сільгоспмашин» можна запропонувати критерій - кількість днів прострочення боргу. Це забезпечить можливість досягнути суттєвого зниження трудомісткості за умови автоматизованого обліку. Так, як «1С: Бухгалтерія» надає можливість контролю строків заборгованості та дозволяє запрограмувати автоматичне нарахування резерву за умови прострочення боргу на певну кількість днів.

Для обліку резерву сумнівних боргів ПАТ «Новоград-Волинський завод сільгоспмашин» викрпистовує рахунок 38 «Резерв сумнівних боргів». Незважаючи на те, що даний рахунок відноситься до третього класу він є пасивним. На рахунку ведеться облік резервів за сумнівною дебіторською заборгованістю, щодо якої є ризик неповернення.

За кредитом рахунку 38 «Резерв сумнівних боргів» відображається створення резерву сумнівних боргів у кореспонденції з рахунками обліку витрат, за дебетом – списання сумнівної заборгованості в кореспонденції з рахунками обліку дебіторської заборгованості або зменшення нарахованих резервів у кореспонденції з рахунком обліку доходів.

Аналітичний облік на рахунку 38 «Резерв сумнівних боргів» ведеться в розрізі боржників на субрахунку 381 «Резерв сумнівних боргів за товари, послуги, роботи» (додаток Ц).

Що стосується списання дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги, то її сума відображається по дебету рахунка 36 «Розрахунки з покупцями та замовниками».

В тому випадку, якщо для списання заборгованості резерва недостатньо, різниця між сумою, яка списується і сумою резерву відображається, як витрати звітного періоду. Тобто робиться запис по дебету субрахунка 944 «Сумнівні та безнадійні борги» і кредиту 36 «Розрахунки з покупцями та замовниками».

При списанні дебіторської заборгованості, згідно з Інструкцією №291, її сума відображається на забалансовому субрахунку 071 «Списана дебіторська заборгованість» протягом не менше трьох років з дати списання, — щоб спостерігати за можливістю її стягнення у разі зміни майнового становища боржника. Дебіторська заборгованість остаточно списується з цього забалансового субрахунка після надходження суми списаної заборгованості у порядку відшкодування з одночасними записами за дебетом рахунків 30 «Каса», 31 «Рахунки в банках» чи інших рахунків обліку активів та кредитом субрахунка 716 «Відшкодування раніше списаних активів» або у зв'язку із закінченням строку обліку такої заборгованості.

Розглянемо кориспонденцію з обліку резерву сумнівного боргу та списання безнадійної дебіторської заборгованості (табл. 2.9).

На практиці бувають ситуації, коли підприємство пропускає вплив строку позовної давності або неправильно його розраховує. Часто це стосується випадків, коли договірні сторони користуються не загальним строком позовної давності. Тож у бухгалтерському обліку виникає помилка, яку необхідно виправити. А метод коригувань залежить від періоду, в якому виникла похибка.

Минулорічну помилку виправляють шляхом коригування сальдо нерозподіленого прибутку на початок звітного року. Адже помилково не списана безнадійна дебіторська заборгованість впливає на розмір нерозподіленого прибутку (непокритого збитку) підприємства.

Кореспонденція рахунків бухгалтерського обліку нарахування резерву сумнівних боргів та списання дебіторської заборгованості

№ пор.	Первинний документ	Зміст операції	Типова кореспонденція рахунків		Кореспонденція рахунків, яку застосовує підприємство		
			Дебет	Кредит	Дебет	Кредит	Сума, грн.
1	2	3	4	5	6	7	8
1	Довідка бухгалтерії	Списано безнадійну дебіторську заборгованість за рахунок створеного резерву сумнівних боргів	38 994	361 361	38 994	361 361	200,00 1500,00
2	Довідка бухгалтерії	Списано безнадійну дебіторську заборгованість	944	371	944	371	9 000,00
3	Довідка бухгалтерії	Нараховано резерв сумнівного боргу методом «абсолютної суми»	944	38	944	38	8 000,00

Для виправлення минулорічного помилкового несписання безнадійної дебіторської заборгованості за покупцями та амовниками необхідно відобразити проведення: дебет рахунку 44 «Нерозподілені прибутки (непокриті збитки)» з кредитом рахунку 36. Підставою для цього буде довідка бухгалтерії. Якщо помилку допущено у поточному році, але у минулому звітному періоді, то спосіб коригування буде іншим: дебет субрахунку 944 з кредитом рахунку 36.

Щодо податкового обліку списання дебіторської заборгованості, то можна зменшити податкові зобов'язання з ПДВ у випадку, коли протягом строку позовної давності під отриманий аванс не була здійсненна реалізація. А от у випадку, коли протягом строку позовної давності покупець не оплатив поставлені товари, підстав зменшувати ПДВ-зобов'язання немає.

Вплив резерву сумнівних боргів на фінансовий результат при списанні безнадійної дебіторської заборгованості наведено в табл. 2.10.

Таблиця 2.10

Вплив резерву сумнівних боргів на фінансовий результат підприємства

Фінансовий результат до оподаткування	
збільшують (пп. 139.1.1 ПКУ)	зменшують (п. 138.2 ПКУ)
на суму витрат на формування резерву сумнівних боргів відповідно до національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку або міжнародних стандартів фінансової звітності	на суму коригування (зменшення) резерву сумнівних боргів, на яку збільшився фінансовий результат до оподаткування відповідно до національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку або міжнародних стандартів фінансової звітності
на суму витрат від списання дебіторської заборгованості понад суму резерву сумнівних боргів	на суму списаної дебіторської заборгованості (у тому числі за рахунок створеного резерву сумнівних боргів), яка відповідає ознакам, визначеним пп. 14.1.11 ПКУ
Тобто збільшують фінансовий результат на суми, що пройшли у звітному періоді за проводками за проводками: Дт 944 Кт 38 Дт 944 Кт 36 (на всю суму)	Тобто зменшує фінрезультат до оподаткування: 1) коригування резерву (Дт 944 Кт 38 (методом «сторно»)); 2) списання безнадійної заборгованості як за рахунок резерву так і понад його суму (тобто за проводками Дт 38 Кт 36, Дт 944 Кт 36) – за умови, що така безнадійка відповідає визначенню із пп. 14.1.11 ПКУ

Як бачимо, списання безнадійної дебіторської заборгованості за рахунок резерву враховується у зменшення фінансового результату до оподаткування при умові, що така безнадійна заборгованість відповідає визначенню із пп. 14.1.11 ПКУ.

2.3. Розкриття інформації про операції з покупцями та замовниками у звітності ПАТ «Новоград-Волинський завод сільгоспмашин»

Невід’ємним елементом системи бухгалтерського обліку та завершальним етапом обліку, що зумовлює органічну єдність показників виступає бухгалтерська звітність, яка є джерелом інформації про результати господарсько-фінансової діяльності підприємства. Зокрема, за відповідними показниками підприємства аналізують свою діяльність, одержують інформацію для подальшого її планування.

ПАТ «Новоград-Волинський завод сільгоспмашин» фінансову звітність складає за концептуальною основою загального призначення з метою надання

користувачам інформації про фінансовий стан, фінансові результати діяльності та грошові потоки, яка є корисною при прийнятті ними економічних рішень. Фінансова звітність надає інформацію з метою допомоги нинішнім та потенційним інвесторам, позикодавцям та іншим кредиторам оцінити вартість товариства. Концептуальною основою фінансової звітності ПАТ «Новоград-Волинський завод сільгоспмашин» є МСФЗ, МСБО та Тлумачення (КТМФЗ, ПКТ). При формуванні фінансової звітності підприємство також керується вимогами національних законодавчих та нормативних актів щодо організації і ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності в Україні, які не суперечать вимогам МСФЗ зокрема дотримання вимог МСБО 1 щодо подання фінансової звітності загального призначення.

Відповідно до Наказу «Про організацію бухгалтерського обліку та облікову політику» від 04.01.2017 року ПАТ «Новоград-Волинський завод сільгоспмашин» (додаток М) дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги відображають у балансі в рядку 1125 за чистою реалізаційною вартістю на дату балансу, що дорівнює сумі дебіторської заборгованості за продукцію за вирахуванням резерву сумнівних боргів. Величина резерву сумнівних боргів визначається за абсолютною сумою сумнівної заборгованості та на підставі аналізу платоспроможності окремих дебіторів.

Також сума цієї заборгованості відображається у Примітках до річної фінансової звітності, складених відповідно до міжнародних стандартів фінансової звітності, у пункті 5 «Інформація про суттєві статті фінансової звітності».

Схематично відображення дебіторської заборгованості постачальників і підрядників у фінансовій звітності ПАТ «Новоград-Волинський завод сільгоспмашин» подано на рис. 2.5.

Згідно НП(С)БО № 1, Баланс (Звіт про фінансовий стан) - це звіт про фінансовий стан підприємства, який відображає на певну дату його активи, зобов'язання і власний капітал [CITATION НПсБО1 \l 1058].

Стаття	Код рядка
Форма №1 «Баланс»	Довгострокова дебіторська заборгованість
	1040
Дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги ??\$???, ??"????	1125

Форми фінансової звітності, що відображають дебіторську покупців та замовників

Примітки до річної фінансової звітності
Дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги
??\$???, ??"????

Рис. 2.5 Форми фінансової звітності, що відображають дебіторську покупців та замовників ПАТ «Новоград-Волинський завод сільгоспмашин»

Данна форма фінансової звітності призначена для надання користувачам повної та достовірної інформації про активи, зобов'язання та капітал підприємства та складається наростаючим підсумком станом на кінець звітного року або квартал (для проміжного балансу).

Баланс підприємства на ПАТ «Новоград-Волинський завод сільгоспмашин» складається на кінець останнього дня звітного періоду – року. Дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги відображається в Балансі за умови, що її оцінка може бути достовірно визначена і очікується одержання в майбутньому економічних вигід, пов'язаних з її використанням [СІТАTION НПСБО1 \1 1058].

Міжнародні стандарти прямо не вимагають відображення дебіторської заборгованості в балансі, за винятком резерву сумнівної заборгованості. Але для визначення величини дебіторської заборгованості, яка відображається в балансі, необхідно:

- протестувати дебіторську заборгованість на предмет знецінення, тобто

списати однозначно безнадійну заборгованість;

- для дебіторської заборгованості, яка залишилася, нараховується резерв сумнівної заборгованості, який відображає можливу ймовірність несплати рахунків, і вирахувати даний резерв із величини дебіторської заборгованості [CITATION Скорба \l 1058].

У Примітках до фінансової звітності згідно П(С)БО 10 наводиться така інформація:

- перелік дебіторів і суми довгострокової дебіторської заборгованості;
- перелік дебіторів і суми дебіторської заборгованості пов'язаних сторін, з виділенням внутрішньогрупового сальдо дебіторської заборгованості;
- склад і суми статті балансу «Інша дебіторська заборгованість»;
- метод визначення величини резерв сумнівних боргів;
- сума поточної дебіторської заборгованості за продукцію, товари, роботи, послуги в розрізі класифікації заборгованості за строками непогашення;
- залишок резерву сумнівних боргів за кожною статтею поточної дебіторської заборгованості, його утворення та використання в звітному періоді [CITATION ПсБО10 \l 1058].

Відповідно до національних стандартів, то у Примітках до фінансової звітності відображається інформація про дебіторську заборгованість як за товари, роботи та послуги (рядок 940), так і за іншу поточну дебіторську заборгованість (рядок 950), у тому числі за строкам непогашення (до 12 місяців; від 12 до 18 місяців; від 18 до 36 місяців) (розділ ІХ Форми № 5). Крім того, зазначається сума списаної у звітному році безнадійної дебіторської заборгованості (рядок 951) та окремо вказується заборгованість із пов'язаними сторонами (рядок 952 виокремлюється з рядків 940 та 950).

Щодо міжнародних стандартів, то вони передбачають складання Приміток, що містять стислий виклад суттєвих облікових політик та інші пояснювальні примітки.

Відповідно до П(С)БО 1 у примітках слід:

- подавати інформацію про основу складання фінансової звітності і про конкретні облікові політики;
- розкривати інформацію, що вимагається МСФЗ і яку не подано у фінансовій звітності;
- надавати інформацію, яку не подано у фінансовій звітності, але яка є доречною для її розуміння.

На ПАТ «Новоград-Волинський завод сільгоспмашин» у Примітках до річної фінансової звітності до 2016 року відображалася сума заборгованості, в тому числі зі строком непогашення (до 12-ти, 12-18, 18-36 місяців). А починаючи з 2016 року підприємство зазначає лише суму дебіторської заборгованості за продукцію, товари, роботи, послуги. Це у свою чергу не надає достатньої інформації користувачам про стан дебіторської заборгованості.

Для досягнення більшої інформативності надамо форму надання інформації про дебіторську заборгованість у Примітках до річної фінансової звітності. Рекомендуємо надати групування дебіторської заборгованості фізичних, юридичних осіб та державних установ з урахуванням резерву сумнівних боргів за строками виникнення: до 90 днів; 90-180 днів; 180-360 днів; понад 360 днів. Такий підхід до групування дебіторської заборгованості за строками виникнення відрізняється від підходу підприємств України, що складають фінансову звітність за національними стандартами і групують дебіторську заборгованість за строками непогашення. Наприкінці подання інформації про дебіторську заборгованість у Примітках до фінансової звітності варто висвітлити інформацію про загальні зміни резерву на покриття збитків від зменшення корисності сумнівної дебіторської заборгованості (табл. 2.11).

У формі враховано, що у разі перевищення 12 місяців з дати балансу поточна дебіторська заборгованість набуває статусу довгострокової, тобто потребує переведення до іншого виду дебіторської заборгованості. Крім того, запропоновано виділяти заборгованість нерезидентів із загального обсягу дебіторської заборгованості. У поясненні до Приміток до річної фінансової звітності необхідно

здійснювати розподіл та систематизацію дебіторської заборгованості нерезидентів у розрізі країн близького та далекого зарубіжжя.

Таблиця 2.11

Інформація про дебіторську заборованість за продукцію, товари, роботи, послуги у Примітках до фінансової звітності ПАТ «Новоград-Волинський завод сільгоспмашин» за 2017 рік

Показники	31.12.2017	31.12.2016	01.01.2015
1	2	3	4
Довгострокова дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги: - фізичних осіб - юридичних осіб - державних установ - у т. ч. нерезидентів			
Дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги: - фізичних осіб - юридичних осіб - державних установ - у т. ч. нерезидентів Усього			
Резерв на покриття збитків від зменшення корисності сумнівної дебіторської заборгованості: - фізичних осіб - юридичних осіб - державних установ - у т. ч. нерезидентів Усього			
Всього			

Якщо протягом звітного періоду були проведені коригування бухгалтерських помилок, які відносяться до попередніх періодів, вимагають повторного відображення відповідної порівняльної інформації у фінансовій звітності, то варто вказати про суть виправлень у примітках до річної фінансової звітності.

Варто розглянути наступний вид бухгалтерської звітності – статистичну звітність за формою № 1-Б «Звіт про взаєморозрахунки з нерезидентами» (річна, квартальна). За цією формою здійснюється відображення заборгованості лише за зовнішньоторговельними операціями щодо контрагента-нерезидента, яка включає заборгованість за товари, роботи, послуги (у тому числі забезпечену векселями) та видані (одержані) аванси у рахунок наступних поставок продукції, виконання робіт, послуг, а також частково – виключно в частині заборгованості (авансів) за товари, роботи, послуги. Також, наводяться обсяги довгострокової, поточної та простроченої поточної дебіторської заборгованості за розрахунками з нерезидентами. Удосконалена форма статистичної звітності № 1-Б «Звіт про дебіторську та кредиторську заборгованість» у розрізі дебіторської заборгованості покупців та замовників (рекомендована назва) подана в табл. 2.12, де відображено рекомендоване подання інформації про даний вид дебіторської заборгованості.

Таблиця 2.12

Відображення інформації про дебіторську заборгованість покупців та замовників у формі №1-Б «Звіт про дебіторську та кредиторську заборгованість» (Розділ II)

Найменування рядків	№ рядка	Довгостроков а	Дебіторська заборгованість		
			Рядки активу балансу		
			в т.ч. прострочена	Поточна	в т.ч. прострочена
1	2	3	4	5	6
Усього: (ряд 020+100)	010				
I. Між підприємствами та установами в межах України – усього:	020				

тис.грн

Продовження табл. 2.12

1	2	3	4	5	6
у тому числі:					
за товари, роботи та послуги за чистою реалізаційною вартістю	030	1040	1040	1125	1125

П. З нерезидентами – юридичними особами – усього:	100				
у тому числі:					
з країн близького зарубіжжя					
з країн далекого зарубіжжя					

Чинний на сьогоднішній день «Звіт про взаєморозрахунки з нерезидентами» (форма № 1-Б) заповнюється лише тими підприємствами, які здійснюють зовнішньоекономічну діяльність. Крім того, значним упущенням є виключення із діючого звіту інформації стосовно довгострокової та поточної дебіторської заборгованості між підприємствами України, виходячи з чого і включено зазначену інформацію у запропоновану форму статистичної звітності.

2.4. Облік операцій з покупцями та замовниками в управлінні ПАТ «Новоград-Волинський завод сільгоспмаши»

Управління операціями з покупцями та замовниками є невід'ємною складовою збутової діяльності будь-якого суб'єкта господарювання. Велика частка дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги у загальній структурі активів знижує ліквідність, фінансову стійкість та підвищує ризик фінансових збитків. Тому його правильна організація управлінського обліку має велике значення в діяльності усіх підприємств.

Особливу увагу в організації управлінського обліку розрахунків з покупцями і замовниками потрібно приділити внутрішньому забезпеченню регулюючим та узагальнюючим документам. Деталізацію вимог щодо підготовки інформації про управління дебіторською заборгованістю на підприємстві рекомендуємо забезпечити створенням:

- 1.** Наказу про управлінський облік на підприємстві (додаток Ш), який дозволить планувати обсяги дебіторської заборгованості за покупцями і замовниками, терміни її погашення і складові.

2. Платіжний календар розрахунків з покупцями і замовниками (додаток Щ), який забезпечить контроль щодо впевненості в отриманні грошових коштів у погашення дебіторської заборгованості за розрахунками з покупцями і замовниками.

На ПАТ «Новоград-Волинський завод сільгоспмашин» немає окремого структурного підрозділу, який би займався управлінням та внутрішнім контролем дебіторської заборгованості за розрахунками з покупцями та замовниками, та її господарської діяльності в цілому. А він у свою чергу є одним із основних інструментів підвищення ефективності управління підприємствами. Саме завдяки контролю керівники підприємства можуть вчасно та швидко визначити способи вирішення певних проблем та застерегти від їх появи в майбутньому.

Тому рекомендуємо створити даний підрозділ на ПАТ «Новоград-Волинський завод сільгоспмашин» до пріоритетних напрямів якого в управління дебіторською заборгованістю за розрахунками з покупцями і замовниками будуть відноситись:

1. Організація повного та достовірного обліку дебіторської підприємства і перенесення облікових даних до його звітності.
2. Аналіз структури та динаміки дебіторської заборгованості за розрахунками з покупцями і замовниками підприємства в попередніх періодах.
3. Оптимізація структури дебіторської заборгованості за розрахунками з покупцями і замовниками підприємства.
4. Визначення кола потенційних контрагентів та суворе планування дебіторської заборгованості за розрахунками з покупцями і замовниками підприємства на майбутні періоди.
5. Постійний моніторинг дебіторської заборгованості за розрахунками з покупцями і замовниками.
6. Визначення можливості застосування кредитної політики щодо окремих покупців і замовників.

7. Прискорення процесу погашення дебіторської заборгованості за розрахунками з покупцями і замовниками за допомогою сучасних форм її рефінансування.

8. Здійснення ефективного контролю за формуванням та погашенням дебіторської заборгованості підприємства та розрахунок розміру резерву сумнівних боргів.

Для управління дебіторською заборгованістю підприємство повинно сформувати кредитну політику, яка включає в себе такі елементи: стандарти кредитоспроможності покупців; період кредитування; політику стягнення заборгованості; різноманітні пільги, що надаються за більш швидкі платежі.

Алгоритм управління розрахунками з покупцями і замовниками буде мати наступний вигляд (рис. 2.6).

Дотримуючись саме цих пріоритетів підприємство зможе працювати більш ефективно.

Виконання цих заходів на підприємстві, дасть наступні результати:

- зростання обсягу продаж шляхом надання комерційного кредиту, в результаті чого будуть зростати і економічні вигоди;
  - підвищиться конкурентоздатність підприємства за допомогою відстрочки платежів;
  - рівень ризику неплатоспроможності покупців буде визначатися з більшою вірогідністю;
  - можна встановлювати плановий розмір резерву сумнівних боргів
- забезпечувати превентивні заходи щодо фактично або потенційно неплатоспроможних покупців.

Підсумовуючи виділимо основні завдання управління дебіторською заборгованістю за покупцями та замовниками:

1. Систематизація і аналіз інформації про покупців, замовників та інших

Фінансовий аналіз діяльності ПАТ «Новоград-Волинський завод сільгоспмашин»

Рис. 2.6 Алгоритм управління дебіторської заборгованості за розрахунками з покупцями і замовниками

дебіторів підприємства;

2. Моніторинг заборгованості покупців, замовників та інших дебіторів за відвантаженою продукцією, виконані роботи, надані послуги та за іншими операціями, забезпеченими векселями;

3. Контроль за заборгованістю, строк сплати по якій ще не настав, а також заборгованістю, не сплаченою в строк;

4. Розрахунок прогнозного розміру резерву сумнівних боргів;

5. Сприяння зростанню обсягу продаж шляхом надання комерційного кредиту і тим самим – зростанню прибутку;
6. Визначення знижок або надбавок для різних груп покупців з погляду дотримання ними платіжної дисципліни;
7. Підвищення конкурентоздатності за допомогою відстрочення платежів;
8. Визначення ступеня ризику несплати рахунків покупцями;
9. Надання рекомендацій щодо зменшення кількості фактично або потенційно неплатоспроможних покупців.

Перш ніж розпочати розробку системи управлінських звітів, слід визначитись з основними користувачами управлінської інформації (рис. 2.7). Кожному користувачеві для прийняття рішень потрібен свій набір аналітичних даних. Таким чином, можемо виділити три користувача, які потребують інформації про дебіторську заборгованість покупців та замовників:

- директор з продажу,
- головний бухгалтер
- генеральний директор.

Управлінські звіти щодо дебіторської заборгованості про розрахунки з покупцями та замовниками варто подавати на останню дату кожного місяця в електронній формі відповідним користувачам.

Розробляючи системи управлінської звітності, слід розуміти різницю між даними та інформацією. Всі підприємства обов'язково збирають дані починаючи від переліку покупців до деталей окремих операцій. Часто ці дані ніяк не обробляються й не аналізуються, і тому є мало придатні для використання.

Інформація стане корисною лише після того, як отримані дані проаналізовано, оброблено та зведено у значущу форму.

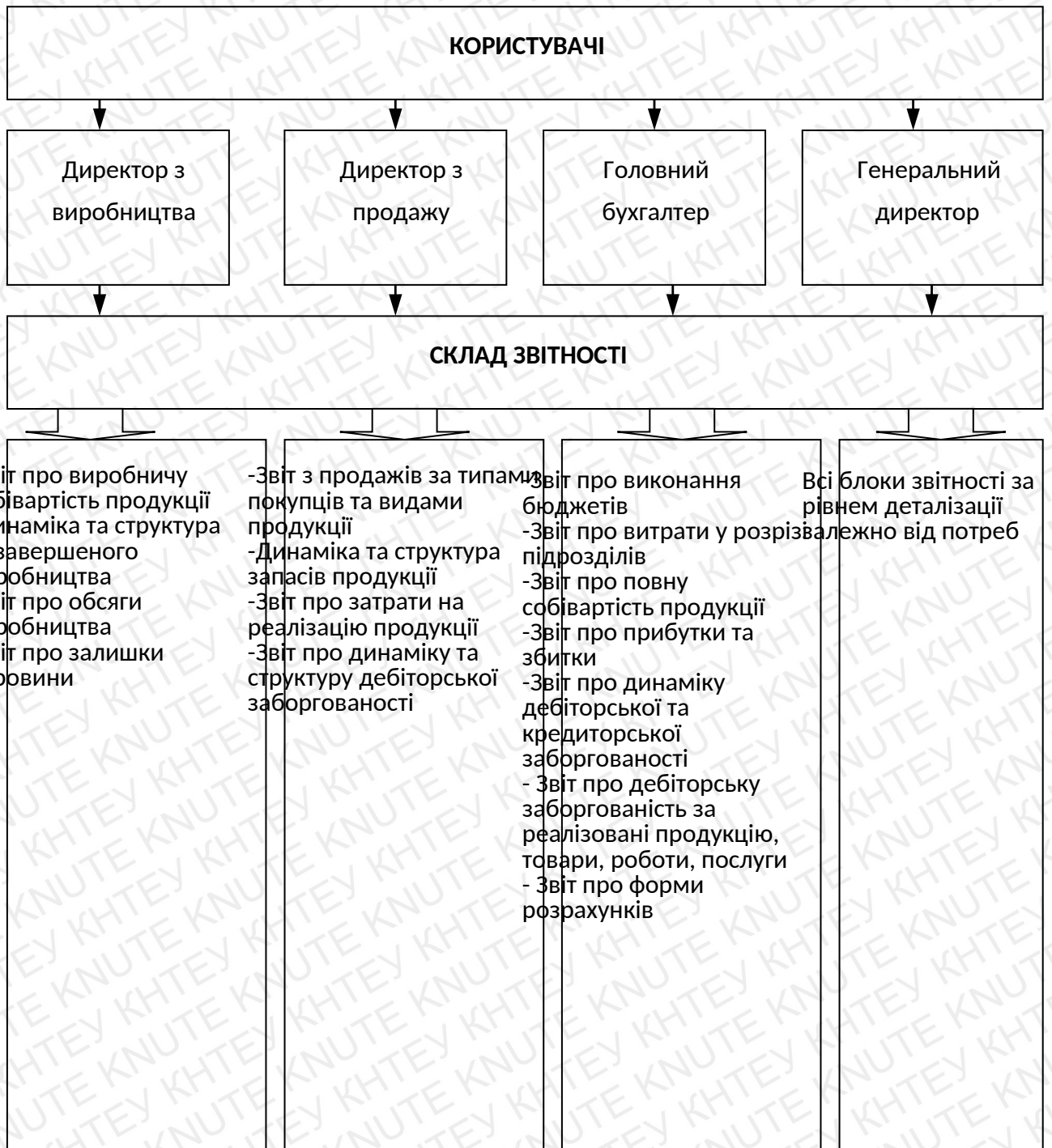

Рис. 2.7 Склад управлінської звітності за типами користувачів ПАТ

«Новоград-Волинський завод сільгоспмашин»

Управлінський персонал ПАТ «Новоград-Волинський завод сільгоспмашин», який потребує інформації про дебіторську заборгованість за

покупцями та замовниками використовує для прийняття рішень форми звітів представлені в таблиці 2.13, що забезпечують виконання поставлених завдань.

Таблиця 2.13

Система управлінських звітів щодо розрахунків з покупцями і замовниками ПАТ «Новоград-Волинський завод сільгоспмашин»

Форма звіту	Користувач	Хто складає	Основне призначення – отримання інформації про/для
Звіт з продажів за типами покупців та видами продукції	Директор з продажу	Менеджер з продажів	Продажі за типами покупців та видами продукції/оцінки рівня небезпеки продажу відповідного виду продукції дебітору
Звіт про динаміку та структуру дебіторської заборгованості	Директор з продажу, головний бухгалтер	Бухгалтер-аналітик	Динаміку та структуру дебіторської заборгованості/аналізу дебіторської заборгованості в її динаміці та структурі
Звіт про дебіторську заборгованість за реалізовані продукцію, товари, роботи, послуги	Головний бухгалтер	Бухгалтер-аналітик	Інформацію про дебіторську заборгованість за реалізовані продукцію, товари, роботи, послуги/ виявлення зі загального списку дебіторів, сума заборгованості яких більше судових витрат
Звіт про форми розрахунків	Головний бухгалтер	Бухгалтер-аналітик	Форми розрахунків/розуміння за якими формами ведуться розрахунки у їх більшості
Звіт на основі ABC-аналізу	Директор з продажу, головний бухгалтер	Бухгалтер-аналітик	Ступень важливості покупців та замовників

Грунтуючись на звітних формах, менеджер з продажу та бухгалтер-аналітик формує таку управлінську звітність, у якій детально розкриті значущі для підприємства статті, до якої додані аналітичні розшифровки, щоб можна було

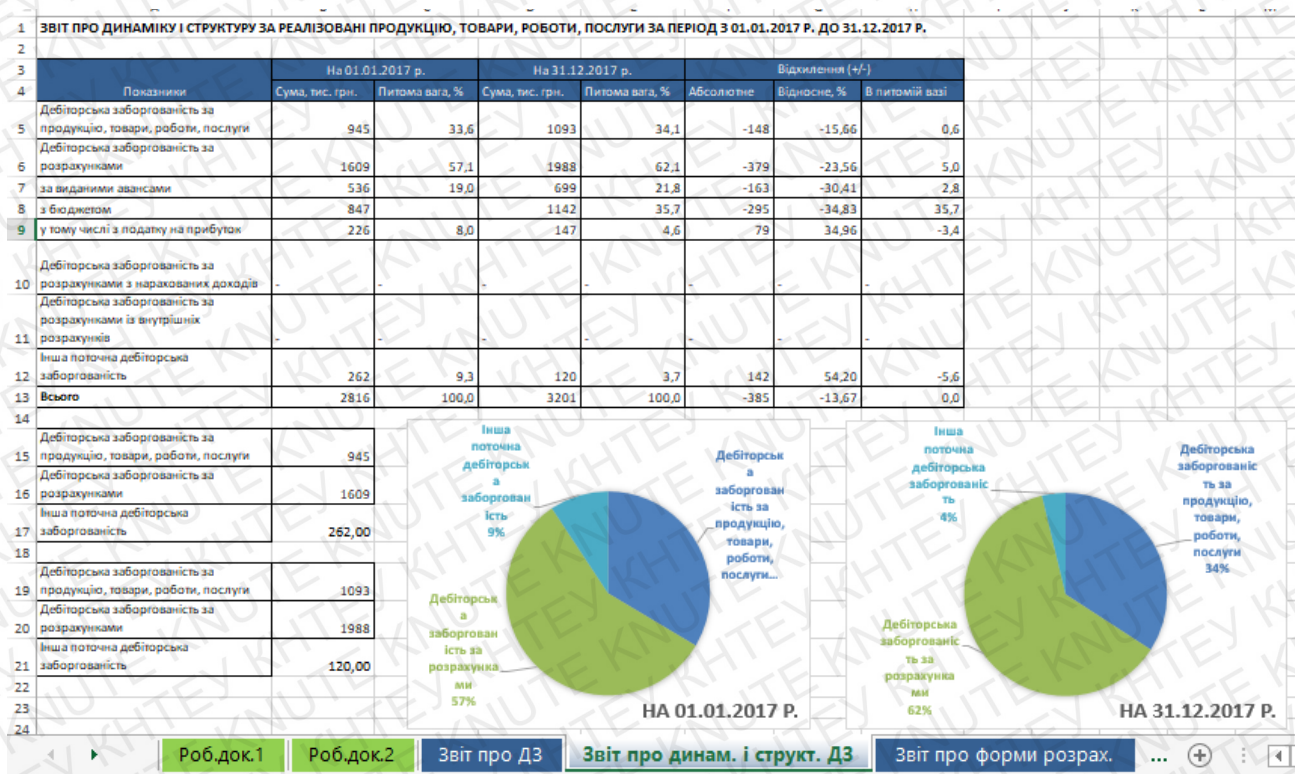
розрахувати встановлені в стратегічному плані розвитку підприємства фінансові показники.

Форми управлінської звітності наведені в таблиці 2.13, робочі таблиці яких розроблені в книзі Microsoft Excel. З метою змістовного наповнення заданих форм управлінських звітів були використанні такі математичні методи, моделі і алгоритми, які забезпечують обробку даних: статистичні, динамічні, імітаційні, ормативні, суто математичні.

Розглянемо візуально кожен з розроблених форм.

ЗВІТ З ПРОДАЖІВ ЗА ТИПАМИ ПОКУПЦІВ ТА ВИДАМИ ПРОДУКЦІЇ У 2018 Р., ГРН												
	Січень	Лютий	Березень	Квітень	Травень	Червень	Липень	Серпень	Вересень	Жовтень	Листопад	Грудень
Згинання складної конфігурації	0	0	288,22	85,4	0	0	0	0	0	0	0	0
Вудлак Новоград-Волинськ	0	0	288,22	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Грищенко Я.А.	0	0	0	85,4	0	0	0	0	0	0	0	0
Зернодробалка	544	600	140	440	0	0	0	0	0	0	0	0
Кулик Василь Олександрович	0	0	0	60	0	0	0	0	0	0	0	0
Купрунець А.А.	0	0	0	200	0	0	0	0	0	0	0	0
Кучер А.А.	0	0	0	180	0	0	0	0	0	0	0	0
Кучер Ю.І.	544	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Лавренчук В.П.	0	600	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Лада	0	0	140	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Каркаси металеві	3182,4	4683,5	9579,5	3060	0	0	0	0	0	0	0	0
Лазерний розкрій металу	225,28	2970	1337,6	682	0	0	0	0	0	0	0	0
Млин	2667,6	4013,1	4836	6087,9	0	0	0	0	0	0	0	0
Пакети антивандальні	187,6	742	289,8	904,75	0	0	0	0	0	0	0	0
Порошкова полімерна фарбування	464,5	3639,37	515	2681,87	0	0	0	0	0	0	0	0
Шнек	1768,41	1978	4412,32	1656	0	0	0	0	0	0	0	0
Общий итог	9039,79	18625,97	21398,44	15597,92	0	0	0	0	0	0	0	0

Рис. 2.8 Звіт з продажів за типами покупців та видами продукції

ЗВІТ ПРО ДЕБІТОРСЬКУ ЗАБОРГОВАНІСТЬ ЗА РЕАЛІЗОВАНІ ПРОДУКЦІЮ, ТОВАРИ, РОБОТИ, ПОСЛУГИ НА ДАТУ: 12.04.18										
№ п/п	Контрагент	Договір	Дата відвантаження готової продукції	Сума заборгованості, грн	Відстрочка, днів	Дата виникнення заборгованості	Кількість прострочених днів	Пеня (0,01% в день), грн	Сума до отримання, грн	
3	Сума, тис. грн	34		799 879,00				107 739,26	908 659,83	
18	13	Кулик Василь Олександрович	130	18.11.17	12 438,08	7	25.11.17	138	1 716,46	14 154,54 в суд
19	14	Леонен Київ	140	27.08.17	36 910,30	10	06.09.17	218	8 046,45	44 956,75 в суд
20	15	ЛУКА ГАЛАМАР	150	22.06.17	24 565,00	4	26.06.17	290	7 123,85	31 688,85 в суд
21	16	Моноліт	160	29.09.17	32 862,33	10	09.10.17	185	6 079,53	38 941,86 в суд
22	17	Ніан-2004	170	28.07.17	7 075,20	10	07.08.17	248	1 754,65	8 829,85 в суд
23	18	Нов-Вол з-д ТТО	180	28.07.17	780,03	7	04.08.17	251	195,79	975,82 в суд
24	19	Оптіма-С Київ	190	28.09.17	19 281,00	15	13.10.17	181	3 489,86	22 770,86 в суд
25	20	Полісся Хмельницький	200	30.09.17	16 161,00	5	05.10.17	189	3 054,43	19 215,43 в суд
26	21	Паханик Житомирська	210	30.11.17	213,76	2	02.12.17	131	28,00	241,76 в суд
27	22	РІНО Хмельницький	220	01.12.17	53 960,59	5	06.12.17	127	6 852,99	60 813,58 в суд
28	23	Розанківа Лариса Іванівна	230	02.12.17	168 834,00	3	05.12.17	128	21 610,75	190 444,75 в суд
29	24	Смерек+ Київ	240	28.09.17	36 724,58	7	05.10.17	189	6 940,95	43 665,53 в суд
30	25	Тетянин День	250	28.12.17	82 875,62	4	01.01.18	101	8 370,44	91 246,06 в суд
31	26	Техна Новоград-Волинський	260	28.12.17	26 288,73	4	01.01.18	101	2 655,16	28 943,89 в суд
32	27	Технічний новатор	270	01.12.17	900,00	4	05.12.17	128	115,20	1 015,20 в суд
33	28	Труд	280	07.11.17	376,68	7	14.11.17	149	56,13	432,81 в суд
34	29	Черікс ВЛ	290	05.09.17	2 318,60	6	11.09.17	213	600,36	3 418,96 в суд
35	30	Шерейна В. В.	300	09.12.17	0,01	1	10.12.17	123	0,00	0,01 в суд
36	31	Шлякмаши́нструмент	310	29.10.17	600,00	4	02.11.17	161	96,60	696,60 в суд
37	32	Шлякромбуд	320	18.11.17	504,00	5	23.11.17	140	70,56	574,56 в суд
38	33	Юнона	330	27.08.17	5 053,60	3	30.08.17	225	1 137,06	6 190,66 в суд
39	34	S.C. CHESCA TRANSPORT SRL, евро	340	05.12.17	25,31	1	06.12.17	127	3,21	28,52 в суд

Рис. 2.10 Звіт про дебіторську заборгованість за реалізовані продукцію, товари, роботи, послуги

ЗВІТ ПРО ФОРМИ РОЗРАХУНКІВ У 2017 Р.		
Способи погашення зобов'язань покупцями	Сума операції, грн	Питома вага, %
Розрахунки наявними грошовими коштами	1443183,57	3,968902764
Розрахунки платіжними дорученнями	34919097,29	96,03109724
Вексельні операції	0	0
Разом погашено зобов'язань	36362280,86	100

Рис. 2.11 Звіт про форми розрахунків

Розглянемо детальніше Звіт на основі ABC-аналізу, який передбачає групування дебіторської заборгованості по сумам та контрагентам залежно від методики моніторингу та ступеню їх важливості, відповідно до якої дебітори діляться на три категорії залежно від вартісного вираження їх заборгованості: найплатоспроможніші (А), платоспроможні (В), менш платоспроможні (С).

Для розподілу дебіторської заборгованості за методикою ABC-аналізу для початку необхідно сформулювати кредитний рейтинг. Його формування полягає у розподілі заборгованості покупців по групам ризику, залежно від непогашення сум заборгованості. В основу розподілу можуть включатись наступні показники: показники оборотності дебіторської заборгованості, обсяг реалізації товарів таким покупцям, час роботи з контрагентами, а також оцінка клієнта з позиції співпраці з підприємством. Кредитний рейтинг необхідно перевести у 100-бальну шкалу оцінювання, де найбільше значення займають – найбільше платоспроможні дебітори, а найнижче – ті що розраховуються найгірше.

Для початку необхідно прослідкувати зазначені показники можна у робочій таблиці (рис. 2.12)

№ п/п	Контрагент	Обсяг реалізації за 6 місяців, грн						Сума, грн	Питома вага, %		
		1	2	3	4	5	6				
1											
2											
3	Сума, тис. грн	33	216 162,52	1 075 978,06	1 838 040,35	307 083,79	287 180,84	814 095,02	3 613 744,02	100,00	
4											
5	1 Агрокорм-ДР			4 980,00		2 480,00			7460,00	0,21	
6	2 АРТБУД КОМПАНІ Київ		39 569,76			39 569,76	39 569,76		118709,28	3,28	
7	3 Брицун Антоніна				92 400,00				92400,00	2,56	
8	4 Восток-Запад Ємільчине			6 933,00					6933,00	0,19	
9	5 Вудлак Новоград-Волинськ							31 776,54	31776,54	0,88	
10	6 Грищенко Я.А.		3 984,00				3 984,00	336 478,74	344446,74	9,53	
11	7 Завальнюк Микола Іванович				270 133,00		180 074,00		450207,00	12,46	
12	8 Калінівський експертний з-д		2 130,00			2 130,00			4260,00	0,12	
13	9 Каменодробильний завод			4 206,00	1 776,00				5982,00	1,74	
14	10 Карпина		5 154,00						5154,00	1,14	
15	11 Ковальчук А.В.			7 950,14	7 910,14	40,00			15900,28	0,44	
16	12 Ковальчук В.В.				139 934,25	360,70		400 400,00	540694,95	14,96	
17	13 Кулик Василь Олександрович		12 438,08			12 438,08			24876,16	0,69	
18	14 Леонок Київ			83 495,76	77 677,92			31 776,54	6 831,60	199781,82	5,53
19	15 ЛУКА ГАЛАМАР			3 242,00					3242,00	0,60	
20	16 Моноліт				580 420,00	32 862,33			613282,33	16,97	
21	17 Ніон-2004		7 075,20			7 075,20			14150,40	7,08	
22	18 Оптіма -С Київ		19 281,00						19281,00	3,14	
23	19 Полісся Хмельницький				18 056,00			6 831,60	24887,60	0,69	
24	20 Птахівник Житомирська			31 776,54					31776,54	0,88	
25	21 РІНО Хмельницький			336 478,74		53 960,59	31 776,54		422215,87	11,68	
26	22 Розганяєва Лариса Іванівна				72 360,00				72360,00	2,00	

Рис. 2.12 Обсяг реалізації за друге півріччя 2017 р.

Вони встановлюються експертним шляхом і залежать від сфери діяльності підприємства, спеціалізації товарів, попиту на них тощо. Наступним кроком є надання відсоткового значення, а потім визначається кредитний рейтинг окремого клієнта як сума зважених оцінок.

Отримані результати аналізу застосовуються до відповідних груп дебіторської заборгованості, сформованої відповідно до суми боргу клієнтів (рис. 2.13).

1 АВС-АНАЛІЗ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ ЗА ТОВАРИ, РОБОТИ, ПОСЛУГИ, ГРН					
2					
3	Групування клієнтів	Обсяг реалізації, тис. грн.	Питома вага в обсязі реалізації, %	Розподіл контрагентів	Питома вага дебіторської заборгованості, %
4	Група А	16859354,00	70,79673816	1, 2, 3	46
5	Група В	860223,00	0,924421507	4,7	29
6	Група С	6094167,02	25,59096552	5, 6	25
7	Всього	23813744,02	100	х	100
8					
9					
10					
11					
12					
13					
14					
15					
16					
17					
18					

Рис. 2.13 Звіт на основі АВС-аналізу

Таким чином, клієнти групи А забезпечують 70,80% загального товарообігу компанії і їх частка дебіторської заборгованості складає 46 %. Контрагенти цієї групи ефективно використовують надану їм можливість отримати товарний кредит, оскільки їх частка у обсязі реалізації перевищує сукупну частку двох інших груп. Такий розподіл контрагентів на групи слугуватиме підприємству, як орієнтир для взаєморозрахунків з ними і прийняття рішень про диференціацію надання знижки покупцям.

Подальше дослідження інформаційних технологій представлено сучасним програмним забезпеченням. На ПАТ «Новоград-Волинський завод сільгоспмашин» використовують бухгалтерську програму «1С:Бухгалтерія», що ми вважаємо найдоцільнішим варіантом серед усіх інших програм.

Проаналізувавши комп'ютерні програми стосовно відображення дебіторської заборгованості за розрахунками з покупцями і замовниками, можна зробити наступні висновки, що ні одна з них, включаючи «1С:Бухгалтерія», не передбачила розрахунку резерву сумнівних боргів, функціонального підґрунтя можливості здійснювати звірки в електронній формі взаємних вимог і зобов'язань, доцільність проводити автоматизацію обліку дебіторської заборгованості та резерву сумнівних боргів відокремлено від управління. Саме ці моменти варто виправити розробникам бухгалтерських програм.

Щодо засобів автоматизації управлінського обліку, то ПАТ «Новоград-Волинський завод сільгоспмашин» доцільно використовувати електронні таблиці Excel. Основними перевагами використання цього програмного забезпечення є:

- не вимагає затрат на придбання програмного забезпечення, так як входить до пакету програм Microsoft Office;
- немає необхідності спеціально навчати персонал;
- широкі можливості форматування звітів та побудови будь-яких графіків.

До недоліків можна віднести:

- велика імовірність появи в розрахунках помилок;
- мимовільного видалення даних;
- «напіваавтоматизований» режим роботи;
- для отримання консолідованої звітності потрібно досить багато часу для зведення даних;
- закладена архітектура у файлах Excel не дозволяє отримувати звіти за будь-який період часу.

Проаналізувавши інші способи автоматизації управлінського обліку, можемо

порекомендувати підприємству використовувати програму для ведення бухгалтерського обліку «1С:Бухгалтерія» самостійно настроєну під управлінський облік, для цього потрібно буде лише залучити сторонніх фахівців для істотної зміни структури системи. Проте не зважаючи на це, воно має такі переваги, як невисока ціна, упровадження за короткий проміжок часу, відповідає всім необхідним вимогам для проведення управлінського обліку контрольною службою підприємства.

Бюджет – це кількісне вираження плану, інструмент координації та контролю за його виконанням. Бюджети можуть бути складені як для підприємства у цілому, так і для його підрозділів. Основний бюджет охоплює виробництво, реалізацію, розподіл і фінансування. Тут у кількісному вираженні розглядаються майбутній прибуток, грошовий потік і підтримуючі плани. Складання бюджетів спонукує планувати, виробляти контрольні критерії та поліпшувати координацію [CITATION Петришина \l 1058].

Однак деякі компанії розглядають бюджетування як реальний інструмент управління ефективністю бізнесу і досягнення стратегічних цілей і завдань. Найбільш розвинуті українські підприємства вже успішно застосовують процедуру бюджетування для планування своєї діяльності.

Було б помилкою вважати, що бюджетування це тільки інструмент, який дозволяє отримати план і передбачити майбутній фінансовий результат компанії. Бюджетування являє собою можливість контролювати проміжні результати діяльності, розуміти наскільки успішна обрана стратегія розвитку та розбляти коригувальні заходи, чітко розподіляти функції фінансового управління і відповідальність за результат між підрозділами підприємства, а також концентруватися на специфічних завданнях бізнесу.

Планування дебіторської заборгованості – важливий етап формування бюджету руху грошових коштів і прогнозного балансу.

Неточності в плануванні розрахунків з контрагентами можуть негативно вплинути на фінансову стійкість компанії. Плани погашення дебіторської заборгованості є частиною маркетингової і кредитної політики компанії. Основою

для планування дебіторської заборгованості служить організація системи оперативного і бухгалтерського обліку на підприємстві, що відображає повну інформацію про клієнтів, види діяльності, що стосуються окремих товарів, матеріалів або послуг в розрізі кожного укладеного договору.

Прогноз дебіторської заборгованості включає:

- визначення суми погашення заборгованості на початок прогнозного періоду – заборгованість минулих років;
- планування стану за розрахунками з контрагентами на кінець періоду – поточна заборгованість.

Порядок формування плану дебіторської заборгованості:

1. Розрахунок коефіцієнтів інкасації для продажів робіт і послуг планового періоду.
2. Формування плану погашення дебіторської заборгованості [СІТАЦІОН Тумасян № 1058].

При плануванні дебіторської заборгованості використовують метод коефіцієнтів інкасації, який полягає у визначенні практичним шляхом частки виручки (реалізованих товарів), яка оплачується клієнтом (інкасується) за той чи інший період (в минулому місяці, в поточному місяці, в наступних місяцях).

Фактичні дані по доходу і оплаті за перше півріччя поточного року (табл. 2.14).

Таблиця 2.14

Розрахунок коефіцієнта інкасації дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги за фактичними даними за перше півріччя 2017 року

Період	Дохід, грн	Оплата покупцями та замовниками			
		минулий місяць, грн	поточний місяць, грн	наступний місяць, грн	наступний місяць за поточним, грн
1	2	3	4	5	6
Січень	1 048 330,47	2 000	308 353,55	14 087,16	9 491,50

Лютий	889 425,33	2 655,00	125 382,89	2 982,33	787,66
Березень	973 175,17	-	91 675,40	949,12	332,75
Квітень	1 556 487,69	5 200	96 233,43	24 860,19	16 423,79
Травень	686 596,36	-	62 151,96	22 246,69	11 864,24

Продовження табл. 2.14

1	2	3	4	5	6
Червень	1 172 534,91	-	55 616,74	68 665,47	40 909,43
Разом	3 194 040,55	9 855,00	592 121,83	42 878,80	10 611,91
Частка, %	-	0,31	18,54	1,34	0,33

Із табл. 2.14 видно, що, наприклад, з усієї вартості товарів, відвантажених покупцям в січні (1 048 330,47 грн), 2000 грн було сплачено в грудні прошлого року (передплата), 308 353,55 грн – в поточному місяці, 14 087,16 грн – в лютому, 9 491,50 грн – в березні поточного року. На підставі зведених даних про оплати були розраховані коефіцієнти інкасації (0,31% – передплата, зроблена в минулому місяці, 18,54% -оплата в поточному місяці, 1,34% – відстрочка платежу з оплатою в наступному місяці, 0,33% – відстрочка платежу з оплатою через два місяці).

Коли відомі коефіцієнти інкасації, можна розрахувати прогнозний розмір дебіторської заборгованості на підставі планових даних про виручку від реалізації.

Крім даних за поточний рік знадобляться прогнозні дані за листопад і грудень року, що передує планованому, і за січень року, наступного за планованим (так як в січні відбувається оплата за листопад і грудень минулого року, а в грудні -передплата на січень наступного року). Так, як на ПАТ «Новоград-Волинський завод сільгоспмашин» бюджет не формується ланові суми попередніх періодів візьмемо умовні. Розрахунки представлені в табл. 2.15.

Таблиця 2.15

**Розрахунок планової дебіторської заборгованості заборгованості за
товари, роботи, послуги**

Період	Дохід, грн	Оплата, грн	Дебіторська заборгованість на кінець періоду, грн
1	2	3	4
Листопад минулого року	100 278,80	-	-
Грудень минулого року	88 874,36	-	108 480,00
Січень	107 941,25	165 861,68	50 560,95

Продовження табл. 2.15

1	2	3	4
Лютий	89 703,88	91 657,37	48 606,46
Березень	111 764,43	108 324,72	52 046,17
Квітень	117 035,21	113 358,22	55 724,16
Травень	100 846,78	103 063,38	53 507,56
Червень	113 436,36	111 477,35	55 466,37
Липень	114 427,71	112 255,81	57 637,47
Серпень	100 471,38	102 412,35	55 696,50
Вересень	106 358,99	105 216,55	56 838,94
Жовтень	94 608,32	95 866,08	55 581,09
Листопад	101 152,69	10 045,41	56 697,37
Грудень	100 265,28	99 307,39	57 655,26
Січень наступного року	101 022,36	-	-

Варто зазначити, що дебіторська заборгованість до отримання від покупців і замовників розраховується за наступною формулою [СІТАЦІОН Чор \1 1058]:

$$ДЗ_k = ДЗ_n + Д - О, \quad (2.1)$$

де $ДЗ_k$ – розмір дебіторської заборгованості на кінець місяця;

$ДЗ_n$ – розмір дебіторської заборгованості на початок місяця;

$Д$ – дохід від реалізації;

$О$ – оплата покупця або замовника.

Прогнозована оплата до отримання від покупців, наприклад, в березні планованого року сума грошових коштів:

- 7 394,17 грн – оплата заборгованості за товари, відвантажені в січні (107 941,25 грн, частка – 0,33%);
- 10 306,86 грн – оплата заборгованості за товари, відвантажені в лютому (8 97 03,88 грн, частка – 1,34%);
- 87 791,24 грн – оплата за товари, відвантажені в поточному місяці (111 764,43 грн, частка – 18,54%);
- 2 832,45 грн – предоплата в рахунок відвантажень, які будуть зроблені в квітні (117 035,21 грн, частка – 0,31%).

Разом: 108 324,72 грн.

Отже, рекомендована організація управлінського обліку дебіторської заборгованості за розрахунками з покупцями і замовниками сприятиме дисциплінованості поточного управління нею, що дозволить вчасно і у повному обсязі отримувати найліквідніші активи у її погашення.

Висновки до розділу 2

Результати дослідження організації та методики обліку дебіторської заборгованості покупців та замовників дають можливість зробити такі висновки:

1. Облікова політика підприємства у сфері дебіторської заборгованості представлена лише в загальних рисах, тому достатньо доречним буде доповнення Наказу «Про організацію бухгалтерського обліку та облікову політику» такими елементами обліку, як: величина сумнівних боргів, класифікація дебіторської заборгованості за кожним покупцем та замовником, графік документообігу, графік та порядок проведення інвентаризації, списання дебіторської заборгованості з балансу.

2. Визначено, що невід’ємною складовою організації первинного обліку є раціональна організація документообороту, а її в першу чергу забезпечить графік документообороту. Також виявлено, що процес удосконалення документування обліку розрахунків з покупцями, на відміну від традиційного повинен враховувати: схему документообороту розрахунків з покупцями та

замовниками на підприємстві. В ході роботи було зазначено основні недоліки організації обліку розрахунків з покупцями і замовниками на підприємстві та запропоновано напрями його вдосконалення.

3. Для більш коректного відображення дебіторської заборгованості в системі управління підприємством пропонуємо внести до Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу і господарських операцій № 291 наступні зміни: виокремити замовників від покупців, що викликано відмінністю у цих поняттях доповнити рахунок 36 субрахунками 364 «Розрахунки з вітчизняними замовниками» та 365 «Розрахунки з іноземними замовниками». Для покращення методу нарагування сумнівного боргу – абсолютної суми сумнівної заборгованості, ПАТ «Новоград-Волинський завод сільгоспмашин» можна запропонувати критерій - кількість днів прострочення боргу. Це запобіжить можливість досягнути суттєвого зниження трудомісткості за умови автоматизованого обліку.

4. Примітки до річної фінансової звітності не вимагають деталізації дебіторської заборгованості за продукцію (товари, роботи, послуги), вказується лише її загальна сума. Тому пропонуємо для більшої інформативності у примітках надати: групування дебіторської заборгованості фізичних, юридичних осіб та державних установ з урахуванням резерву сумнівних боргів за строками виникнення, довгострокову дебіторську заборгованість за продукцію (товари, роботи, послуги), суму довгострокової дебіторської заборгованості за продукцію (товари, роботи, послуги) та дебіторської заборгованості нерезидентів. Удосконалено форму статистичної звітності за формою № 1-Б «Звіт про взаєморозрахунки з нерезидентами» (річна, квартальна).

5. У процесі дослідження сучасного стану обліку операцій з покупцями і замовниками встановлено відсутність рекомендацій щодо організації управлінського обліку дебіторської заборгованості. З цією метою запропоновано обов'язково створити відділ внутрішнього контролю, розробити документи внутрішнього користування: «Наказу про управлінський облік на підприємстві» та «Платіжний календар розрахунків з покупцями і замовниками». Їх

застосування дозволить конкретизувати вимоги щодо облікового забезпечення управління операцій з покупцями і замовниками. Розроблено форми внутрішньої звітності підприємства, зокрема: Звіт з продажів за типами покупців та видами продукції, Звіт про динаміку та структуру дебіторської заборгованості Звіт про дебіторську заборгованість за реалізовані продукцію, товари, роботи, послуги, Звіт про форми розрахунків, Звіт на основі АВС-аналізу. Вказано приклад розроблення бюджету дебіторської заборгованості за продукцію (товари, роботи, послуги).

РОЗДІЛ 3

ОРГАНІЗАЦІЯ І МЕТОДИКА АУДИТУ ТА АНАЛІЗУ ОПЕРАЦІЙ З ПОКУПЦЯМИ ТА ЗАМОВНИКАМИ

3.1. Мета, завдання, інформаційні джерела аудиту і аналізу операцій з покупцями та замовниками

Одним із найважливіших факторів підвищення ефективності діяльності будь-якого підприємства є дотримання розрахунково-платіжної дисципліни з покупцями та замовниками.

Метою аналізу операцій з покупцями та замовниками є визначення своєчасності, повноти та правильності здійснення підприємством і його структурними підрозділами операцій з покупцями та замовниками, якість дебіторської заборгованості по узагальнюючих і часткових показниках, виявлення факторів, а також встановлення причини їх зміни.

Завданнями аналізу операцій з покупцями та замовниками є:

1. Оцінка розрахунково-платіжної дисципліни підприємства.
2. Оцінка динаміки дебіторської заборгованості в цілому та за розрахунками з покупцями та замовниками.
3. Аналіз якісного стану дебіторської заборгованості.
4. Аналіз простроченої на безнадійної дебіторської заборгованості.
5. Прийняття управлінських рішень відносно поліпшення стану розрахунків розрахунками з покупцями та замовниками.

Підкреслимо, що важливим елементом аналізу буде порівняння дебіторської і кредиторської заборгованості підприємств, оскільки значне переважання дебіторської заборгованості створює загрозу фінансовій стійкості суб'єктів господарювання і робить необхідним залучення додаткових (як правило, вартісних) засобів; в свою чергу, перевищення кредиторської заборгованості над дебіторською може призвести до неплатоспроможності підприємства. Тому вчасний контроль за співвідношенням заборгованостей підприємства надасть змогу запобігти його фінансовій кризі.

Проведений аналіз сучасних умов господарювання дає змогу стверджувати, що для покращення обліку розрахунків необхідно контролювати політику диверсифікації щодо покупців і замовників, тобто орієнтуватися на збільшення їх кількості для зменшення ризику несплати одним або кількома великими покупцями.

Основним джерелом інформації про фінансовий стан суб'єктів господарювання є фінансова звітність, яка ґрунтується на узагальнених даних фінансового обліку. Облікова інформація про дебіторську заборгованість у фінансовій звітності розкриває стан розрахунків з контрагентами, виступає засобом для проведення фінансового й економічного аналізу та оцінки показників діяльності підприємства.

Аудит дебіторської заборгованості є засобом, що може визначити її достовірне відображення у фінансовій звітності, сприяти підвищенню якості зібраної інформації, прозорості та достовірності даних щодо розрахункових операцій з дебіторами підприємства.

Мета аудиту дебіторської заборгованості - підтвердити інформацію щодо повноти, достовірності, законності та правильності відображення в обліку та своєчасність розрахунків з дебіторами, а також установити дотримання підприємством вимог П(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість».

Предмет аудиту дебіторської заборгованості - господарські процеси та операції, пов'язані з розрахунками підприємства з дебіторами, а також відносини, що виникають при цьому на підприємстві та за його межами [49, 251].

Об'єктами аудиту дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги можуть бути такі (рис. 3.1).

В процесі аудиту дебіторської заборгованості повинні бути вирішені наступні основні завдання [50, 127]:

- перевірка дотримання порядку документального відображення виникнення дебіторської заборгованості;

Об'єкти аудиту дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги

Елементи облікової політики:
 стандарти, якими керується підприємство при веденні обліку розрахунків з дебіторами;
 номенклатура робочих бухгалтерських рахунків, а також будова аналітичних рахунків обліку дебіторської заборгованості;
 порядок проведення інвентаризації розрахунків;
 порядок нарахування резерву сумнівних боргів;
 форми бланків документів, реєстрів обліку, звітності

Операції з обліку:
 розрахунків з покупцями та замовниками;
 розрахунків за претензіями та відшкодуванням матеріального збитку;
 резерву сумнівних боргів

Записи в первинних документах, реєстрах обліку та звітності

Інформація про порушення ведення обліку, нестачі, зловживання, які знайшли документальне відображення в актах ревізії, перевірок, висновках аудиторів і постановках правоохоронних органів

Рис. 3.1 Об'єкти аудиту дебіторської заборгованості

- підтвердження наявності внутрішнього контролю за відсутністю викривлення даних при відображенні показників на рахунках бухгалтерського обліку та фінансової звітності;
- підтвердження відповідності оформлених бухгалтерських операцій діючим нормативним актам, перевірка наявності інвентаризації розрахунків відповідно до облікової політики підприємства та вимог законодавства;
- перевірка законності виникнення дебіторської заборгованості підприємства та віднесення її до довгострокової та короткострокової;
- контроль своєчасності погашення дебіторської заборгованості;

- аналіз доцільності та своєчасності заходів, вжитих підприємством щодо ліквідації обставин, які спричинили прострочену заборгованість;
- перевірка правильності відображення в обліку розрахунків з дебіторами за продукцію, товари, роботи, послуги (за товарними операціями);
- перевірка правильності відображення в обліку бартерних операцій;
- перевірка правильності відображення в обліку розрахунків за виданими авансами;
- перевірка дотримання законодавства за розрахунками з підзвітними особами та правильність відображення їх в обліку;
- перевірка дотримання законодавства за розрахунками довгостроковими та короткостроковими вексями одержаними та правильність відображення їх в обліку;
- перевірка необхідності та правильності формування та використання резерву сумнівних боргів;
- перевірка своєчасності списання безнадійної дебіторської заборгованості;
- оцінювання стану синтетичного та аналітичного обліку розрахунків з дебіторами, якості відображення господарських операцій у облікових регістрах та звітності.

Важливою є програма аудиторської перевірки та вибору аудиторських процедур, доречних в кожному конкретному випадку аудиту довгострокової та поточної дебіторської заборгованості.

Слід зазначити, що на сьогодні немає типової програми аудиту, яка б відповідала сучасним вимогам якісного проведення аудиту дебіторської заборгованості. Як правило, програма включає тільки перелік аудиторських процедур, які необхідно здійснити, виконавця, термін перевірки та індекс робочого документа.

Також доцільною є розробка класифікатора можливих порушень і помилок, ймовірність виникнення яких на конкретному підприємстві є значною. Зазначимо, що програма може бути значно деталізована відповідно до кожного виду

дебіторської заборгованості. Так, в програму аудиту дебіторської заборгованості можуть бути включені питання:

- перевірка критеріїв оцінки та визнання дебіторської заборгованості;
- нарахування резерву сумнівних боргів відповідно до облікової політики;
- перевірка правильності відображення довгострокової дебіторської заборгованості, розрахунків з покупцями та замовниками за реалізованою продукцією (виконаними роботами, наданими послугами) та іншої поточної дебіторської заборгованості;
- перевірка правильності кореспонденції і відображення операцій з обліку дебіторської заборгованості;
- відображення результатів операцій з дебіторською заборгованістю в регістрах обліку і формах звітності тощо.

Перевірка дебіторської заборгованості повинна виконуватися за класифікаційними групами дебіторської заборгованості. Час проведення перевірки в аудитора обмежений, тому немає ані можливості, ані потреби перевіряти усі операції з обліку дебіторської заборгованості, а, отже, кількість аудиторських процедур повинна бути оптимальною.

Результати аудиторських процедур відображаються в робочих документах аудитора, інформація яких повинна свідчити про якість аудиторської процедури та слугувати доказом виявлених порушень.

При проведенні перевірки в умовах комп'ютерної обробки даних аудитор повинен з'ясувати питання про технічне, програмне і математичне забезпечення комп'ютерів, а також системи обробки інформації. Аудитор повинен визначити, як впливають на організацію та проведення аудиту використання системи комп'ютерної обробки даних у господарюючого суб'єкта. При застосуванні підприємством системи комп'ютерної обробки даних аудитор повинен узгодити з керівником можливість залучення незалежного експерта з метою вивчення комп'ютерної системи підприємства, а також способів перевірки з використанням системи комп'ютерної обробки даних [CITATION Макаренко \l 1058].

Складним питанням в аудиті дебіторської заборгованості є встановлення необхідного рівня коштів, які вилучаються на дебіторську заборгованість, а також визначення впливу величини дебіторської заборгованості на фінансовий стан підприємства [50, 144].

Для вирішення цього питання потрібно:

- визначити оптимальний розмір дебіторської заборгованості, яка б не створювала перешкод для можливості забезпечення безперебійного процесу постачання, виробництва, реалізації та розрахунків підприємства за своїми зобов'язаннями;
- встановити раціональне співвідношення між дебіторською та кредиторською заборгованістю для прискорення оборотності цих двох показників;
- систематично проводити інвентаризацію заборгованості шляхом перевірки первинних документів, які є основою для виконання розрахунків та відображення операцій в обліку, а також шляхом звірки залишків з контрагентами.

Особливу увагу слід звернути на те, що кожна операція повинна бути санкціонованою та законною. Дані контрольних процедур дозволяють розподілити дебіторську заборгованість, залежно від строків її погашення, на нормальну, прострочену та безнадійну. У свою чергу, отримані відомості дають можливість вжити заходи стосовно простроченої заборгованості, а саме: враховуючи вимоги законодавства та договорів, можна розпочати претензійну роботу, застосувати економічні санкції (нарахування штрафів, пені, неустойки) та інші [49, 253].

Вважаємо, що з огляду на потреби сучасного економічного ринку, в план аудиту та в програму аудиторської перевірки, повинен бути включений етап розрахунку основних показників з аналізу дебіторської заборгованості.

Запорукою якісного аудиту дебіторської заборгованості, є правильно проведене його попереднє планування, вибір адекватної стратегії та складання детального плану даного сектору аудиту.

3.2. Методика аудиту операцій з покупцями та замовниками

На ПАТ «Новоград-Волинський завод сільгоспмашин» раз в рік незалежна аудиторська фірма проводить аудит та складає висновок стосовно фінансово-господарського стану підприємства.

Процес планування майбутньої перевірки аудитор розпочинає після проведення попередніх переговорів та укладення договору на проведення аудиту. До даного договору додається Протокол узгодження договірної ціни.

Перш ніж скласти план та програму аудиту операцій з покупцями і замовниками, аудитор необхідно вивчити та оцінити систему внутрішнього контролю та бухгалтерського обліку. З метою встановлення якості стану контролю короткострокової дебіторської заборгованості аудитор проводить тестування, у процесі якого з'ясовує питання викладені у наступному документі (додаток Щ) [CITATION 7Ma \l 1058].

Оцінивши систему внутрішнього контролю на підприємстві, аудитор складає план аудиту.

План перевірки аудитор формує самостійно або він може мати рекомендований вигляд, сформований аудиторською компанією. Наведемо план аудиторської перевірки (табл. 3.1)

Аудитор зобов'язаний чітко прогнозувати, контролювати й обліковувати процеси своєї діяльності для того, щоб забезпечити на кожній стадії роботи найбільш ефективні процедури [CITATION Герасимович \l 1058]. Планування аудиту передбачає визначення його стратегії і тактики, складання загального плану аудиторської перевірки, побудову аудиторської програми і аудиторські процедури, оцінювання обсягу аудиторського контролю.

У процесі роботи аудиторів можуть вносити корективи та зміни до плану, при чому їх причини повинні докладно документуватись.

План бажано погодити з керівництвом підприємства. Це дасть можливість узгодити аудиторські процедури з діяльністю персоналу підприємства.

Для безпосереднього досягнення основної мети аудиту дебіторської

**План аудиторської перевірки дебіторської заборгованості за товари, роботи,
послуги**

№	Етапи	Аудиторські процедури	Виконавець	Період перевірки	Примітки
1	2	3	4	5	6
1	Підготовчий	Знайомство з підприємством клієнта, оцінка системи внутрішнього контролю та бухгалтерського обліку, визначення аудиторського ризику, суттєвості, планування аудиту короткострокової дебіторської заборгованості			
2	Основний	1. Проведення інвентаризації та перевірка результатів проведення інвентаризації короткострокової дебіторської заборгованості			
		2. Перевірка даних обліку за рахунком 36 «Розрахунки з покупцями та замовниками»			
		3. Перевірка даних обліку за рахунком 38 «Резерв сумнівних боргів»			

заборгованості покупців та замовників, а також в задоволенні потреб споживачів в отриманні повної, достовірної, неупередженої та правдивої інформації щодо короткострокової дебіторської заборгованості підприємства аудиторю потрібно перед проведенням процедури аудиту правильно обрати програму аудиту короткострокової дебіторської заборгованості.

Програма аудиту – це детальний перелік змісту аудиторських процедур. Цей перелік є детальною інструкцією для асистентів аудитора та рядових учасників перевірки, який також є засобом контролю за якістю їх роботи.

Програма повинна бути настільки деталізованою, щоб можна було використовувати її як інструкцію для виконавців аудиту, які беруть участь у перевірці. У програмі аудиту види, зміст та час проведення процедур повинні співпадати з прийнятими до роботи показниками загального плану аудиту. Вона містить перелік об'єктів аудиту по його напрямкам, а також час, який необхідно

витратити на кожен напрямок аудиту або аудиторських процедур [CITATION Болюх \1 1058].

Для розробки програм можна використовувати стандартні аудиторські програми або контрольні листи щодо проведення аудиту, які розробляються аудиторською фірмою. Стандартні аудиторські програми є власними розробками аудиторської фірми, вони втілюють в собі накопичений професійний досвід виконання різних видів робіт і тому є своєрідним ноу-хау [CITATION Герасимович \1 1058]. Коли використовуються стандартні програми або контрольні листи, необхідно їх доробляти відповідно до умов конкретного завдання.

Отже, процес планування, як початковий етап проведення аудиту, включає розробку загального плану з визначенням обсягу, графіків і строків проведення перевірки, а також аудиторської програми, яка конкретизує обсяг, види та послідовність аудиторських процедур, необхідних для формування об'єктивної та обґрунтованої думки про досліджені факти господарського життя, достовірність показників фінансової звітності клієнта.

З огляду на мету аудиту дебіторської заборгованості щодо кожного з виду тверджень, визначаються процедури, які повинні застосуватися для перевірки дебіторської заборгованості (табл. 3.2).

Таблиця 3.2

Твердження стосовно дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги та відповідні аудиторські процедури [CITATION Гасіч \1 1058]

Мета аудиту дебіторської заборгованості	Аудиторські процедури
1	2
	Існування
Дебіторська заборгованість, відображена в балансі, дійсно існує	1. Ознайомлення з результатами інвентаризації розрахунків із дебіторами та відображенням її результатів у бухгалтерському обліку.
	2. Направлення запитів дебіторам. 3. Виконання альтернативних процедур для всіх тих дебіторів, від кого не отримана відповідь: <ul style="list-style-type: none"> ▪ телефонування керівництву дебітора; ▪ запит державному реєстратору щодо існування дебітора; ▪ пошук на інтернет-сайті Державної фіскальної служби України в Реєстрі платників ПДВ.
	Настання

Продовження табл. 3.2

1	2
Доходи, які відображені у Звіті про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід), отримані за дійсними операціями та пов'язані із суб'єктом господарювання	1. Вибіркова перевірка первинних документів (накладних, актів приймання-передачі, рахунків-фактур) на реалізацію.
	2. Звіряння сум доходів, відображених у фінансовій звітності, з даними бухгалтерського обліку і з первинними документами.
	3. Інтерв'ю осіб, відповідальних за реалізацію.
Оцінка валова	
Дебіторська заборгованість на дату відображення врахована у відповідних продажних цінах	1. Зіставлення статей дебіторів у фінансовій звітності з оборотами в аналітичному обліку та вибірково з первинними документами.
	2. Вивчення цінової політики клієнта і зіставлення її з умовами продажу окремим дебіторам (вибірково).
	3. Перевірка застосовуваних цін та кількісних показників продажу з умовами, передбаченими договорами з дебіторами.
Оцінка чиста	
Дебіторська заборгованість на дату балансу оцінена за чистою реалізаційною вартістю	1. Огляд і оцінка дебіторської заборгованості за строками погашення.
	2. Перевірка відповідності нарахування резерву сумнівних боргів застосовуваній обліковій політиці.
	3. Арифметичний перерахунок резерву сумнівних боргів.
Права та обов'язки	
Дебіторська заборгованість сформована на підставі відповідних правоустановчих документів, що підтверджують права клієнтів	1. Перевірка наявності договорів, замовлень, первинних документів, що свідчать про законність операції.
	2. Розгляд протоколів директорів для вирішення питання, чи є дебіторська заборгованість предметом застави, чи перепродана.
	3. Запити на юридичне представлення відносно того, чи є дебіторська заборгованість предметом застави, чи перепродана.
Своєчасність	
Продажі відображені у відповідних періодах	1. Зіставлення періоду виписки накладних та рахунків і їх відображення в бухгалтерському обліку.
	2. Процедури відсічення в періодах, максимально близьких до та після дати балансу, зіставлення дати виписки первинних документів і їх відображення в бухгалтерському обліку та фінансовій звітності.
	3. Вибіркове зіставлення собівартості товарів, що вибули, та послуг, що надані, з відповідними доходами.

Під час проведення аудиту дебіторської заборгованості та виконання відповідних аудиторських процедур аудитор використовує різні методи вибору елементів (дебіторів) для тестування, а саме:

- вибір усіх елементів (100 % дослідження);

- вибір окремих елементів;
- аудиторська вибірка.

Доречність застосування будь-якого методу вибору елементів або їх поєднання залежить від конкретних обставин, зокрема ідентифікованих аудитором ризиків, пов'язаних із твердженням, а також ефективності різних методів.

Вибір усіх елементів може бути доречним у випадках, якщо, наприклад:

- сукупність складається з невеликої кількості елементів і кожен з цих елементів має значну вартість;
- існує значний ризик;
- інші методи не надають достатніх та прийнятних аудиторських доказів.

Для підтвердження існування та оцінки дебіторської заборгованості на звітну дату одним із важливих критеріїв для аудитора є концептуальний принцип фінансової звітності - обачність. Виходячи із цього принципу управлінський персонал повинен застосовувати такі методи оцінки, які повинні запобігати заниженню зобов'язань та/чи витрат і завищенню активів та/чи доходів. Відповідно до зазначеного вище для підтвердження сальдо дебіторської заборгованості на звітну дату аудитором необхідно протестувати ту кількість дебіторів, заборгованість за якими має значущу питому вагу від усієї дебіторської заборгованості на звітну дату [CITATION Гасіч \l 1058].

Таким чином, при використанні аудиторської вибірки під час виконання аудиторських процедур стосовно підтвердження наявності та оцінки дебіторської заборгованості можна застосувати метод відбору монетарних елементів вибірки на основі вартісної величини. Тобто необхідно ідентифікувати елементи вибірки як окремі монетарні одиниці, що складають суттєву вартісну величину від всієї генеральної сукупності. Однією з особливостей такого підходу до визначення елементу вибірки є спрямування аудиторської роботи на статті з більшою вартістю, оскільки вони мають вищі шанси бути відібраними і це може призвести до зменшення обсягу вибірки.

На підставі даних оборотно-сальдової відомості за рахунком 361 «Розрахунки з вітчизняними покупцями» аудитором здійснюється розрахунок вибірки дебіторів для розсилання запитів щодо підтвердження існування дебіторської заборгованості на звітну дату (на основі вартісної величини методом відбору вартісних елементів). За всіма дебіторами, що потрапили до вибірки, аудитор готує письмові запити та організовує направлення цих запитів контрагентам стосовно підтвердження сальдо заборгованості.

Достовірність аудиторських доказів залежить від джерела їх походження та характеру, а також конкретних обставин їх отримання, а саме:

- аудиторські докази є достовірнішими, якщо їх отримано з незалежних джерел за межами підприємства;
- аудиторські докази, отримані безпосередньо аудитором, є достовірнішими порівняно з отриманими опосередковано або як логічний висновок;
- аудиторські докази є достовірнішими, якщо вони існують у документарному вигляді на паперових, електронних або інших носіях.

Відповідно до цього та залежно від обставин аудиту аудиторські докази у вигляді зовнішніх підтверджень, які отримуються безпосередньо аудитором від сторін, що надають підтвердження, можуть бути достовірнішими, ніж докази, отримані від самого підприємства. Крім того, для отримання переконливіших аудиторських доказів про існування дебіторської заборгованості зовнішнє підтвердження необхідно оформити у вигляді запиту про позитивне підтвердження, згідно з яким сторона, що надає підтвердження, надсилає свою відповідь безпосередньо аудитору і зазначає свою згоду або незгоду з наведеною у запиті інформацією чи надає зазначену в запиті інформацію.

Після цього необхідно дослідити відхилення в отриманих відповідях та за наслідками альтернативних процедур. Альтернативні аудиторські процедури виконуються для кожного випадку відсутності відповіді на зовнішнє підтвердження, зокрема, вивчення конкретних подальших надходжень коштів, транспортних документів і продажів у кінці періоду.

Процедури, які можуть бути застосовані аудитором в якості альтернативних для підтвердження наявності дебіторської заборгованості, такі:

- отримання відповіді шляхом телефонного зв'язку з дебітором;
- перевірка подальших (після дати балансу) оплат;
- направлення запиту державному реєстратору щодо наявності в державному реєстрі дебітора;
- пошук у мережі Інтернет;
- направлення кур'єрам листа від аудитора.

Далі аудитору потрібно виконати аудиторські процедури стосовно оцінки дебіторської заборгованості на звітну дату.

Оскільки дебіторська заборгованість включається до підсумку Балансу (Звіту про фінансовий стан) за чистою реалізаційною вартістю, то аудитору слід протестувати дебіторську заборгованість за строками непогашення та здійснити оцінку резерву сумнівних боргів згідно з вимогами облікової політики суб'єкта господарювання.

Припустимо, що підприємством не здійснено розрахунок резерву сумнівних боргів та відповідно до підсумку Балансу (Звіту про фінансовий стан) включено дебіторську заборгованість за первісною вартістю.

При розрахунку резерву сумнівних боргів слід взяти до уваги коригування первісної вартості на підставі отриманих відповідей від дебіторів та альтернативних процедур.

Оскільки резерв сумнівних боргів - це облікова оцінка, то відповідно до Міжнародного стандарту аудиту 540 «Аудит облікових оцінок, у тому числі облікових оцінок за справедливою вартістю, та пов'язані з ними розкриття інформації» аудитор повинен отримати достатні та прийнятні аудиторські докази в контексті застосовної концептуальної основи фінансової звітності щодо того:

- чи є обґрунтованими облікові оцінки;
- чи є достатнім розкриття доречної інформації у фінансовій звітності.

Перевіряючи облікові оцінки резерву сумнівних боргів, аудитор може обрати один підхід або поєднання таких підходів:

- огляд і тестування процесу, що використовується управлінським персоналом для здійснення оцінки;
- використання незалежної оцінки для порівняння з тією, що була підготовлена управлінським персоналом;
- огляд подальших подій, які надають аудиторські докази обґрунтованості зробленої облікової оцінки.

Беручи до уваги отримані дані, аудитор має вжити таких заходів:

- повідомити управлінський персонал підприємства про виявлене відхилення;
- запропонувати управлінському персоналу внести зміни до фінансової звітності;
- висловити свою думку щодо достовірності фінансової звітності, у випадку якщо управлінський персонал відмовиться вносити зміни.

Також необхідно отримати інформацію стосовно того, що чи є серед покупців контрагенти, які є пов'язаними сторонами з підприємством, що перевіряється. Для отримання такої інформації необхідно направити запит управлінському персоналу стосовно надання інформації про пов'язані сторони, зокрема, перелік пов'язаних сторін та характер відносин, види та обсяги операцій (сума або частка у загальному обсязі) пов'язаних сторін, використані методи оцінки активів і зобов'язань в операціях пов'язаних сторін, суми дебіторської заборгованості за операціями пов'язаних сторін.

Отриману інформацію, надану управлінським персоналом щодо пов'язаних сторін, перевіряють шляхом виконання аудиторських процедур, зокрема [CITATION Гасіч \l 1058]:

- дослідження умов контрактів (договорів) з покупцями на предмет складності операцій, незвичайних умов, логічності комерційного обґрунтування тощо;
- направлення покупцям, які є пов'язаними сторонами, запиту на отримання детальних актів звірок за операціями;

- отримання та перевірка наявності первинних документів за господарськими операціями;
- дослідження процедури санкціонування та схвалення значних та складних операцій;
- з'ясування, чи розкриті належним чином у фінансовій звітності значні та складні операції з пов'язаними сторонами;
- з'ясування, чи обґрунтовані твердження управлінського персоналу, що операція з пов'язаною стороною здійснювалася на таких самих умовах, що й операції між незалежними сторонами.

Суму дебіторської заборгованості в Балансі (Звіті про фінансовий стан) доцільно порівняти з оборотною відомістю за синтетичними рахунками. У випадку невідповідності сум аудитор фіксує ці порушення у своїх робочих документах. Порушеннями можуть бути згорнуті залишки (дебетове сальдо та кредитове по одному й тому ж самому контрагенту взаємно перекриваються), дебіторська заборгованість за розрахунками з покупцями і замовниками перекривається кредиторською заборгованістю за розрахунками з постачальниками та іншими кредиторами тощо.

Наступним кроком, аудитор повинен порівняти дані оборотної відомості за синтетичними рахунками саме за рахунком 36 з даними реєстрів синтетичного та аналітичного обліку. При цьому доцільно звернути увагу на залишки, що є не «закритими» протягом одного року, перевіривши їх виникнення та спосіб погашення дебіторської заборгованості. При цьому необхідно з'ясувати, чи не було за окремими субрахунками чи рахунками перекриття дебіторської (рахунки 36, 37) та кредиторської заборгованості (рахунки 63, 68) та відображення залишків за іншими рахунками, їх відповідність даним фінансової звітності.

Аудитор з'ясовує наявність простроченої заборгованості від року до трьох (термін позовної давності), існування списаної дебіторської заборгованості, наявність проведення службового розслідування перед списанням дебіторської заборгованості, виявлення зловживань щодо закриття дебіторської заборгованості

кредиторською заборгованістю, навіть за різних підприємствами, термін позовної давності за якими закінчився.

Особливу увагу аудитор повинен приділити простроченій дебіторській заборгованості, причинам її виникнення; заходам, які було проведено для її повернення, з'ясуванню, чи було встановлено особу, яка допустила виникнення такої заборгованості. Аудиторові необхідно визначити, чи існує на підприємстві політика щодо вживання заходів з відшкодування простроченої дебіторської заборгованості [50, 155].

При проведенні аудиту розрахунків з покупцями і виявленні у процесі перевірки простроченої дебіторської заборгованості необхідно перевірити наступне:

- термін виникнення заборгованості;
- наявність та правильність заповнення первинних документів: довіреностей, видаткових накладних, товарно-транспортних накладних, податкових накладних, договорів;
- заходи, які використовувались для спроб відшкодування дебіторської заборгованості: пред'явлення претензії, направлення актів взаємозвірки розрахунків, листів тощо;
- наявність та правильність списання дебіторської заборгованості за рахунок нарахованого резерву сумнівних боргів або за рахунок інших джерел тощо.

Аудитор повинен виявити можливе зловживання при погашенні заборгованості покупців, а саме розрахунків готівкою із можливим неоприбуткуванням її в касу підприємства і наступним списанням такої дебіторської заборгованості у якості простроченої або безнадійної (тобто можливості існування фактів шахрайства на підприємстві).

Особливу увагу при проведенні аудиту дебіторської заборгованості доцільно звернути на розрахунки з разовими покупцями, документальне оформлення та способи розрахунків підприємства з ними.

Всі виявлені помилки і зловживання аудитор фіксує у своїх робочих документах, детально описуючи наявні ситуації та підкріплює виявлені факти копіями первинних документів, записами у реєстрах обліку тощо.

Проведення аудиту поточної дебіторської заборгованості підприємства сприяє впорядкуванню інформації, прозорості та достовірності даних щодо розрахункових операцій із дебіторами. Кожен аудитор має право самостійно визначати методику проведення аудиту, та все ж чітко поставлена мета і визначена методика проведення аудиту дебіторської заборгованості спростить роботу виконавця й дасть можливість отримати повну та достовірну інформацію щодо питань дебіторської заборгованості.

За результатами проведення аудиту аудитор складає аудиторський висновок (звіт незалежного аудитора).

Аудиторський звіт – це внутрішній підсумковий документ, складання якого, як правило, передуює складанню аудиторського висновку [CITATION 35G \l 1058].

Зміст аудиторського звіту носить конфіденційний характер й тому, як правило, не підлягає публічному розкриттю перед третьою стороною. Необхідність формування аудиторського звіту визначається договором на проведення аудиту. Разом з тим аудиторськими фірмами можуть виконуватися роботи, які не мають на меті формування висновку - завдання без надання впевненості. Тоді, аудиторський звіт виступає єдиною формою звітування про виконану роботу та її результати, який може отримати клієнт.

МСА не встановлюють спеціальних вимог щодо змісту та структури аудиторського звіту. Кожна аудиторська фірма самостійно розробляє та затверджує відповідні вимоги внутрішніми стандартами [CITATION 18M \l 1058].

Пропонуємо ПАТ «Новоград-Волинський завод сільхозмашин» організувати систематичне проведення внутрішнього аудиту з метою підвищення обліку дебіторської заборгованості та фінансової звітності. Для цього доцільно створити спеціальну службу внутрішнього аудиту, до складу якої входитимуть спеціалісти з обліку, контролю і аналізу, що працюють на даному підприємстві.

Це допоможе співробітникам підприємства ефективно виконувати свої функції, сприяти найбільш ефективнішому формуванню та використанню активів.

Крім того, на відміну від зовнішнього аудиту, внутрішні аудитори безпосередньо працюють на підприємстві і, відповідно, мають змогу більш детально провести аналіз стану бухгалтерського обліку, надавати консультації з спірних податкових, бухгалтерських, фінансових та інших питань.

3.3 Методика і організація аналізу операцій з покупцями та замовниками

Аналіз стану розрахунків з покупцями готової продукції дуже важливий, оскільки великий вплив на оборотність капіталу, вкладеного в поточні активи, а отже, і на фінансовий стан підприємства надає збільшення або зменшення їх заборгованості.

Аналіз розрахунків з покупцями та замовниками можна здійснити за наступними напрямками:

- дослідження складу покупців підприємства;
  - оцінка структури і динаміки заборгованості покупців за відвантажену продукцію;
- зіставлення суми дебіторської та кредиторської заборгованості.

Розглянемо кожний напрямок аналізу показників процесу розрахунків з покупцями та замовниками на основі ПАТ «Новоград-Волинський завод сільгоспмашин».

Розпочнемо детально кожний напрямок аналізу з вивчення складу покупців і замовників базового підприємства. Для цього необхідно розглянути об'єм відвантаження готової продукції і надання послуг різним покупцям і замовникам (додаток Ю).

З таблиці 3.1 (Додаток 3) можна побачити, що ПАТ «Новоград-Волинський завод сільгоспмашин» має значні об'єми продажів і відносно велику кількість покупців та замовників. Найбільш крупними покупцями готової продукції у 2017

р. є іноземна компанія Fricke Group GmbH & Co. KG (78,44 % відвантаженої продукції). Таким чином, переважна частина покупців і замовників – іноземні компанії (79,79 %). Національним покупцям у 2017 р. було продано продукції на суму 7 377 119,63 грн., що склало всього 20,21 % об'єму продажів.

«Дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги» (ф. 1 р. 1125) станом на 31.12.2017 р. складає 992,0 тис.грн. В складі дебіторської заборгованості відображені суттєві суми заборгованості:

Брицун Антоніна в сумі 379,6 тис.грн;

Розганяєва Лариса Іванівна в сумі 158,8 тис.грн.

Аналіз заборгованості покупців і замовників за відвантаженою готовою продукцією і виконані роботи на підприємстві доцільно почати з визначення її питомої ваги у складі всієї дебіторської заборгованості, у складі оборотних активів і у складі всього майна (активів) та динаміку дебіторської заборгованості ПАТ «Новоград-Волинський завод сільгоспмашин» за станом на початок і кінець звітнього року (табл. 3.3).

Таблиця 3.3

Аналіз заборгованості покупців і замовників в структурі та динаміці дебіторської заборгованості ПАТ «Новоград-Волинський завод сільгоспмашин»

Показники	На 01.01.2017 р.		На 31.12.2017 р.		Відхилення (+/-)		
	Сума, тис. грн.	Питома вага, %	Сума, тис. грн.	Питома вага, %	Абсолютне	Відносне, %	В питомій вазі, %
Всього дебіторська заборгованість	2816	100,0	3201	100,0	385	13,67	0,0
у тому числі заборгованість покупців і замовників	945	33,6	1093	34,1	148	15,66	0,6
Всього оборотних активів	16489	100,0	17661	100,0	1172	7,11	0,0
у тому числі заборгованість покупців і замовників	945	5,7	1093	6,2	148	15,66	-11,9

Актив балансу	36615	100,0	38902	100,0	2287	6,25	0,0
у тому числі заборгованість покупців і замовників	945	2,6	1093	2,8	148	15,66	0,2

Як свідчать дані табл. 3.2 заборгованість покупців і замовників на початок 2017 р. складає 33,6% всієї дебіторської заборгованості, на кінець періоду її питома вага в структурі дебіторської заборгованості збільшилася до 34,1%. Частка заборгованості покупців в структурі оборотних активів ПАТ «Новоград-Волинський завод сільгоспмашин» також збільшилася з 5,7% на початок року до 6,2% на кінець року. В динаміці заборгованість покупців і замовників збільшилась на 148 тис. грн. або на 15,66% при зменшенні їх частки в оборотних активах на 11,9 %, збільшенні у загальній сумі дебіторської заборгованості на 0,6 % і у валюті балансу на 0,2 %.

Для більшої наочності місця розрахунків з покупцями і замовниками в складі структури дебіторської заборгованості ПАТ «Новоград-Волинський завод сільгоспмашин» краще представити у вигляді діаграми (рис. 3.2, рис. 3.3).

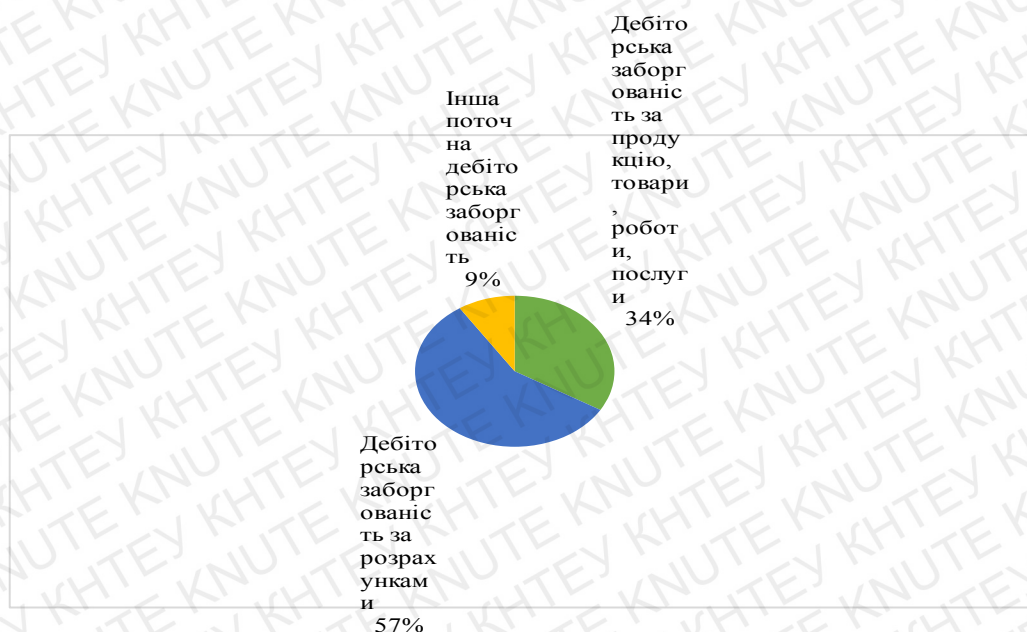

Рис. 3.2 Структура дебіторської заборгованості ПАТ «Новоград-Волинський завод сільгоспмашин» станом на 01.01.2017 р.

Актуальним є питання про зіставлення дебіторської і кредиторської заборгованості. У світовій практиці таке порівняння поширене і є одним з етапів

аналізу дебіторської заборгованості. Саме цей аналіз надає інформацію про те, чи позитивно оцінюється покриття дебіторської заборгованості кредиторською. Деяке перевищення кредиторської заборгованості проти дебіторської позитивно впливатиме на фінансовий стан підприємства.

Водночас підприємство мусить погашати свої борги незалежно від стану дебіторської заборгованості.

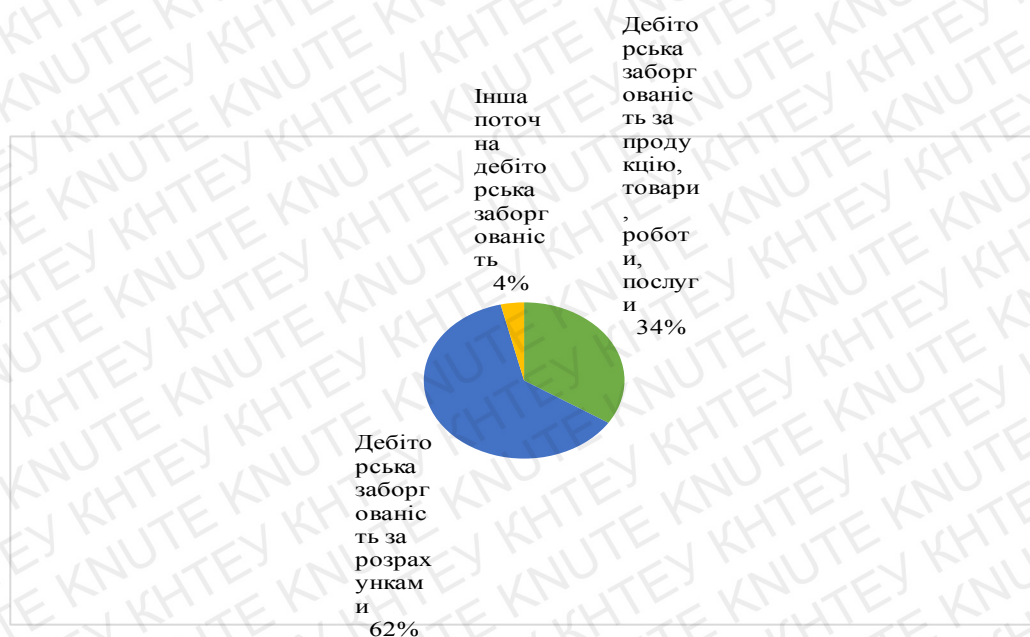

Рис. 3.3 Структура дебіторської заборгованості ПАТ «Новоград-Волинський завод сільгоспмашин» станом на 31.12.2017 р.

На думку аналітиків, якщо кредиторська заборгованість перевищує дебіторську, то підприємство раціонально використовує засоби, тобто тимчасово залучає в оборот засобів більше, ніж відволікає з обороту. Бухгалтери вважають, що кредиторську заборгованість підприємство зобов'язане погашати незалежно від стану дебіторської заборгованості.

Отже, аналізуючи дебіторську, необхідно вивчити причини виникнення і кредиторської заборгованості, враховуючи конкретну виробничу ситуацію на підприємстві.

Проведемо порівняльний аналіз дебіторської та кредиторської заборгованості (табл. 3.4).

Порівняльний аналіз дебіторської та кредиторської заборгованості на ПАТ «Новоград-Волинський завод сільгоспмашин» з станом на 30.12.2017 р. показав, що загальне перевищення кредиторської заборгованості над дебіторською становить 4010 тис. грн.

Таблиця 3.4

**Порівняльний аналіз стану дебіторської і кредиторської заборгованості
ПАТ «Новоград-Волинський завод сільгоспмашин»
станом на 31.12.2017 р., тис. грн.**

Показники	Дебіторська заборгованість	Кредиторська заборгованість	Перевищення заборгованості	
			дебіторської	кредиторської
Заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги	1093	2103	-	1010
Заборгованість за розрахунками:				
за видами авансами	1142	-	1142	
за одержаними авансами	-	79	-	79
з бюджетом	699		-	-699
зі страхування	-	156	-	156
з оплати праці	-	471	-	471
Інша поточна заборгованість	120	4255	-	4135
Разом	3054	7064	-	4010

Результатом такого аналізу є з'ясування зменшення чи збільшення дебіторської заборгованості; зменшення чи збільшення кредиторської заборгованості. Зменшення дебіторської заборгованості проти кредиторської може бути через погіршення стосунків з клієнтами, а саме – через зменшення кількості покупців продукції. Збільшення дебіторської заборгованості проти кредиторської може бути наслідком неплатоспроможності покупців.

Висновки до розділу 3

Якісна організація аналізу та аудиту дебіторської заборгованості є запорукою забезпечення мінімальних гарантій для користувачів фінансової

звітності щодо достовірності, реальності, повноти і законності наведеної інформації про неї.

За результатами дослідження методичних положень аудиту та дебіторської заборгованості покупців та замовників слід виділити наступне:

1. З огляду на потреби сучасного економічного ринку, в план аудиту та в програму аудиторської перевірки дебіторської заборгованості повинен бути включений етап розрахунку основних показників з аналізу дебіторської заборгованості. Розраховані показники дають можливість аудитору формувати детальніший висновок щодо стану розрахунків за дебіторською заборгованістю, її динамікою на підприємстві.

2. Для ефективного функціонування підприємства важливо здійснювати внутрішній аудит. З метою запобігання зростанню простроченої дебіторської заборгованості на підприємстві має функціонувати відділ внутрішнього аудиту. На досліджуваному підприємстві немає служби, яка б могла забезпечувати інформацією керівництво про стан розрахунків з дебіторами для прийняття управлінських рішень. Вважаємо за потрібне ПАТ «Новоград-Волинський завод сільгоспмашин» розробити і затвердити «Положення про організацію системи внутрішнього аудиту», що дозволило б регламентувати створення та діяльність служби внутрішнього аудиту. Пропонуємо з метою підвищення достовірності обліку на ПАТ «Новоград-Волинський завод сільгоспмашин» організувати систематичне проведення внутрішнього аудиту, рекомендується розробити схему його проведення, перелік аудиторських процедур та робочі документи аудиторської перевірки.

3. За результатами аналізу дебіторської заборгованості ПАТ «Новоград-Волинський завод сільгоспмашин» встановлено, що на сьогодні підприємство забезпечує недостатній контроль за погашенням дебіторської заборгованості. Частка дебіторської заборгованості в загальному обсязі оборотних коштів є значною (36,6 % у 2017 році). Це негативна динаміка – підприємство не надто скорочує відносний обсяг дебіторської заборгованості, що знижує рівень мобільності поточних активів. Частка сумнівної в складі дебіторської

заборгованості складає 24 %. Протягом року її ріст був незначний, що суттєво не впливає на загальний показник ліквідності дебіторської заборгованості. Загалом підприємство недостатньо контролює стан дебіторської заборгованості, проте не допускає виникнення прострочених платежів, володіє достовірною та актуальною інформацією для прийняття управлінських рішень.

ВИСНОВКИ

На сучасному етапі розвитку своєчасне і повне виконання платіжних зобов'язань є умовами стійкого функціонування підприємства в розвиненій ринковій економіці. На сьогодні, коли в Україні знаходиться в перехідному періоді, спостерігається зворотна тенденція – криза неплатежів. Тому однією з важливих задач є вивчення обліку, аудиту та аналізу дебіторської заборгованості покупців та замовників, оскільки недбале ставлення до дебіторської заборгованості приводить до уповільнення розрахунків і взагалі до погіршення фінансового стану підприємства:

Результатом даної роботи є теоретичне узагальнення та нове вирішення організації обліку, оподаткування, аналізу, аудиту та ефективного управління дебіторською заборгованістю, що має стратегічне значення для підприємств будь-якої галузі та форми власності. Результати цього процесу безпосередньо впливають на фінансовий стан, досягнення пріоритетних цілей його розвитку в умовах ринку, забезпечення конкурентоспроможності та прибутковості господарської діяльності. Основні висновки та пропозиції, що обґрунтовані в роботі, полягають у наступному:

1. Під час розгляд сутності операцій з покупцями та замовниками, зокрема дебіторської заборгованості, як об'єкта обліку, аналізу та оподаткування розглянуто історії та сучасних тенденцій дебіторської заборгованості було виявлено, що серед вітчизняних та зарубіжних науковців не існує єдиного розуміння сутності дебіторської заборгованості. Більшість з них дотримуються погляду, що дебіторська заборгованість є заборгованістю (боргом). Ми підтримуємо цю позицію. В результаті чого пропонуємо надати визначення дебіторської заборгованості у наступній редакції: «дебіторська заборгованість є заборгованістю дебіторів на певну дату, що утворився в результаті минулих подій, який підлягає поверненню в майбутньому у формі фінансових та/або майнових ресурсів». У процесі написання кваліфікаційної роботи розкрито основні сутнісні характеристики та підходи до класифікації дебіторської

заборгованості. Враховуючи сучасні тенденції розвитку успішних світових економік, запропоновано нову класифікаційну ознаку: залежно новизни товару, який реалізується. Досить важливим питанням у розкритті теми обліку дебіторської заборгованості є визначення нормативної бази, яка регулює порядок та правильність здійснення обліку, оподаткування, аудиту та аналізу операцій з покупцями та замовниками. Знання та розуміння нормативних джерел, що інколи суперечать один одному, дозволяє приймати вірні та законодавчо обґрунтовані рішення на підприємстві стосовно дебіторської заборгованості. Такі дії сприяють підвищенню ефективності прийняття управлінських рішень на підприємстві. Крім того, для гармонізації обліку та аналізу операцій з покупцями та замовниками необхідно внести відповідні коригування (оновлення) на рівні національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку, а саме в П(С)БО 10 відповідно до міжнародних стандартів. Це у свою чергу, підвищить суттєвість, повноту та достовірність облікової інформації для ефективного управління дебіторською заборгованістю.

2. ПАТ «Новоград-Волинський завод сільгоспмашин» є одним з найстаріших підприємств України по виробництву зернопереробної, кормоприготувальної та землеобробної техніки. Розглянувши виробничо-організаційну структуру підприємства, видно, що головними органами управління є: загальні збори, наглядова рада, генеральний директор. Органом управління є збори учасників підприємства. Бухгалтерія складається з головного бухгалтера, старшого бухгалтера та бухгалтера. ПАТ «Новоград-Волинський завод сільгоспмашин» для ведення бухгалтерського обліку використовує автоматизовану форму за допомогою комплексної бухгалтерської програмної системи «1С: Бухгалтерія». Аналіз техніко-алітичних показників показує, що підприємство є фінансово стійким, рентабельність діяльності свідчить про зниження ефективності господарської діяльності, пов'язаної з отриманням прибутку. Фінансування діяльності підприємства проводиться за рахунок його власних коштів.

Облікова політика підприємства у сфері дебіторської заборгованості

представлена лише в загальних рисах, тому достатньо доречним буде доповнення Наказу «Про організацію бухгалтерського обліку та облікову політику» такими елементами обліку, як: величина сумнівних боргів, класифікація дебіторської заборгованості за кожним покупцем та замовником, графік документообігу, графік та порядок проведення інвентаризації, списання дебіторської заборгованості з балансу.

3. Визначено, що невід'ємною складовою організації первинного обліку є раціональна організація документообороту, а її в першу чергу забезпечить графік документообороту. Також виявлено, що процес удосконалення документування обліку розрахунків з покупцями, на відміну від традиційного повинен враховувати: схему документообороту розрахунків з покупцями та замовниками на підприємстві. В ході роботи було зазначено основні недоліки організації обліку розрахунків з покупцями і замовниками на підприємстві та запропоновано напрями його вдосконалення.

4. Для більш коректного відображення дебіторської заборгованості в системі управління підприємством пропонуємо внести до Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу і господарських операцій № 291 наступні зміни: виокремити замовників від покупців, що викликано відмінністю у цих поняттях доповнити рахунок 36 субрахунками 364 «Розрахунки з вітчизняними замовниками» та 365 «Розрахунки з іноземними замовниками». Для покращення методу нарагування сумнівного боргу – абсолютної суми сумнівної заборгованості, ПАТ «Новоград-Волинський завод сільгоспмашин» можна запропонувати критерій - кількість днів прострочення боргу. Це забезпечить можливість досягнути суттєвого зниження трудомісткості за умови автоматизованого обліку.

5. Примітки до річної фінансової звітності не вимагають деталізації дебіторської заборгованості за продукцію (товари, роботи, послуги), вказується лише її загальна сума. Тому пропонуємо для більшої інформативності у примітках надати: групування дебіторської заборгованості фізичних, юридичних осіб та державних установ з урахуванням резерву сумнівних боргів за строками

виникнення, довгострокову дебіторську заборгованість за продукцію (товари, роботи, послуги), суму довгострокової дебіторської заборгованості за продукцію (товари, роботи, послуги) та дебіторської заборгованості нерезидентів. Удосконалено форму статистичної звітності за формою № 1-Б «Звіт про взаєморозрахунки з нерезидентами» (річна, квартальна).

6. У процесі дослідження сучасного стану обліку операцій з покупцями і замовниками встановлено відсутність рекомендацій щодо організації управлінського обліку дебіторської заборгованості. З цією метою запропоновано обов'язково створити відділ внутрішнього контролю, розробити документи внутрішнього користування: «Наказу про управлінський облік на підприємстві» та «Платіжний календар розрахунків з покупцями і замовниками». Їх застосування дозволить конкретизувати вимоги щодо облікового забезпечення управління операцій з покупцями і замовниками. Розроблено форми внутрішньої звітності підприємства, зокрема: Звіт з продажів за типами покупців та видами продукції, Звіт про динаміку та структуру дебіторської заборгованості Звіт про дебіторську заборгованість за реалізовані продукцію, товари, роботи, послуги, Звіт про форми розрахунків, Звіт на основі АВС-аналізу. Вказано приклад розроблення бюджету дебіторської заборгованості за продукцію (товари, роботи, послуги).

7. З огляду на потреби сучасного економічного ринку, в план аудиту та в програму аудиторської перевірки дебіторської заборгованості повинен бути включений етап розрахунку основних показників з аналізу дебіторської заборгованості. Розраховані показники дають можливість аудитору формувати детальніший висновок щодо стану розрахунків за дебіторською заборгованістю, її динамікою на підприємстві. Для ефективного функціонування підприємства важливо здійснювати внутрішній аудит. З метою запобігання зростанню простроченої дебіторської заборгованості на підприємстві має функціонувати відділ внутрішнього аудиту. На досліджуваному підприємстві немає служби, яка б могла забезпечувати інформацією керівництво про стан розрахунків з дебіторами для прийняття управлінських рішень. Вважаємо за потрібне ПАТ

«Новоград-Волинський завод сільгоспмашин» розробити і затвердити «Положення про організацію системи внутрішнього аудиту», що дозволило б регламентувати створення та діяльність служби внутрішнього аудиту. Пропонуємо з метою підвищення достовірності обліку на ПАТ «Новоград-Волинський завод сільгоспмашин» організувати систематичне проведення внутрішнього аудиту, рекомендується розробити схему його проведення, перелік аудиторських процедур та робочі документи аудиторської перевірки.

8. За результатами аналізу дебіторської заборгованості ПАТ «Новоград-Волинський завод сільгоспмашин» встановлено, що на сьогодні підприємство забезпечує недостатній контроль за погашенням дебіторської заборгованості. Частка дебіторської заборгованості в загальному обсязі оборотних коштів є значною (36,6 % у 2017 році). Це негативна динаміка – підприємство не надто скорочує відносний обсяг дебіторської заборгованості, що знижує рівень мобільності поточних активів. Частка сумнівної в складі дебіторської заборгованості складає 24 %. Протягом року її ріст був незначний, що суттєво не впливає на загальний показник ліквідності дебіторської заборгованості. Загалом підприємство недостатньо контролює стан дебіторської заборгованості, проте не допускає виникнення прострочених платежів, володіє достовірною та актуальною інформацією для прийняття управлінських рішень.

На нашу думку, введення в дію всіх запропонованих нами вдосконалень, покращить організацію обліку, оподаткування, аудиту та аналізу з метою управління операцій з покупцями та замовниками та сприятиме ефективному функціонуванню підприємства в цілому.